

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Jan Kuuse

Varaktiga
konsumtionsvarors
spridning
1910-1965

18: - +

*Meddelanden från ekonomisk-historiska institutionen
vid Göteborgs universitet • 15
Det svenska välståndets utveckling 1925—1960*

Jan Kuuse

**Varaktiga konsumtionsvarors
spridning 1910—1965**

**En indikator på välståndsutvecklingen
i Sverige**

Akademiförlaget • Göteborg

SCANDINAVIAN UNIVERSITY BOOKS

Danmark MUNKSGAARD *København*

Norge UNIVERSITETSFÖRLAGET *Oslo, Bergen*

Sverige LÄROMEDELSFÖRLAGEN *Stockholm, Göteborg, Lund*

© 1969 Jan Kuuse och Läromedelsförlagen

Tryckt med bidrag från Statens råd för samhällsforskning

LÄROMEDELS

FÖRLAGEN ⌘

Printed in Sweden by Kungl. Boktryckeriet P. A. Norstedt & Söner
Stockholm 1969

Innehåll

Inledning	1
1 Konsumtion och välståndsutveckling	3
1.1 Inkomstutveckling	3
1.2 Fritidens expansion	8
1.3 Konsumtionsvarornas marknadsföring	9
2 Konsumtionens sammansättning och konsumtionsbeteendet	13
3 Material och metod	21
4 De varaktiga konsumtionsvarorna	27
4.1 Varaktiga konsumtionsvaror: tid – ålder – socialgrupp – civilstånd	29
4.2 Varaktiga konsumtionsvaror: region	48
4.3 Sammanfattning	54
5 Hushåll utan varaktiga konsumtionsvaror 1965	56
En intensivstudie rörande Göteborg	56
Tabellbilaga	63
Summary	78
Källor och litteratur	87

Tabell- och diagramförteckning

Tabeller

1.1 Bruttonationalprodukt till marknadspris och privat konsumtion 1910–1965	3
1.2 Bruttonationalprodukten per capita	4
1.3 Privat konsumtion och sparande och deras andel av hushållens disponibla inkomster 1938–1965	4
1.4 Inkomster per år och hushåll i städer och tätorter	6
2.1 Den privata konsumtionen 1938–1965 uppdelad på total konsumtion, varaktiga varor, icke varaktiga varor och tjänster	14
2.2 Andelsmässig fördelning 1938–1965. I övrigt se tabell 2.1	14
2.3 Volymmässig ökning 1938–1965. Index 1938/39=100. I övrigt se tabell 2.1	14
4.1 Procentuell fördelning på socialgrupper i Göteborg	40
4.2 Relationstal för värdet av totala lösöret socialgruppsvis	43
4.3 Innehav av vissa hemutrustningsartiklar med fördelning på yrkesgrupper	50
4.4 Innehav av vissa hemutrustningsartiklar med fördelning på hushållstyper	51
4.5 Förekomsten av bil inom olika yrkesgrupper	51
4.6 Förekomsten av bil inom olika hushåll fördelade efter hushållsföreståndarens ålder	51
4.7 Förekomsten av bil inom olika hushåll fördelade efter kommutyper	52

5.1	Andelen hushåll helt utan indikatorer 1965 samt relationstal för värdet av totala lösöret	57
5.2	Årsinkomster för personer helt utan indikatorer 1964/65. Socialgrupp 2	59
5.3	Årsinkomster för personer helt utan indikatorer 1964/65. Socialgrupp 3	60

Tabellbilaga

63—77

Tabellerna 1–7. Innehav av varaktiga konsumtionsvaror 1910–1965 i relativa tal med hänsyn till innehavarnas ålder, socialgrupp, civilstånd och regiontillhörighet.

1	Åldersgruppen 20–40 år. Göteborg	64
2	Åldersgruppen 41–59 år. Göteborg	65
3	Åldersgruppen 60–70 år. Göteborg	67
4	Åldersgruppen 20–40 år. P-län	68
5	Åldersgruppen 41–59 år. P-län	71
6	Åldersgruppen 60–70 år. P-län	74
7	Sammanfattande tabell	77

Diagram

2.1	Den volymmässiga utvecklingen av den privata konsumtionen 1938–1965. Index 1938/39=100	15
4.1	Innehav av varaktiga konsumtionsvaror. Relativa tal. Åldersgruppen 20–40 år, g+ä. Göteborg	30
4.2	Innehav av varaktiga konsumtionsvaror. Relativa tal. Åldersgruppen 20–40 år, g+ä. P-län	31
4.3.1	Innehav av varaktiga konsumtionsvaror. Relativa tal. Åldersgruppen 41–59 år, g+ä. Göteborg	32
4.3.2	Innehav av varaktiga konsumtionsvaror. Relativa tal. Åldersgruppen 41–59 år, og+sk. Göteborg	33
4.4.1	Innehav av varaktiga konsumtionsvaror. Relativa tal. Åldersgruppen 41–59 år, g+ä. P-län	34
4.4.2	Innehav av varaktiga konsumtionsvaror. Relativa tal. Åldersgruppen 41–59 år, og+sk. P-län	35
4.5.1	Innehav av varaktiga konsumtionsvaror. Relativa tal. Åldersgruppen 60–70 år, g+ä. Göteborg	36
4.5.2	Innehav av varaktiga konsumtionsvaror. Relativa tal. Åldersgruppen 60–70 år, og+sk. Göteborg	37
4.6.1	Innehav av varaktiga konsumtionsvaror. Relativa tal. Åldersgruppen 60–70 år, g+ä. P-län	38
4.6.2	Innehav av varaktiga konsumtionsvaror. Relativa tal. Åldersgruppen 60–70 år, og+sk. P-län	39
4.7	Relationstal för värdet av totala lösöret socialgruppsvis i Göteborg	44
4.8	Relationstal för värdet av totala lösöret socialgruppsvis i P-län	45
4.9	Telegrafverkets utveckling 1910–1965. Antalet telefonapparater samt radio- och tv-licenser i riket	52
4.10	Televerkets utveckling 1935–1965. Antalet telefonapparater per 1 000 innevånare i Sverige	53
5.1	Andelen hushåll helt utan indikatorer i Göteborg 1965	58

Inledning

Sedan första världskriget har per-capita-konsumtionen volymmässigt ökat kraftigt i Sverige. Parallellt med kvantitetsökningen har konsumtionen fått en alltmera kvalitativ inriktning. Eftersom den dominerande delen av nationalinkomsten gått till konsumtion, har det sätt varpå konsumenterna fördelat sin efterfrågan mellan olika varor och tjänster blivit av strategisk betydelse för en väsentlig del av det svenska näringslivets strukturella utveckling. Dessutom måste betydelsen av den starkt expanderande offentliga konsumtionssektorn beaktas.

Hittills har den ekonomisk-historiska forskningen emellertid ägnat obetydligt intresse åt hushållens konsumtionsutveckling under 1900-talet. Utrymme har i långt större grad ägnats åt att studera inkomstskapande produktionsfaktorer, och på senaste tid har även hushållens inkomstbildning och inkomststruktur rönt ett begynnande ekonomisk-historiskt forskningsintresse.¹

Medan den välståndsskapande sektorn på många sätt blivit belyst, har således själva uttagssektorn (konsumtionssidan) blivit försummad.

Anledningen till denna försummelse är fullt förklarlig. Större delen av konsumtionen – såväl varor som tjänster – förbrukas snabbt, utan att tillräcklig inregistrering hinner ske och utan att tillräckligt material avsätts och/eller bevaras för att i efterhand göra det möjligt för forskningen att spegla konsumtionsutvecklingen efter tidsdimensionen.

Undersökningar om konsumtionen i Sverige saknas dock inte. De hittills utförda undersökningarna har använt metoder av principiellt två skilda slag, vilka varit oberoende av de materialmässiga hinder som ovan påpekats. Den ena metoden har R. Bentzel m.fl. använt i arbetet om *Den privata konsumtionen i Sverige 1931–65*, som innehåller dels en deskriptiv översikt av konsumtionsutvecklingen 1931–55, dels en prognos över den framtida konsumtionsinriktningen. I den deskriptiva delen har beräkningsmetoden grundats på produk-

1. Inom det år 1965 startade forskningsprogrammet "Det svenska välståndets utveckling 1925–1960" utförs och har utförts en rad undersökningar om främst inkomstnivå och inkomststruktur för skilda grupper, medan konsumtionsutvecklingen hittills lämnats utanför. Med föreliggande undersökning hoppas förf. att till en del fylla den lucka som uppstått.

tions- och försäljningssiffror för riket. En sådan metod strävar efter en totalbild av konsumtionen men kan t.ex. inte ge besked om vem som konsumerar vad. Vill man besvara frågan om konsumtionens fördelning måste andra metoder användas. Socialstyrelsen har använt den andra av de nyss nämnda två metoderna, nämligen intervjumetoden. Vid skilda tillfällen har socialstyrelsen utfört konsumtions- och levnadskostnadsundersökningar i syfte att konstruera fram aktuella beräkningsgrunder för levnadskostnads- och konsumentprisserier.²

Föreliggande undersökning avser främst att komplettera och systematisera bilden av den del av konsumtionen, som utgörs av varaktiga konsumtionsvaror, och deras spridning hos populationen i modern-historiskt perspektiv. Något material avseende icke varaktig konsumtion, som i sig förenar kraven på såväl historiskt perspektiv som uppgifter om konsumtionens fördelning i skilda befolkningsskikt, finns inte bevarat. Avseende ett flertal varaktiga konsumtionsvaror finns ett källmaterial, som förenar de två nämnda kraven, nämligen bo-uppteckningsmaterialet. Detta material har utgjort huvudkällan i föreliggande undersökning, vars huvudresultat framläggs i kapitlen 4 och 5. Ett femtontal varaktiga konsumtionsvaror, vilkas uppgift främst är att underlätta arbetet i hemmet eller att berika fritiden, har valts som undersökningsobjekt och som ett slags indikatorer på välstånd och konsumtionsnivå. Undersökningens huvudsyfte har varit att försöka belysa frågeställningen hur och när dessa indikatorer introducerats och spritts i skilda befolkningsskikt. Har det svenska samhället från åren närmast före första världskriget, präglad av stora klasskillnader och utbredd fattigdom, avseende de här utlagda indikatorerna, i grunden förändrats vid mitten av 1960-talet, dvs. har den här undersökta typen av konsumtion demokratiserats? Har Sverige utvecklats till ett integrerat masskonsumtionssamhälle eller till ett samhälle med överkonsumtion?

2. Exempelvis SOS *Hushållens konsumtion 1958*.

1 Konsumtion och välstånds- utveckling

Orsakerna till den svenska välstånds- och konsumtionsökningen under 1900-talet är många. Utvecklingen i Sverige är ingalunda unik, men en rad förmånliga faktorer har bidragit till att vårt land hittills varit speciellt gynnat. Särskild betydelse har förskonandet från de två världskrigen haft.³

Nedan behandlas i grova drag tre främst ekonomiska faktorer, som påverkat konsumtionsbenägenheten: inkomstutvecklingen, fritidens expansion och marknadsföringen. En genomgående och underliggande faktor, särskilt då det gäller den varaktiga konsumtionen, utgör den tekniska utvecklingen med ett antal innovationer, produktförbättringar och produktvarianter i släptåg. Den tekniska utvecklingen kommer inte att behandlas här, dess betydelse endast framhålles.

1.1 Inkomstutveckling

Den produktivitetsökning som inträffat under sista århundradet kan grovt avläsas i nationalproduktens expansion. Bruttonationalproduktens utveckling och den privata konsumtionens andel illustreras i tabell 1.1.

Tabell 1.1. *Bruttonationalprodukt till marknadspris och privat konsumtion 1910–1965. 1925 års priser, milj. kr.*

År	A BNP	B privat kons.	C B i % av A
1910	6 549	5 206	79
1925	8 065	6 103	76
1938	12 785	8 560	67
1950	21 320	13 131	62
1965	36 601	20 774	57

Källa: *Meddelanden från Konjunkturinstitutet* serie B: 20. *Konjunkturläget* 1967: 2. Anm.: Omräkning till fasta priser har här gjorts.

Den privata konsumtionen utgör alltså en dominant men minskande del av nationalprodukten (trots att den privata konsumtionen ökat

3. Samuelsson, K., *Från stormakt till välfärdsstat* s. 325 ff.

betydligt absolut sett). Anledningen är, att andra sektorer än hushållskonsumtionen ökat i snabbare takt, t.ex. offentlig konsumtion samt privata och offentliga investeringar.

I tabell 1.1 ingår i bruttonationalproduktens tillväxt en faktor – befolkningsökningen – som måste bortrensas, om man vill nå en individuell välförhållningsnivå. Efter denna bortrensning får man nationalprodukten per capita, se tabell 1.2.

Tabell 1.2. *Bruttonationalprodukten per capita i 1925 års priser.*

År	BNP per capita
1910	1 180
1925	1 332
1938	2 026
1950	3 028
1965	4 709

Källa: *Meddelanden från konjunkturinstitutet serie B: 20. Konjunkturläget 1967: 2. Statistisk årsbok.*

Den större delen av nationalinkomsten faller på hushållssektorns disponibla inkomster. År 1965 föll ca 60 procent på hushållens inkomster. Av hushållens disponibla inkomster går den helt övervägande delen till privat konsumtion, resten förs till privat sparande. Tabell 1.3 visar hushållens inkomster, konsumtion och sparande. Sparandets andelar ökar, något som är av intresse vid ett studium av varaktiga konsumtionsvaror.

Tabell 1.3. *Privat konsumtion och sparande och deras andel av hushållens disponibla inkomster. Milj. kr, löpande priser.*

År	A Hushållens inkomster	B Privat konsumtion	C B i % av A	D Sparande i % av A
1938/39	7 684	8 291	106	—6
1946	13 858	14 572	105	—5
1950	19 168	19 082	99	1
1959	36 385	34 629	95	5
1965	62 119	57 959	93	7

Källa: *Meddelanden från Konjunkturinstitutet serie B: 30. Konjunkturläget 1967: 2.*

Överhuvud är gränsdragningen mellan sparande och varaktig konsumtion i realiteten inte helt klar. Men även om man räknar varaktiga konsumtionsvaror till konsumtion och definitionsmässigt skilt från sparandebegreppet, finns det påtagliga förbindelselinjer mellan just

varaktig konsumtion och sparande. Genom attitydundersökningar, bl.a. utförda av 1957 års sparundersökning, har i detta sammanhang framgått, att sparandeariktningen förändrats. De sociala reformernas genomförande under den här aktuella perioden har delvis ersatt den typ av sparande, som är ägnad att ge större trygghet, och sparandet har mer och mer tagit form av målsparande.⁴ Målen för sparandet är i många fall varaktiga konsumtionsvaror. I regel föregås således varaktig konsumtion, genom att den är relativt dyrbar, av en tids målsparande, och sedan slussas en del av sparandet portionsvis över till varaktig konsumtion. Icke varaktig konsumtion kommer mestadels från den disponibla inkomsten, innan denna hunnit anta medveten sparform. Under senare tid har det dock blivit allt vanligare att helt eller delvis sätta målsparandet ur spel genom avbetalningsköp. Detta betalningssätt är vanligare vid köp av varaktiga konsumtionsvaror än vid andra köp. Avbetalningssättet som finansieringsform medför emellertid ett tvångsmässigt målsparande i efterhand.

Man vet från tidigare undersökningar, att sparandebenägenheten är olika stor i olika grupper, beroende på utbildning, yrke och inkomst. Personer med högre utbildning, yrkesställning och inkomst visar genomsnittligt högre sparkvoter än personer med lägre utbildning, yrkesställning och inkomst. Exempelvis var sparkvoten 1957⁵ för personer:

med folkskola	4,8 % av disponibla inkomsten	8 389 kr
„ realskola	6,0 % „	10 549 „
„ studentexamen	24,4 % „	17 747 „
„ universitet/högskola	12,1 % „	21 072 „

Anm.: Akademikerna bryter i viss mån mönstret.

De makrodata om välfärdsnivån, som bruttonationalprodukten lämnar, ger inte besked om nivåns spridning inom olika hushåll. Ovanstående siffror ger vid handen att köpkraften, då det t.ex. gäller varaktiga konsumtionsvaror, ter sig olika i olika befolkningsskikt. En högt utbildad person har genom utbildningen skaffat sig en god yrkesposition med hög inkomst. I jämförelse med en person med lägre utbildning har han dels genomsnittligt högre inkomstnivå, dels genomsnittligt större sparkvot, vilket ytterligare ökar hans möjlighet att förvärva varaktiga konsumtionsvaror. Undersökningar avseende bl.a. inkomstnivå hos olika typer av hushåll pågår inom "välfärd-

4. *Meddelanden från Konjunkturinstitutet* serie B: 31 s. 77 ff.

5. *Ibid.*, s. 51.

projektets” ram (se not 1, s. 1). Här må det vara tillräckligt med en allmän och grov bild av inkomstfördelningen, hämtad ur *Statistisk årsbok* (tabell 1.4).

Tabell 1.4. *Inkomster per år och hushåll i städer och tätorter.
Löpande priser.*

År	Arbetare och lägre tjänstemän	Medelklass	Högre tjänstemän
1913	1 865	..	..
1923	3 870	7 640	..
1933	3 851	7 341	..
1948	8 643	..	20 018

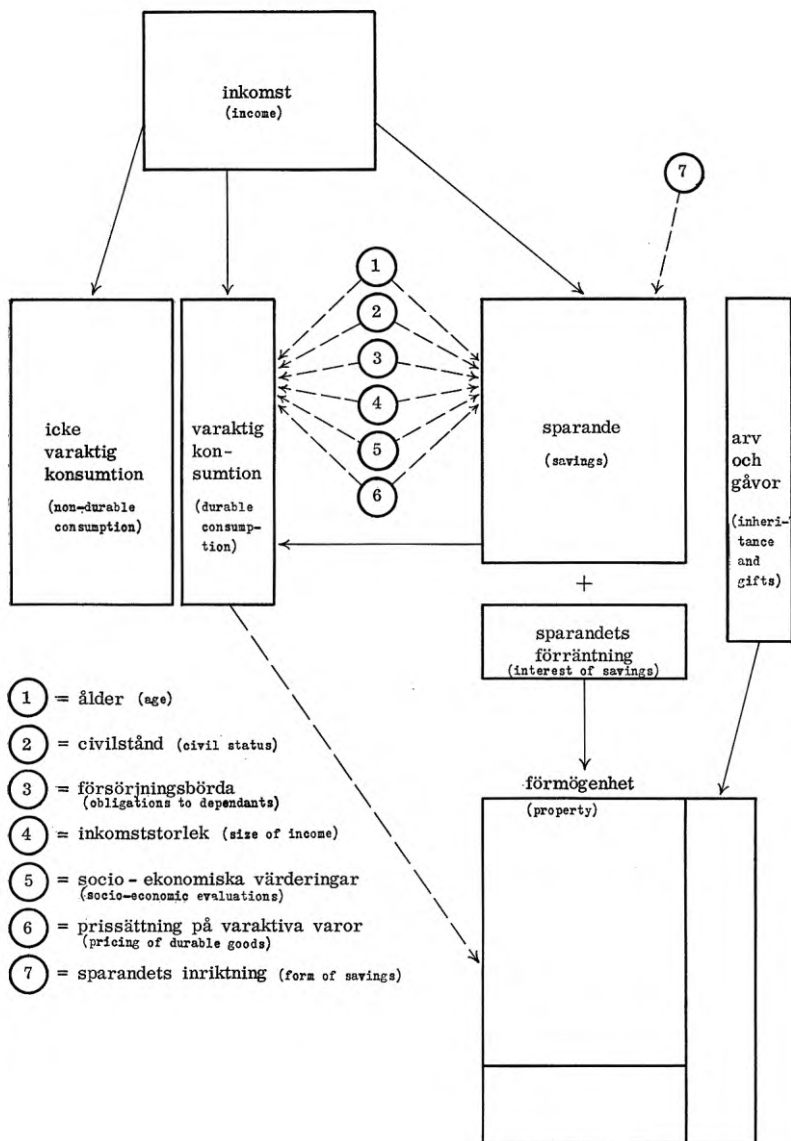
För år 1965 föreligger endast individualuppgifter för inkomststigare i skilda yrkespositioner:

Medelinkomst för <i>företagare</i>	
i byggnadsverksamhet	26 811
i fria yrken	34 310
Medelinkomst för <i>arbetstagare</i>	
i industri och hantverk	17 756
i jordbruk	13 924
i husligt arbete	5 806

Källa: *Statistisk årsbok* 1952 och 1967.

De mest karakteristiska dragen i 1900-talets inkomstutveckling kan i grova drag sammanfattas. En fyrdubbling av den reella nationalinkomsten per individ har skett. Inkomstskillnaderna från seklets början fram till mitten av 1960-talet har minskat. Trenden har dock ej varit entydig. En period av inkomstutjämning inträffade från andra världskriget fram till 1950-talets början. Därefter har utvecklingen inneburit fastfrusna inkomstrelationer och t.o.m. något ökande inkomstklyftor. Gestaltningen av den här skisserade utvecklingen har givetvis spelat en viktig roll för konsumtionens nivå och fördelning, särskilt då det gäller varaktiga konsumtionsvaror.

Konsumtions- och sparandenbenägenhet påverkas emellertid ej enbart av inkomstens storlek. Som tidigare påpekats skilde sig t.ex. sparkvoten för olika grupper. Skillnaden återspeglar bakomliggande åtskilda socioekonomiska värderingar, dvs. värdet och behovet av sparande ter sig olika hos olika sociala grupper. Dessa värderingar torde också utöva inflytande på inriktningen av varaktig konsumtion. Andra variabler, som i detta sammanhang påverkar konsumtions-

Figur 1.1. Sambandet inkomst, sparande, konsumtion och förmögenhet. (Interconnections between income, savings, consumption and property)
 Anm. Figurerna är inte yttroget återgivna

och sparandemönstret är exempelvis hushållens försörjningsbörda och storlek samt hushållsföreståndarens ålder. Figur 1.1 avser illustrera sammanhanget mellan begreppen inkomst, konsumtion, sparande och förmögenhet. Den kan även sammanfattningsvis belysa, hur varaktig

konsumtion och sparande påverkas av olika faktorer, här markerade med cirklar. Anledningen till att förmögenhetsbegreppet ingår i figuren är att varaktiga konsumtionsvaror under vissa omständigheter betraktas som förmögenhet.

1.2 Fritidens expansion

Genom den tekniska utvecklingen och genom en förbättrad samordning av de materiella, finansiella och mänskliga produktionsfaktorerna har produktiviteten i den svenska ekonomin sedan sekelskiftet ökat avsevärt. Det är givetvis denna produktivetsförbättring, som lagt grunden till ökat välbstånd. I föregående avsnitt har i korthet redogjorts för hur en del av välbståndsökningen uttagits i form av ökade inkomster. Produktivetsökningen har emellertid också tagit form av minskad arbetstid. En av de bästa indikatorerna på levnadsnivån för större delen av befolkningen är arbetstidens omfattning. Både den genomsnittliga veckoarbetstiden och semesterns längd har förändrats betydligt under 1900-talet. År 1919 antogs lagen om 48 timmars arbetsvecka. Dessförinnan torde arbetstiden i medeltal varit 56 timmar per vecka för industriarbetare, dvs. ca 9 1/2 timmar per vardag. Åttatimmarslagen tillämpades inte omedelbart för stora grupper löntagare. Under 1920-talet beräknas ungefär hälften av landets löntagare ha arbetat mer än 48 timmar per vecka i genomsnitt. År 1956 beslutades om en minskning från 48 till 45 timmars maximerad veckoarbetstid. Arbetstidsförkortningen genomfördes stegvis till 1960.⁶

Vad semesterledigheten beträffar förekom ingen sådan under seklets första årtionden. År 1938 antogs en lag som garanterade två veckors avlönad ledighet. Treveckorssemestern lagstiftades 1951 och fyraveckorssemestern 1963.⁷

Förutom direkta arbetstidsförkortningar har även andra vinster i detta sammanhang tillfallit det stora flertalet av befolkningen. Mekaniseringen har underlättat arbetet och reducerat behovet av fysiskt krävande prestationer av arbetstagaren. Innan mekaniseringen var utbredd måste fritiden på grund av arbetets tröttande natur till stor del utnyttjas till vila, måltider och sömn. Fritiden har genom mekaniseringen och produktivetsförbättringarna inte enbart förlängts på olika sätt utan även förändrats innehållsmässigt. Valmöjligheterna att tidsmässigt utnyttja fritiden efter behag har kraftigt ökat. Ibland innebär valmöjligheterna att – mer eller mindre frivilligt – extraarbete

6. SOU 1956: 20 s. 70 ff; SOU 1962: 17.

7. SOU 1956: 20–21, 1967: 61; SFS 1963: 114.

väljs framför fritid. Medan för ett flertal vid sekelskiftet tiden till största delen åtgick för att uppehålla livets nödvändiga funktioner, har den tid som kan disponeras fritt – dvs. reell fritid – fram till våra dagar blivit betydligt utsträckt. Till skillnad från de flesta välståndsvinster kännetecknas den expanderande disponibla fritiden av en i dag klart demokratisk fördelning. Fritidens omfattning kan i vårt land numera inte anses vara socialt skiktad. Det råder däremot fortfarande en påtaglig social skiktning, då det gäller att ge fritiden ett innehåll som kräver ekonomiska resurser, varom mera i kapitel 4 och 5.⁸

Vad har fritidens expansion inneburit för den varaktiga konsumtionen? Man kan säga att fritiden inte varit till någon nytta, om det inte kommit till en mängd nya möjligheter att utnyttja den, men man kan också säga, att dessa möjligheter inte hade kommit till, om inte fritiden ökats. Vem skulle ha köpt cyklar, bilar, båtar, radio- och tv-apparater, om inte den stora massan haft tid att använda dem?

De här undersökta konsumtionsvarorna har varit helt fritidscentrerade. Antingen har de haft en för fritiden berikande funktion (eller uppfattats så), exempelvis radio, tv, bil och piano, eller har de underlättat hemarbetet för att skapa ytterligare fritid t.ex. dammsugare, tvättmaskin och frysbox. Av all slags konsumtion torde varaktig konsumtion i speciellt hög grad vara fritidsinriktad. Därför har fritid och konsumtion ofta utvecklats parallellt och växelvis. Ökad fritid skapar ökade konsumtionsbehov, ökade konsumtionsbehov ökat fritidsbehov.

1.3 Konsumtionsvarornas marknadsföring

Den tekniska utvecklingen har för konsumtionsvarornas del bl.a. inneburit en accelererad tillverkning av nya produkter eller produktvarianter. I den tekniska utvecklingen inberäknas förutom utvecklingen av produkternas funktionella egenskaper även utvecklingen av de estetiska funktionerna, dvs. produkternas formgivning. Som tidigare fram-

8. Arbetstiden är ofta längre för personer i ledande och beslutsfattande positioner än för arbetstagare. Egna företagare, fria yrkesutövare och högre tjänstemän har reellt ofta ingen fastställd arbetstid. Gränsen mellan arbetstid och fritid torde av dessa för övrigt ofta ej heller uppfattas som särskilt skarp, beroende på att det här mestadels är fråga om relativt intressanta och ansvarsfyllda uppgifter, som även under fritiden "följer" dessa typer av befattningshavare.

I detta sammanhang bör nämnas, att även andra grupper faller utanför de här förda generella resonemangen om fritidens expansion, exempelvis lantbrukare, husmödrar och studerande.

hållits kommer dessa för konsumtionsbeteendet viktiga och bakomliggande grundkomponenter inte att behandlas i denna undersökning.

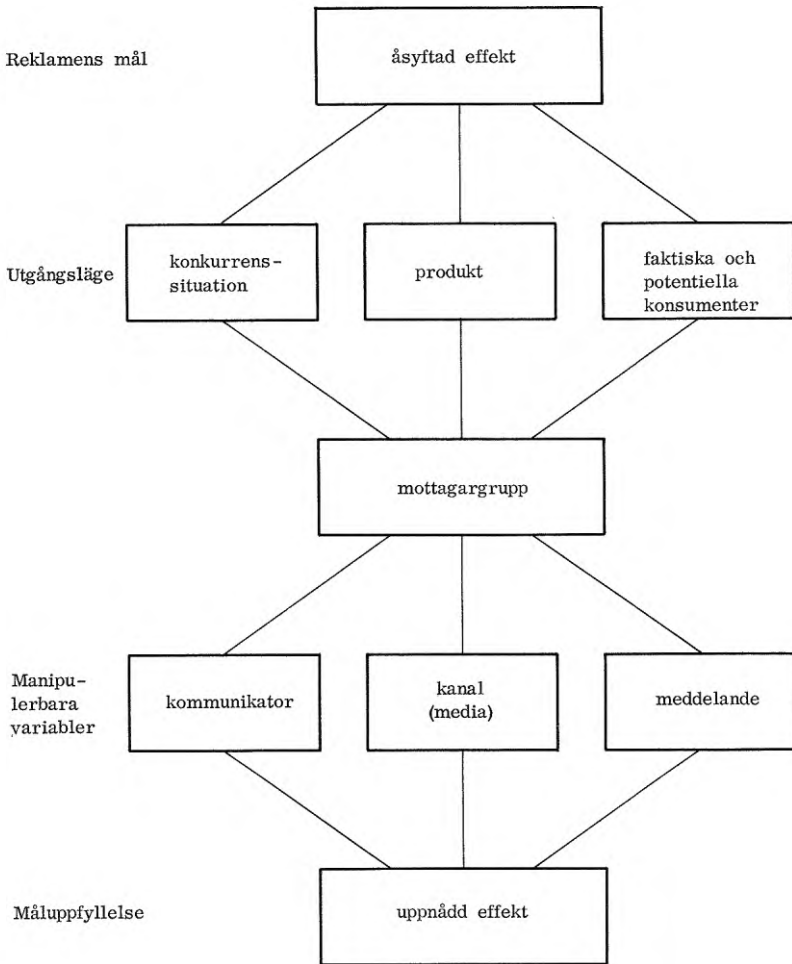
Från formgivningen är emellertid steget till marknadsföringsfaktorn inte långt. Producenternas försäljningsansträngningar börjar med varans utformning. Varorna får dock hjälp på andra sätt att bli uppmärksammade av konsumenten, genom att konsumenten påverkas av olika influensvägar, såsom personlig kontakt med bekanta, massmedia och reklam. Denna påverkan spelar in såväl inför valet köp-inte köp som inför typval vid köp. Alla influensvägar bildar tillsammans begreppet marknadsföring i vidaste bemärkelse. Här är det främst utvecklingen av reklamens och producenternas/distributörernas försäljningsansträngningar och dessas inverkan på konsumtionsgrad och konsumtionsmönster som i korthet behandlas.

Innan de stora massan uppnått en viss inkomst- och fritidsnivå, kan knappast några förutsättningar för en bredare upplagd produktutveckling och marknadsföring av konsumtionsvaror ha existerat. I den mån marknadsföring förekom vid seklets början var den medvetet selektiv och spelade över små och få fält – en liten och relativt okomplicerad företeelse. Konsumenter och producenter kunde inte mötas på en bred marknad av konsumtionskapitalvaror. Efterhand som viktiga och avgörande hinder för ett marknadsmöte successivt tagits bort (inkomst- och fritidsökning), har marknadsföringen spelat ut på allt fler och större fält. Då det gäller reklamen är den i dag rikt förgrenad på reklamkategorier som press-, film-, butiks- och direktreklam, samtidigt som den ömsom på bred front vänder sig till den stora massan, ömsom selektivt till en mera köpstark publik.⁹ Konsumtionsvaruindustrin har högre relativa reklamkostnader än de företag, som framställer halvfabrikat och investeringsvaror.¹⁰

Det är tydligt, att producenterna med de antydda förändrade förutsättningarna alltmer insett att genom att utnyttja reklamen gå konsumenterna tillmötes. Om detta är alla ense. Men har man med reklamens hjälp syftat och nått längre? Är reklamen, såsom den utformats i Västerlandet, till sin natur sådan, att den hos konsumenterna skapar behov enligt producenternas önskemål, eller fyller den en upplysande, konsumenttjänande och nödvändig funktion i produktions- och distributionsprocessen, som bidrar till det ekonomiska framåtskridandet? Reklamens kritiker och vänner ser verkligen olika på frå-

9. Friberg, E., *Reklamens kostnader i Sverige 1960*, 1961. Friberg uppskattar de totala reklamkostnaderna i Sverige 1961 till 981 milj. kr.

10. Albinsson, G., Tengelin, S., Wärneryd, K. E., *Reklamens ekonomiska roll* s. 13 ff.

Figur 1.2. Begreppsschema för reklamforskning hämtat ur Wærneryd, Carlsson, Ölander: Ett begreppsschema för reklamforskning (i: Särtryck ur *Det danske marked* nr 2 och 4, 1962)

gan.¹¹ Genom att appellera till känslor möter mycket av reklamen ofta inte endast konsumenternas behov utan bidrar också till att skapa

11. Kritikerna av reklamen anser, att den innehåller intetsägande och ibland vilseledande budskap, som motverkar egentliga konsumentintressen, t.ex. Ortmark, Å.: *Sveket mot konsumenterna* och Palm, G.: *Indoktrineringen i Sverige*. Genom en förfinaad marknadsundersökningsteknik lär sig marknadsförarna alltmer att träffa de rätta anslagen, som utlöser köpvilja hos konsumenten. Konsumenten blir m.a.o. "marknadstagen".

I det motsatta lägret, exempelvis Albinsson, Tengelin, Wærneryd:

sådana. Reklamen utformas mestadels av mikroheter (företag) som inte anlägger makro-ekonomiska synpunkter på reklamens roll. Den kollektiva behovstillfredsställelsens reklam anser Gunnar Myrdal vara kraftigt underdimensionerad. Genom ökad reklam för offentlig konsumtion tror han på en bättre jämvikt på reklamområdet. Som det nu är saknar den kollektiva behovstillfredsställelsen en marknad.¹²

Hur stor effekt reklamen har på konsumtionsbeteendet, dvs. sälj-effekten, vet man i dag mycket lite om. Det föreligger uppenbara svårigheter att med tillgängliga mätmetoder fastställa, hur mycket reklamen inverkar på säljeffekten. Kvar står därför alla de vaga generaliseringar rörande reklamen och graden av dess effekt, som ständigt upprepas i reklamdebatten.¹³ Följande begreppsschema för reklamforskning illustrerar – i all sin förenkling – svårigheterna att renodlat mäta de manipulerbara variabelernas (dvs. reklamens) uppnådda effekt (figur 1.2, s. 11). Frågan om hur stor reklamens sälj-effekt för närvarande är, måste lämnas öppen. Vi får nöja oss med att konstatera, att säljeffekten finns.

Tack vare förbättrad levnadsnivå har konsumtionsbenägenheten ökat. Reklamen har i detta läge funnit sin roll och utvecklats till en mäktig faktor i ekonomin, som bidrar till att öka konsumtionsbenägenheten, och den verkar nu inte enbart konsumtionstjänande utan till stora delar också konsumtionsstyrande. I kapitel 2 kommer reklamen och dess mera specifika inverkan på innehav av varaktiga konsumtionsvaror att närmare diskuteras.

Reklamens ekonomiska roll, Wikström, S.: *Den intelligente konsumenten* och Sellberg, T.: *Reklamens roll i samhällsekonomin* (i *Ekonomisk Revy* 1962: 1), medges, att kritiken mot viss reklam är berättigad, men att reklamen i grunden fullgör en nödvändig funktion bl.a. därför att avstånden producent-konsument är så stora. Vidare utgör producenternas konkurrenssituation och konsumenternas intelligens och prismedvetenhet den bästa resistensen mot onyttiga impulsköp. Dessutom påpekas, att reklamens höjning av konsumtionsbenägenheten ger upphov till ökad produktion av konsumtionsvaror, och därmed får reklamen även gynnsamma sysselsättningseffekter.

12. Myrdal, G., *Överflödets problematik* (i: *Vårt ekonomiska läge* 1964).

13. Wickström, B., *Om metoder att mäta reklamens effekt* s. 137 ff.

2 Konsumtionens sammansättning och konsumtionsbeteendet

Konsumtionen är mycket sammansatt till sin natur. I detta kapitel kommer privatkonsumtionens strukturella utveckling i grova drag att belysas. Likaså skall försök göras att sätta in konsumtionen i ett större sammanhang. Särskild uppmärksamhet kommer att ägnas den varaktiga konsumtionen. Dess plats i preferensstrukturen inom den totala behovstillfredsställelsens ram kommer att diskuteras.

Lättillgängliga uppgifter om utvecklingen av privatkonsumtionens sammansättning i Sverige finns från tiden närmast före andra världskriget dels i *Meddelanden från Konjunkturinstitutet*, dels i serien *Konjunkturläget*. Utvecklingen av den privata konsumtionen 1938–65 och dess fördelning framgår av tabellerna 2.1–2.3 på s. 14.

Tabellerna och diagrammet ger klart vid handen, att de varaktiga konsumtionsvarorna expanderat mest. Mellan 1938 och 1946 var expansionen måttlig. Andra världskriget innebar ett avbräck i konsumtionen av varaktiga varor, men man hade 1946 mer än återuppnått nivån före kriget. Efter 1946 har volymökningen för de varaktiga varorna varit markant tack vare expansionen av gruppen motorfordon och elektriska artiklar.¹⁴

Konsumtion kan uppdelas på olika sätt. Eftersom konsumtionen är eller uppfattas som behovstillfredsställande, kan konsumtion lämpligen delas in efter arten av behovstillfredsställelse. Ett sätt att dela upp konsumtionen är att skilja den efter snabbheten i behovstillfredsställelse, dvs. varaktig resp. icke varaktig konsumtion. Man kan definiera och klassificera behoven på andra sätt. Behoven kan ses som antingen konstitutionella eller miljöbetingade behov. Fysiologiska behov, som är gemensamma för alla människor, såsom hunger, törst och sömn, brukar även kallas primära behov. Behov, som inte är livsviktiga och som kan variera för olika individer, brukar kallas sekundära behov. Denna indelning av behoven förklarar dock inte konsumtionsbeteendet. Det intressanta är inte, om behoven faktiskt är primära eller sekundära, utan hur individen uppfattar sitt behov och hur han reagerar för att tillfredsställa det. Indelningsgrunden primär-sekundär är följaktligen inte lämplig. I brist på en helt klar definition har indelningen i konstitutionellt och socialt betingade behov använts. De

14. *Meddelanden från Konjunkturinstitutet* serie B 30 s. 19 ff.

Tabell 2.1. *Den privata konsumtionen 1938—65 uppdelad på A = total konsumtion, B = varaktiga varor, C = icke varaktiga varor, D = tjänster, i milj. kr, 1954 års priser.*

År	A	B	C	D
1938/39	16 668	1 736	10 082	4 850
1946	21 061	1 987	13 881	5 193
1950	24 093	2 619	15 474	6 000
1957	28 587	3 659	17 821	7 107
1962	34 034	4 658	20 493	8 883
1965	39 428	5 648	23 320	10 460

Tabell 2.2. *Andelsmässig fördelning 1938—65. I övrigt se tabell 2.1.*

År	A	B	C	D
1938/39	100	10	61	29
1946	100	9	66	25
1950	100	11	64	25
1957	100	13	62	25
1962	100	14	60	26
1965	100	15	59	26

Tabell 2.3. *Volymmässig ökning 1938—65. Index 1938/39 = 100. I övrigt se tabell 2.1*

År	A	B	C	D
1938/39	100	100	100	100
1946	126	114	138	107
1950	145	151	153	124
1957	172	211	177	147
1962	204	268	203	183
1965	237	325	231	216

Källa: tab. 2.1—2.3: *Meddelanden från Konjunkturinstitutet serie B: 30. Konjunkturläget 1967: 2.*

Tabell 2.3 presenteras även i diagram 2.1.

konstitutionella behoven är i regel svåra att förändra, medan de socialt betingade behoven utformas under individens socialisationsprocess och bibehålles eller förändras som en följd av den sociala miljön.¹⁵

En del av konsumtionen, som tillfredsställer socialt betingade be-

15. Boalt, C. och Jonsson, E., *Sociologiska aspekter på konsumtionsförloppet (i: Konsumtionen i sociologisk belysning).*

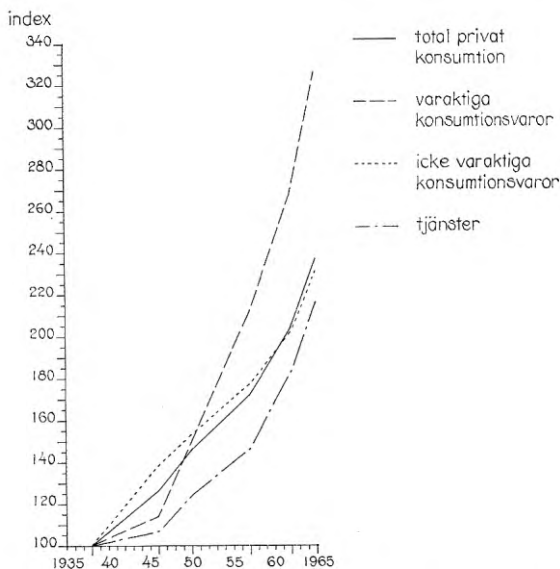

Diagram 2.1. Den volymmässiga utvecklingen av den privata konsumtionen 1938–1965. Index 1938/39 = 100. Källa: *Meddelanden från konjunkturinstitutet*, serie B: 30. *Konjunkturläget* 1967: 2.

hov, har sedan länge varit omdiskuterad. Veblen använde redan 1899 begreppet conspicuous consumption = iögonfallande konsumtion eller skrytkonsumtion. Då individen genom sin konsumtion önskar göra intryck på omgivningen och avser demonstrera hög social och ekonomisk status, kan konsumtionen även betecknas prestigebestämd konsumtion. Enligt Veblen uppfattas dyra varor som finare och mera eftersträvaransvärda än billiga, som det stora flertalet kan skaffa sig.¹⁶ Andra forskare har fortsatt Veblens resonemang, t.ex. Duesenberry. Individen eller hushållet försöker efterlikna mera avancerade och överlägsna grupperns konsumtionsmönster. Man försöker följa konsumtionsbeteendet i en grupp, som man önskar tillhöra men inte tillhör. Demonstrationseffekten, dvs. tendensen till prestigebestämd konsumtion, leder till högre konsumtion på sparandets bekostnad, bl.a. genom att reklamen utnyttjar demonstrationseffekten för att påverka hushållen i deras konsumtionsval.¹⁷

En motsatt tendens, dvs. till likformigt konsumtionsbeteende, har iakttagits av Whyte, som undersökt konsumtionsmönstren i förorter i USA. Förorterna i USA är ofta uppdelade i homogena delområden

16. Veblen, T., *The theory of the leisure class*.

17. Duesenberry, J. S., *Income saving and the theory of consumer behavior*.

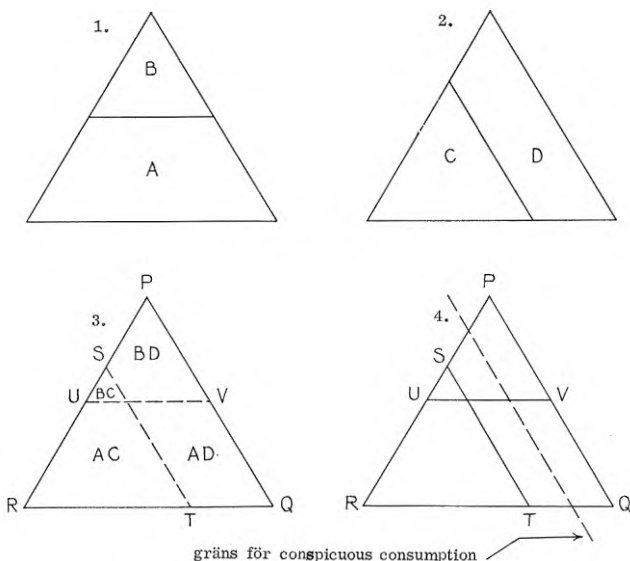
med inbördes relativt lika konsumtion. Detta innebär, att hushållet vid socialt avancemang byter boendemiljö och därmed det gamla konsumtionsmönstret och eftersträvar ett konsumtionsbeteende, som överensstämmer med dess nyförvärvade status i det nya mera avancerade delområdet. Denna effekt kallar Whyte "bandwagon effect".¹⁸ Både demonstrationseffekten och bandwagonseffekten har det gemensamt, att individen (eller hushållet) betraktas som positionsbevakare. De skiljer sig i så måtto, att demonstrationseffekten markerar aktivitet från individen, medan bandwagonseffekten innebär en mera passiv anpassning. Då demonstrationseffekten utnyttjas, torde den i de flesta fall begagnas av personer, som är eller känner sig väl etablerade i umgängesgruppen, medan bandwagonseffekten mest kan tillämpas på s.k. "social climbers".

De här förda resonemangen om privatkonsumtionens behov kan sammanfattas på det sätt som gjorts i figur 2.1, där de konsumtionsbestämda behoven tänks uppbyggda som trianglar. Trianglarna 1 och 2 torde inte kräva närmare förklaring. Den tredje triangeln utgör en sammankoppling av de två första trianglarna, där linjen UV således utgör gräns mellan varaktig och icke varaktig konsumtion och linjen ST gräns mellan konstitutionellt och socialt betingad konsumtion. För att resonera i termer av elementär geometri finner vi att konsumtionstriangeln PQR av linjerna ST och UV delas i fyra fält AC, BC, AD och BD. Fältet AC avser sålunda konstitutionellt betingad, icke varaktig konsumtion, BC konstitutionellt betingad, varaktig konsumtion osv. Att linjerna UV och ST är streckade, skall tolkas så, att de är förskjutningsbara beroende på värderingarnas förändrlighet i tid och rum. Detta gäller givetvis även triangelns yttre ram, dvs. konsumtionens omfattning. 1946 utgjorde t.ex. den varaktiga konsumtionen 9 procent och år 1965 15 procent av den totala privata konsumtionen.

Oavsett all flexibilitet gäller att den socialt betingade konsumtionen utgör en större andel av den varaktiga konsumtionen än av den icke varaktiga, dvs. $BD : BC > AD : AC$. Eftersom en övervägande del av den varaktiga konsumtionen grundas på socialt betingade behov, är den varaktiga konsumtionen följaktligen i hög grad påverkbar och möjlig att förändra, något som gör denna typ av konsumtion särskilt intressant.

Den fjärde triangeln visar att om man accepterar existensen av 'conspicuous consumption', måste gränsen för 'conspicuous consump-

18. Whyte, W. H., *The consumer in the New Suburbia* (i: Clark L., *Consumer behavior*, Vol. 1).

Figur 2.1. Konsumtionsbestämda behovstrianglar (gäller privat konsumtion).
(Triangles of demand determined by consumption, applied to private consumption.)

A kortsiktig behovstillfredsställelse (short-term supply of demands icke-varaktiga varor (non-durable goods)

B långsiktig behovstillfredsställelse (long-term supply of demands) varaktiga konsumtionsvaror (durable goods)

konsumtion p g a konstitutionellt betingade behov (constitutionally conditioned consumption)

D konsumtion p g a socialt betingade behov (socially conditioned consumption)

tion' tänkas gå i D-fältet mellan linjerna ST och PQ. Den måste vidare tänkas förskjutningsbar genom förändrade värderingar. Området mellan den streckade linjen och PQ utgör alltså 'conspicuous consumption', och området mellan den streckade linjen och ST får då betraktas som 'non-conspicuous consumption'. Begreppet 'conspicuous consumption' är subjektivt laddat, och dess omfång uppfattas mycket olika. Många konsumtionsvaror framstår till sin karaktär ej som antingen helt 'conspicuous consumption' eller helt 'non-conspicuous', utan som både 'conspicuous' och 'non-conspicuous consumption'. Några anser gränsen för 'conspicuous consumption' ligga mycket nära linjen ST, andra uppfattar dess gräns mycket nära PQ. Dessa olika uppfattningar kommer bl.a. diskussionen i anslutning till figur 2.2 att beröra.

John Kenneth Galbraith har i sitt arbete *Överflödets samhälle* fäst stor uppmärksamhet vid konsumtionens roll i den amerikanska eko-

nomin. Han är skarpt kritisk mot den förhärskande uppfattningen, att den stegrade produktionsnivån alltjämt är välsignelsebringande. Denna uppfattning anser han ytlig och utan egentlig målsättning. ”En hög produktionsnivå har blivit slutstenen i ett system av effektiv ekonomisk trygghet. Fortfarande kvarstår emellertid uppgiften att rättfärdiga det flöde av varor som denna stora produktion för med sig”.¹⁹ Galbraith finner, att konsumtionsnivåns stegring stimuleras på olika sätt, utan att frågan varför? tillräckligt energiskt ställs. Socialt betingade konsumtionsbehov skapas i stor utsträckning av reklamens och försäljningsarbetets institutioner, dvs. av producenterna eller på deras order. Producenten intar den dubbla funktionen att frambringa varorna och att skapa behov av dem. De på så vis stegrade konsumtionsbehoven ger i sin tur upphov till ökad sysselsättning främst inom konsumtionsvarusektorn, vilket i sin tur kräver nya konsumtionsbehov osv. Ekorrhjulet är igång. Galbraith frågar kritiskt: vad är målet? Han menar, att vad som i sista hand värderas är inte varorna utan den sysselsättning, som kommer till stånd genom att de produceras. Konsumtionsbehoven blir därigenom alltmer uppskrivade och konstlade. Galbraith talar mera om konstlad konsumtion med en avtagande gränsnytta än om conspicuous consumption. Den enligt Galbraith alltmer tilltagande artificiella konsumtionen består till stora delar av varaktiga varor. Reklamansträngningarna driver därför, med varaktiga konsumtionsvaror i spetsen, den totala privata konsumtionen mot en orimligt hög nivå och på bekostnad av andra behov. Han förordar därför som lösning bl.a. lägre konsumtion. Produktions- och konsumtionsökningen har, anser han, nu nått ett stadium av överflöd, något som skapar problem i stället för att lösa dem.²⁰

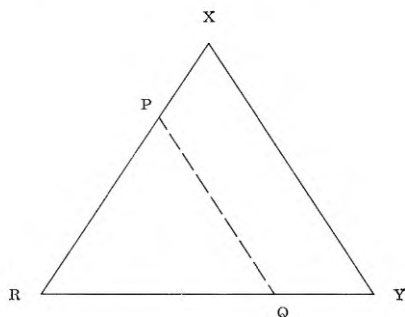
I *Amerikas väg – en uppfordran till överflödssamhället* hävdar Gunnar Myrdal en delvis annan ståndpunkt. Myrdal medger, att ”en del av det amerikanska folket lever i överflöd, ibland ett ganska vulgärt överflöd som består i att behov tillfredsställes som endast skapats av påträngande reklam, ofta stick i stäv mot de nedärvda puritanska idealen”. Samtidigt saknar dock en stor och nu växande minoritet en någorlunda rimlig levnadsstandard. ”Även om vi skulle lyckas tillfredsställa de fattigas skriande behov av mera konsumtionsvaror, finns i Förenta Staterna ett enormt otillfredsställt behov av mera effektivt uppbyggda och organiserade samhällen, av mänsklig omvårdnad av ofullständiga familjer, sjuka och invalider, åldringar, barn och ungdom samt av högre kultur för hela folket. Den smygande självbeläten-

19. Galbraith, J. K., *Överflödets samhälle* s. 131, citat.

20. Ibid, s. 131–150, passim.

heten över att USA nu är ett överflödssamhälle och har nått en så hög nivå för sin produktion och konsumtion, att det kan sakta ner den ekonomiska expansionstakten, är felaktig.”²¹

Myrdal hävdar vidare, att för en stor minoritet är överflödssamhället inget annat än en myt. Han polemiserar mot Galbraiths karakteristik av USA som ett överflödssamhälle, där en ökning av produktionen inte längre framstår som särdeles påträngande. Denna nu så populära tes bär stort ansvar för en stor del beklaglig likgiltighet för USA:s ekonomiska tillväxttakt och för uppfattningen, att gränsen för vidare expansion av näringslivet snart är nådd. ”I själva verket förhåller det sig naturligtvis så, att det i Amerika finns en mycket stor mängd skriande behov av elementär art, som, om de kunde förvandlas till köpkraftig efterfrågan, skulle för en lång tid framåt bära upp en snabb produktionstillväxt, och detta skulle kunna ske även utan reklamindustriens ansträngningar.”²²

Figur 2.2. $\triangle PQR$ = privat konsumtion (private consumption)
 $\triangle RXY$ = total behovstillfredsställelse (total supply of demands)

Galbraiths och Myrdals skilda ståndpunkter kan förenklat illustreras i figur 2.2. Triangeln PQR markerar ramen för behov, som leder till privat konsumtion, och triangeln RXY ramen för den totala behovstillfredsställelsen. Parallelogrammen PQYX innefattar behov, som leder till offentlig konsumtion och i övrigt immateriellt betonade behov. Enligt Galbraith skulle en dellösning på överflödssamhällets problematik vara att förskjuta linjen PQ åt vänster i riktning mot punkten R (=privatkonsumtionsminskning). Som läget nu är, är konsumtionstriangeln PQR alltför dominant i förhållande till RXY. Med reklamens hjälp har en alltmer konstlad konsumtion av framförallt varaktiga varor utvecklats och drivit linjen PQ för långt mot linjen XY. Myrdal menar, att USA ej uppnått överflödssamhället, som

21. Myrdal, G., *Amerikas väg* s. 20, citat.

22. *Ibid.*, s. 77 f.

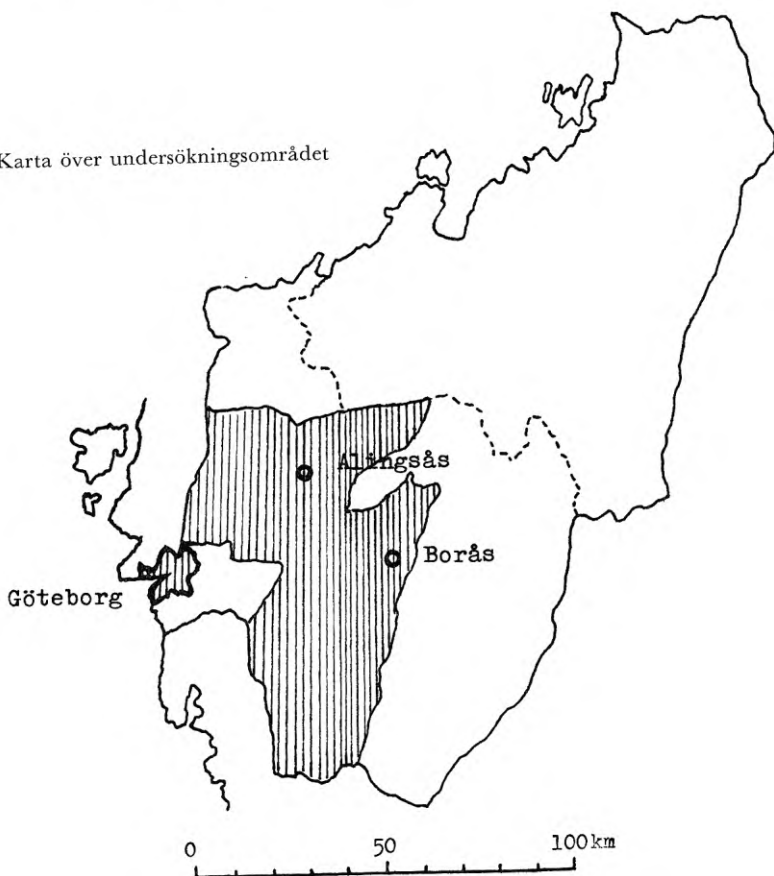
Galbraith påstår, i varje fall inte ännu. Eftersom det fortfarande finns stora och växande grupper med eftersatta behov, föreslår Myrdal en fortsatt förskjutning av PQ mot höger. Myrdal vill emellertid även balansera den privata konsumtionsökningen med utökade offentliga aktiviteter. Endast de senare skulle tillräckligt energiskt kunna kanalisera konsumtionsökningen till de mest behövande.

De ovan presenterade uppfattningarna avser amerikanska förhållanden i brytningen mellan 1950- och 1960-tal. De torde med fördel kunna appliceras på svenska förhållanden vid 1960-talets mitt. Kan en undersökning avseende varaktiga konsumtionsvarors utveckling i Sverige ge stöd åt någon av de båda skildrade ståndpunkterna? Sett ur svenska förhållanden: vem ligger närmast sanningen, Galbraith eller Myrdal?

3 Material och metod

Huvudkällan i min undersökning har utgjorts av bouppteckningsmaterial. Undersökningen, som i huvudsak bygger på en helt kvantitativ metod, har lagts upp så, att den del av behållningen studerats, som omfattar lösöret. Med lösöre avses här annan lösegendom än kontanter, bankmedel, försäkringar, fordringar och värdepapper, dvs. huvudsakligen bohag i vidaste bemärkelse samt fordon. För åren 1910, 1925, 1938, 1950 och 1965 har bouppteckningar efter personer, som avlidit i åldern 20–70 år och som vid dödsfallet var mantalsskrivna inom undersökningsområdet, genomgått. På grund av det relativa fåtalet observationer av yngre personer har bouppteckningar efter

Karta över undersökningsområdet

personer i åldern 20–40 år även undersökts 1949 och 1964. Åren 1949/50 resp. 1964/65 har för nyssnämnda åldersgrupp betraktats som ett undersökningstillfälle. Eftersom en stor del av befolkningen avlider i åldrarna över 70 år, har det ansetts motiverat att skära bort denna del av populationen i undersökningen. Vinsten därav har blivit, att materialet kunnat nedbringas till hälften. Förlusten blir, att inga slutsatser om populationen över 70 år kan dras, men genom att den utgör en relativt liten andel av normalpopulationen, blir förlusten måttlig. Undersökningsområdet omfattar dels Göteborg, dels ett till Göteborg närliggande område i Älvsborgs län, omfattande sex härad-der och Borås stad. Landsbygdsområdet utgörs av Ale, Vättle, Kullings, Vedens, Bollebygds och Marks härad. I Kullings härad ingår numera Alingsås stad. Folkmängden i Göteborg uppgick enligt folkräkningen 1960 till 404 349 invånare och i den undersökta delen av Älvsborgs län till 184 106 invånare, varav 84 814 invånare i städerna Alingsås och Borås (se kartan över undersökningsområdet).²³

Ur lösöret har urskilts ett antal objekt, som till sin karaktär an-tingen kan anses som underlättande i hushållsarbetet eller som berikande under fritiden. Till den första gruppen hänförs symaskin, dammsugare, kylskåp, tvättmaskin, frysbox och diskmaskin och till den senare radio, tv-apparat, grammofon, cykel, bil, motorcykel/moped, båt, piano/flygel och kamera. Genom bouppteckningsmaterialet har innehavet av dessa objekt fastställts. Dessutom har dödsbonas innehav av telefonabonnemang via telefonkatalogen noterats. Formellt sett utgör en telefonapparat inte en ägodel, den endast hyrs. Dispositionsrätten är i detta sammanhang dock ett intressantare kriterium än den juridiska äganderätten, varom mera senare.

Vid registrering av innehav har den principen generellt tillämpats, att i det bearbetade siffermaterialet endast innehav eller inte-innehav framräknats. Dubbelt innehav eller flerinnehav av ett objekt för en observation har behandlats som endast ett innehav. Dubbel- och flerinnehav var beträffande vissa objekt vanliga vid sista undersökningstillfället. Vidare har vid innehavsregistrering den principen tillämpats, att innehav av objekt, vilka kan betraktas som konsumtion, registrerats, medan innehav av objekt, vilka utnyttjats i yrkesverksamhet, betraktats som investering och alltså inte registrerats. I några fall har gränsdragningen ej varit fullt klar. Vissa objekt har eller kan ha utnyttjats både som konsumtion och investering. Detta gäller t.ex. bil-

23. I 1910 års undersökning ingår ej området i Älvsborgs län. Till Göteborg har 1910 även förts Örgryte församling. Örgryte inkorporerades av Göteborg 1922.

innehav för droskägare och symaskinsinnehav för sömmerskor. I dessa fall har innehav registrerats.

Innehavsundersökningen har kompletterats med uppgifter om värdet av det totala lösöret. Bouppteckningsvärdena torde, när det gäller lösöret, inte spegla de reella värdena. Svårigheten att bestämma bo-hagets reella värde beror främst på dess individuella särdrag och dess differentierade sammansättning såväl kvantitativt som kvalitativt. Avsikten har emellertid här varit att använda uppgifterna om lösörets värden endast som grova relativa mått grupper emellan. Försök att värderingsmässigt fastställa lösörets absoluta nivå kommer ej att göras.

De genom bouppteckningarna undersökta individerna har indelats socialgruppsvis. Indelningsprincipen bygger på valstatistikens gruppindelning i socialgrupp 1, 2 och 3.²⁴

I det följande redogörs kortfattat för bouppteckningsmaterialets karaktär och i anslutning därtill värderas bouppteckningarna som källa med hänsyn till undersökningens syfte.

Bouppteckning har i regel gjorts efter varje under perioden avlidna vuxen person. Före år 1934 gjordes dock i Göteborg i en del fall inga egentliga bouppteckningar, utan s.k. bouppteckningsbevis utfärdades. Bouppteckningsbevis ansågs av rådhusrätten i Göteborg t.o.m. år 1933 som tillräckliga dokument på förmögenhetsställningen i de fall dödsboet saknade nettobehållning eller, i undantagsfall, då kvarlåtenskapen utvisade en nettobehållning vanligen ej överstigande 500 kronor. Endast egentliga bouppteckningar har under hela den aktuella perioden upprättats i det undersökta området av Älvsborgs län, vilket framgår om man jämför dödslistorna med bouppteckningsmaterialet. Tydligt har det relativt ringa antalet bouppteckningsfall i domsagorna jämfört med rådhusrättens i Göteborg, medfört att de mer summariska bevisen inte förekommit.

För att bevis skulle godtagas, fordrades dock alltid intyg om dödsboets ekonomiska situation av fattigvårdsstyrelse och pastorsämbete. Personer, efter vilka bevis upprättades, häftade nästan undantagslöst formellt i skuld till fattigvårdsstyrelsen genom att de erhållit fattighjälp. Innan sådan hjälp gavs, undersökte givetvis fattigvårdsstyrelsen den hjälpsökandes ekonomiska ställning, varför fattigvårdsstyrelsens intyg, som låg till grund för ovannämnda bevis, får betraktas

24. SOS *Allmänna val, riksdagsmannavalen*. Se kapitlet om valdeltagande inom yrkes- och socialgrupper. På en punkt har valstatistikens indelning frångåtts. I valstatistiken har handelsbiträden och expediter förts till socialgrupp 2, i föreliggande undersökning har de förts till socialgrupp 3.

som relativt tillförlitliga. Proportionen upprättade bevis/egentliga bouppteckningar utgjorde ungefär 1 : 2 i Göteborg 1910 och 1925.

I och med att ny lag om bouppteckning beslutades 1933, ändrades tidigare förordningar. Kraven på upprättande av bouppteckningar skärptes. Bouppteckningsbevis godtogs ej, utan verklig bouppteckning skulle göras, även om ingen kvarlåtenskap förekom.²⁵ Lagen tillämpades från och med 1934, och därmed försvann bevisen.

I bouppteckningarna är den avlidnes personliga data, såsom yrke, ålder, civilstånd, bostadsadress och i förekommande fall makas/makes namn, i flertalet fall noggrant angivna. Författaren har i stort varit nödsakad att lita på den uppgivna yrkesbeteckningens riktighet. Yrkesuppgiften liksom den avlidnes övriga personliga data har inkommit till rådhusrätterna och domsagorna från pastorsämbetena församlingsvis. I en rad fall har bouppteckningen på olika sätt kunnat styrka den uppgivna yrkesbeteckningen. Dessutom har telefonkatalogens yrkesuppgifter under åtminstone periodens senare del i ett flertal fall kunnat jämföras med bouppteckningarnas. Oavsett detta torde ett visst antal antagna yrkesbeteckningar ej vara korrekta. Detsamma kan naturligtvis sägas om fördelningen på socialklasser, men vid en så summarisk indelning torde felkällorna ha minimal betydelse. På grund av hög ålder icke yrkesverksamma personer, i bouppteckningarna oftast angivna med prefixet "f.d." före yrkesbeteckningen, har även medtagits i undersökningen. I en del fall, särskilt under den tidigare delen av undersökningsperioden, har åldersuppgifter saknats i bouppteckningarna. Åldersuppgift har i sådana fall hämtats ur pastorsämbetenas dödslistor, vilka förvaras i anslutning till bouppteckningsmaterialet.

Bouppteckningar efter såväl män som kvinnor har undersökts. Hushållet har i princip varit undersökningsenhet. Enpersonershushåll såsom ogifta, skilda och änkor/änklingar har härvidlag inte vållat några problem. Då det gäller gifta, har mannens yrkesställning varit avgörande för hushållets socialgruppsplacering. Makarnas sammanlagda förmögenhet har, antingen egendomen varit gemensam eller enskild, betraktats som hushållets samfällda egendom. Då någon av makarna haft enskild förmögenhet har denna redovisats i bouppteckningen. Omyndiga barns egendomsställning framgår ej av bouppteckningen, varför deras förmögenhet ej ingått i hushållens samfällda egendom. Uppgifterna om hushåll bestående av gifta med barn brister således i fullständighet, men denna brist har sannolikt ingen större betydelse i föreliggande fall.

25. SFS nr 314 och 315.

Orsaken till att bouppteckning görs är bl.a. att eventuellt arvs-
skattebelopp skall fastställas och tas ut. Under den aktuella perioden
har arvsskatteprocentsatsen höjts.²⁶

I de fall behållningen uppgått till arvsskatte- eller kvarlåtenskaps-
skattepliktigt belopp, kan det ha varit i dödsbodelägarnas intresse att
om möjligt nedvärdera behållningen eller undanhålla delar av behåll-
ningen i boet. Vilka möjligheter har det funnits till underdeklaration?
Det beror givetvis på tillgångarnas art. Att värdera vissa förmögen-
hetsobjekt måste innebära stora svårigheter för boets värderingsmän.
En analys av möjligheterna till nedvärdering av olika förmögenhets-
objekt har gjorts i en tidigare undersökning. Den väsentligaste fel-
källan, då det gäller värderingen av förmögenheten sådan den fram-
träder i bouppteckningsmaterialet finns i värderingen av bohaget.²⁷
Här undviks dock hela värderingsproblematiken genom den kvanti-
tativa mätmetoden. Av större vikt blir då i stället, hur noggrant lös-
örena har specificerats. Enligt handböcker för bouppteckningsförrät-
tare skall lösörena specificeras. ”Hur långt specifikationen skall dri-
vas, är en omdömessak. Värdelöst skräp behöver naturligtvis icke
alls upptecknas. Smärre föremål med obetydligt värde kunna sam-
manslås under någon gemensam benämning. I övrigt måste man så-
som regel upprätthålla kravet på att varje enskilt föremål skall sär-
skilt antecknas och värderas. Dock brukar gångkläder upptagas i en
enda post”.²⁸ Risk för att enstaka objekt i bouppteckningarna inte
upptecknas för sig föreligger således, om objekt kan betraktas som li-
tet och värdelöst. Trots att denna definition förvisso är tänjbar, torde
de här utvalda indikatorerna mestadels falla utanför ovan nämnda
risk. Ett påtagligt och generellt intryck av de genomgångna bouppteckningarna har för övrigt varit, att specificeringen mestadels drivits
mycket långt. Som helhet betraktat kan otvivelaktigt boupptecknings-
materialet, trots vissa påpekade brister, anses som fullgott för under-
sökningens syfte.

I en tidigare undersökning har författaren testat boupptecknings-
materialet med de ej offentliga förmögenhetsdeklarationerna, som ge-
nom särskilt tillstånd kunde göras tillgängliga för nämnda undersök-
ning.²⁹ Genom att rensa bort vissa objekt, som redovisas i bouppteckningarna men som icke är deklara-
tionspliktiga: bohag och liv-

26. SFS 1914 nr 381 och 431 samt 1958 nr 565 utdrag ur arvsskatteta-
beller. Under perioden 1948–57 utgick dessutom kvarlåtenskapsskatt för
kvarlåtenskap överstigande 50 000 kr. SFS 1947 nr 802.

27. Kuuse, J., Inkomst- och förmögenhetsbildning s. 8–15.

28. Strömberg, T., *P.M. för bouppteckningsförrättare* s. 28.

29. Kuuse, J., Inkomst- och förmögenhetsbildning.

försäkringar, gjordes källorna jämförbara. Förmögenheten bestäms genom deklarationsmaterialet för levande personer, genom bouppteckningsmaterialet för avlidna. Beträffande undersökningen baserad på förmögenhetsdeklarationer utvaldes systematiskt-slumpmässigt ur fackbetonade medlemsmatriklar individer, som motsvarade bouppteckningsmaterialets yrkes- och åldersgrupper. Av betydelse blir då den inverkan dödsfallet i och för sig kan ha haft på förmögenhetsställningen. Dödsfallet har rimligen ej kunnat påverka förmögenhetsstorleken i positiv riktning. Påverkan i negativ riktning förefaller troligare, då sjukligheten bland de genom bouppteckningsmaterialet undersökta personerna snarare torde vara över- än underrepresenterad. En direkt jämförelse mellan levande och avlidna personers förmögenhet, sådan den avspeglas i förmögenhetsdeklarationer resp. bouppteckningar, gav emellertid vid handen, att bouppteckningarna för avlidna personer i allmänhet utvisar högre värden än vad deklarationerna gör för levande personer i motsvarande yrkes- och åldersgrupper. Denna skillnad beror sannolikt uteslutande på noggrannare förmögenhetsredovisning i bouppteckningsmaterialet. Dödsfallets eventuellt negativa inverkan på förmögenheten kunde emellertid inte dokumenteras med tillgängliga undersökningsmetoder. Ingenting har således framkommit, som motsäger rimligheten i att generalisera förmögenhetsförhållandena för avlidna personer till att gälla för motsvarande grupper bland normalpopulationen.³⁰ Ur en synpunkt innehåller dock bouppteckningsmaterialet vissa egenheter. Personer, som fått förmögenheten fastställd genom bouppteckningsmaterialet, har haft en sned åldersfördelning. En relativ knapphet på bouppteckningsobservationer i den yngre åldersgruppen har framträtt. Genom att stratifiera bouppteckningsobservationerna åldersmässigt kan emellertid generaliseringar göras till motsvarande åldersgrupper i totalpopulationen.

Bouppteckningsmaterialet framstår således som en mycket hållbar och användbar källa för föreliggande undersökningssyfte. Dessutom ger bouppteckningarna direkt svar på den viktiga frågan om vilka grupper, som inte innehar de här undersökta indikatorerna.

30. Ibid., s. 16 f. Då det gäller bilinnehavet jämför tabellerna 110–111 och 119 i tabellbilagan baserade dels på förmögenhetsdeklarationer dels på bouppteckningar.

4 De varaktiga konsumtionsvarorna

Nedan kommer spridningen av de utvalda varaktiga konsumtionsvarorna att följas. Först behandlas vissa problem i anknytning till konsumtionsvarornas utveckling. Därefter studeras mera ingående varornas spridning vid olika tidpunkter med hänsyn till innehavarnas ålder, socialgrupp och civilstånd. Slutligen kommer eventuella regionala skillnader i konsumtionsmönstret att uppmärksammas.

En undersökning av en varugrupp med stark anknytning till teknisk utveckling under en period av 55 år kräver vissa påpekanden. Samtliga objekt har inte varit tillgängliga för eventuellt intresserade konsumenter under hela perioden. Endast telefon, cykel, bil (gränselfall), båt, piano, kamera, symaskin och is/kylskåp, dvs. hälften av indikatorerna har varit tekniskt-praktiskt möjliga att inneha under hela perioden.³¹ Objekt som tv-apparat, frysbox och diskmaskin har i undersökningsmaterialet inte uppträtt förrän vid sista undersökningstillfället. Följaktligen kan man inte jämföra konsumtionsnivån för en grupp vid ett tillfälle med nivån för en annan grupp vid ett annat tillfälle. Konkret uttryckt kan exempelvis konsumtionsnivån av varaktiga varor för socialgrupp 3 år 1965 inte sägas vara större än den för socialgrupp 1 år 1910.

Samtliga objekt har under tiden mer eller mindre ändrat form eller karaktär. Mest avgörande har förändringarna – när det gäller energiöverföringen – varit beträffande symaskiner, tvättmaskiner och is/kylskåp. Manuellt drivna tvättmaskiner och trampsymaskiner har ersatts av eldrivna maskiner, och isskåpets övergång till den modernare varianten kylskåpet har inneburit en fundamental karaktärsförändring. Dessa förändringar har medfört, att äldre produktvarianter, i den mån de finns kvar, i regel fallit i anseende och pris i och med att nyare produktvarianter introducerats och spritts. Ovannämnda förhållande illustreras då det gäller symaskiner. Endast eldrivna symaskiner har 1965 deklarerats i bouppteckningarna, och eventuellt innehav av trampsymaskiner har ej gått att fastställa. Orsaken torde vara att, i den mån trampsymaskiner förekom 1965, dessa då betraktades som objekt med så ringa värde, att specifikation ansetts obehöv-

31. Hushåll i vissa områden i den undersökta delen av Älvsborgs län var 1925 utan möjlighet att abonnera telefon. Detta gällde främst vissa glesbygder med stora avstånd till närmaste telefonstation.

lig. En jämförelse med undersökningen om hushållens konsumtion 1958 visar, att trampsymaskiner då var långt vanligare än eldrivna. Dessbättre kan publikationen *Hushållens konsumtion 1958* härvidlag komplettera de på denna punkt ofullständiga bouppteckningsuppgifterna.³² I detta sammanhang bör påpekas, att undersökningen av kamerainnehavet sannolikt inte varit fruktbar. Här föreligger troligen en relativt stor underdeklaration, i synnerhet under periodens slut. Att inga säkra slutsatser avseende kamerainnehavet kan dras, påverkar däremot inte undersökningen som helhet. Vid sista undersökningstillfället tycks radion ha underdeklarerats något (jämför diagrammen 4.3.1 och 4.9). Förklaringen torde vara, att den då delvis kommit i skuggan av tv-apparatens expansion och därmed förlorat i relativt anseende, vilket i sin tur lett till mindre noggrann specifikation.

Som sagts i kapitel 3 utgör dispositionsrätten i vissa fall ett intressantare kriterium på konsumtionsnivån än den formellt juridiska besittningsrätten. I flertalet av föreliggande fall (undantag telefon) har den juridiska besittningsrätten dock varit en förutsättning för dispositionsrätt. Mönstret bryts i någon mån av att vissa hushållsinventarier genom fast anknytning ofta kan tillhöra själva fastigheten. Beträffande kylskåp och tvättmaskiner kan därför, om fastigheten hyrs, dispositionsrätt vara för handen utan juridisk äganderätt. Fall med endast dispositionsrätt har givetvis ej registrerats i bouppteckningarna, men även då kylskåps- resp. tvättmaskinsinnehavaren ägt fastigheten och kylskåpet/tvättmaskinen tillhört fastigheten, har dessa ej redovisats separat i bouppteckningarna. Uppgifterna om kylskåp och tvättmaskiner avser i föreliggande undersökning alltså endast objekt med juridisk besittningsrätt, och under förutsättning att objektet varit fristående från fastigheten. Detta innebär en viss begränsning i undersökningens räckvidd. Bilden kan dock delvis kompletteras med uppgifter från *Hushållens konsumtion 1958*, varom mera senare. Beträffande frysboxar gäller, att endast fristående objekt inregistrerats och inte frysfack i kylskåp eller i kollektiva frysanläggningar. I vissa fall utgör dispositionsrätt av bil en del av löneförmånen. Denna typ av löneförmån torde främst utgå till befattningshavare i socialgrupp 1 och i någon mån i socialgrupp 2. Möjligheten att disponera bil i dessa grupper har därför sannolikt varit större än vad som direkt kan utläsas av föreliggande undersökning.

32. SOS *Hushållens konsumtion 1958* s. 324 f. Teoretiskt möjligt är, att trampsymaskinerna försvunnit ur bilden mellan 1958 och 1965. Det förefaller dock rimligare att anta, att en viss men troligen starkt krympande del av symaskinsbeståndet 1965 utgjorts av trampmaskiner.

4.1 Varaktiga konsumtionsvaror: tid-ålder-socialgrupp-civilstånd

Undersökningens resultaten beträffande konsumtionsvarornas spridning utmed tidsaxeln i skilda befolkningsskikt redovisas i tabellerna 1-7 i tabellbilagan (s. 63 ff) och i diagrammen 4.1-4.6 (s. 30-39) i texten. Antalet bouppteckningsobservationer fördelar sig enligt följande:

År	1910	1925	1938	1949/50	1964/65	Summa
Göteborg	946	1 096	1 310	1 604	1 662	6 618
P-län	—	420	643	551	648	2 262
Summa	946	1 516	1 953	2 155	2 310	8 880

I tabell 7 har variablerna tid - ålder sammankopplats, i tabellerna 1-6 variablerna tid - ålder - socialgrupp och i tabellerna 1 A, 1 B - 6 A, 6 B tid - ålder - socialgrupp - civilstånd. Tabellerna och diagrammen får till stor del tala för sig själva beträffande utvecklingen av varaktiga varor utmed tidsaxeln. Huvudintresset har i det följande medvetet inriktats på utvecklingen av sociala grupprelationer avseende varaktig konsumtion.

Innan utfallet av tabellerna 1-7 kommenteras, bör först några påpekanden och förtydliganden göras. Då undersökningsmålet ytterst varit att nå ett dispositionsrättskriterium, uppstår vissa problem beträffande hemmaboende. Motivationen för hemmaboende att införskaffa objekt, som redan innehas av övriga hushållsmedlemmar, är givetvis mindre än för övriga grupper. Dispositionsrätten torde för de flesta objekt helt eller delvis gälla samtliga hushållsmedlemmar. Gruppen hemmaboende omfattar i föreliggande undersökning ogifta personer i åldern 20-40 år.³³ Uppgifterna baserade på innehavsregistrering är för ovannämnda grupp hemmaboende inte ett fullt relevant mått på konsumtionsnivån, men denna brist på relevans har sålunda kunnat isoleras till gruppen ogifta, hemmaboende personer 20-40 år gamla.

Socialgruppsindelningen har i undersökningen, som tidigare framgått, följt den i valstatistiken. Följande förteckning över större yrkeskategorier inom resp. socialgrupper är hämtad ur valstatistiken. Vid fall av tveksamhet har anvisningarna i valstatistiken i anslutning till yrkesgruppernas fördelning på socialklasser varit vägledande.³⁴

33. Hemmasöner och hemmadöttrar har i enstaka fall återfunnits i åldersgruppen 41-59 år.

34. SOS *Allmänna val*. Riksdagsmannavalen 1945-48 s. 62* ff.

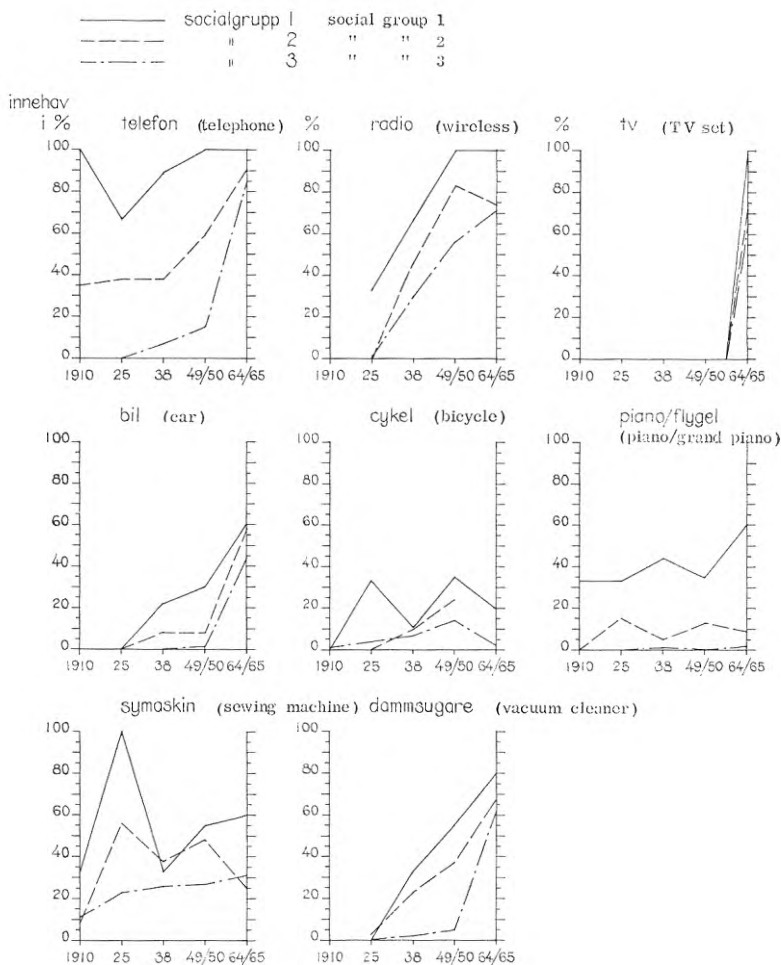

Diagram 4.1. Innehav av varaktiga konsumtionsvaror. Relativa tal.

(Ownership of consumers' durable goods. Relative figures.)

Källa: bouppteckningar

Åldersgrupp 20-40 år

Ort Göteborg

telefonkatalog

(age group)

(Place)

(Sources: estate inventories

Civilstånd g + ä

telephone directories)

(Civil status married/widowers)

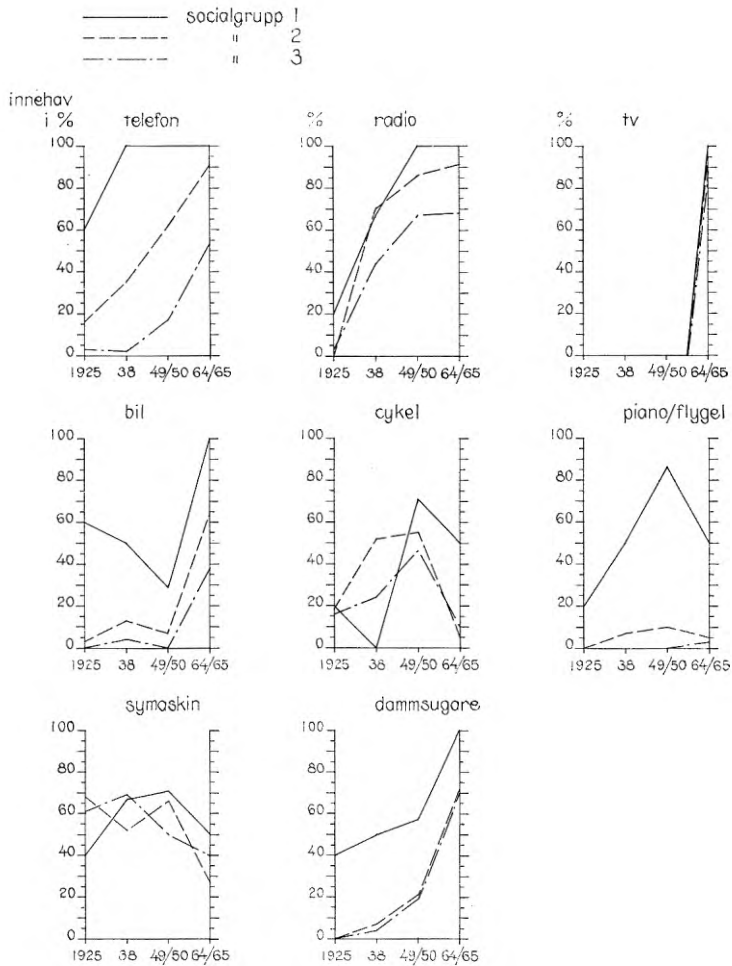

Diagram 4.2 Innehav av varaktiga konsumtionsvaror. Relativa tal.

Källa: bouppteckningar
telefonkatalog

Åldersgrupp 20-40 år
Civilstånd g + ä

Region P-län

— socialgrupp 1
 - - - " 2
 - · - " 3

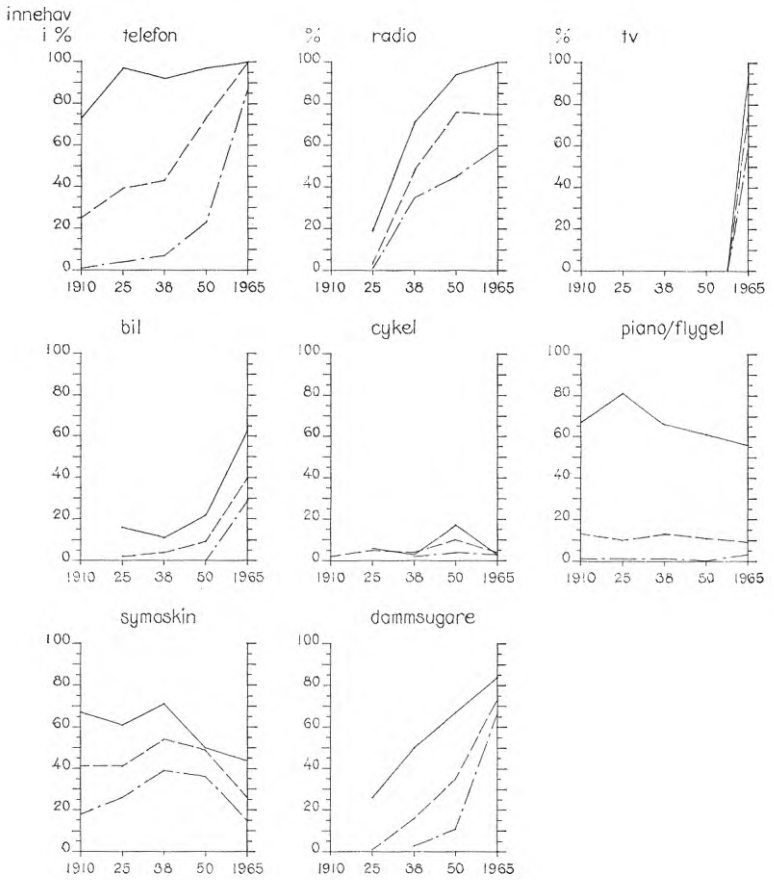

Diagram 4.3.1. Innehav av varaktiga konsumtionsvaror. Relativa tal.

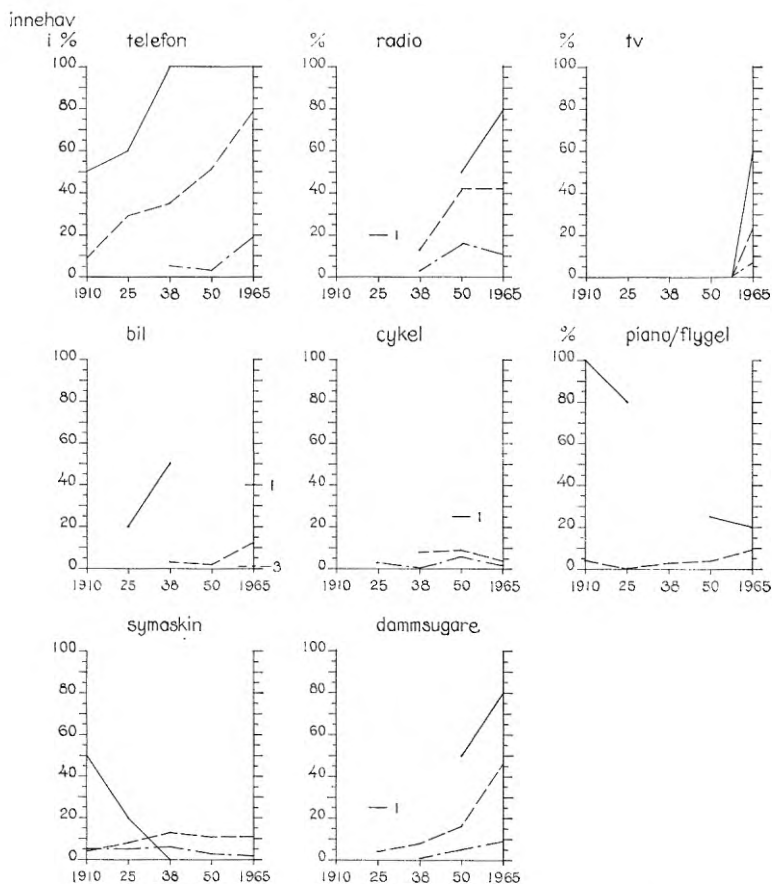
Källa: bouppteckningar
telefonkatalog

Åldersgrupp 41-59 år

Ort Göteborg

Civilstånd g + ä

— socialgrupp 1
 - - - " 2
 - · - " 3

Anm. Siffrorna på vissa ställen, där linjerna är brutna markerar socialgruppstillhörighet.

Diagram 4.3.2. Innehav av varaktiga konsumtionsvaror. Relativa tal.

Källa: bouppteckningar
telefonkataloger

Åldersgrupp 41-59 år Ort Göteborg
Civilstånd og + sk
(Civil status unmarried/divorced)

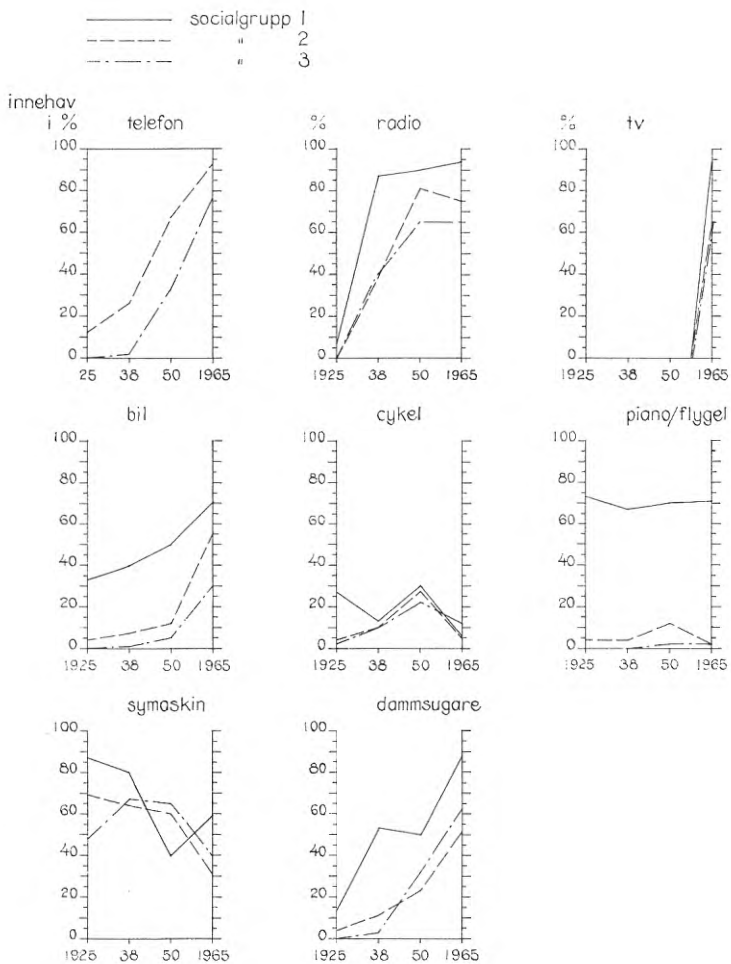

Diagram 4.4.1. Innehav av varaktiga konsumtionsvaror. Relativa tal.

Källa: bouppteckningar
telefonkatalog

Åldersgrupp 41-59 år
Civilstånd g + ä

Region P-län

— socialgrupp 1
 - - - " 2
 - · - " 3

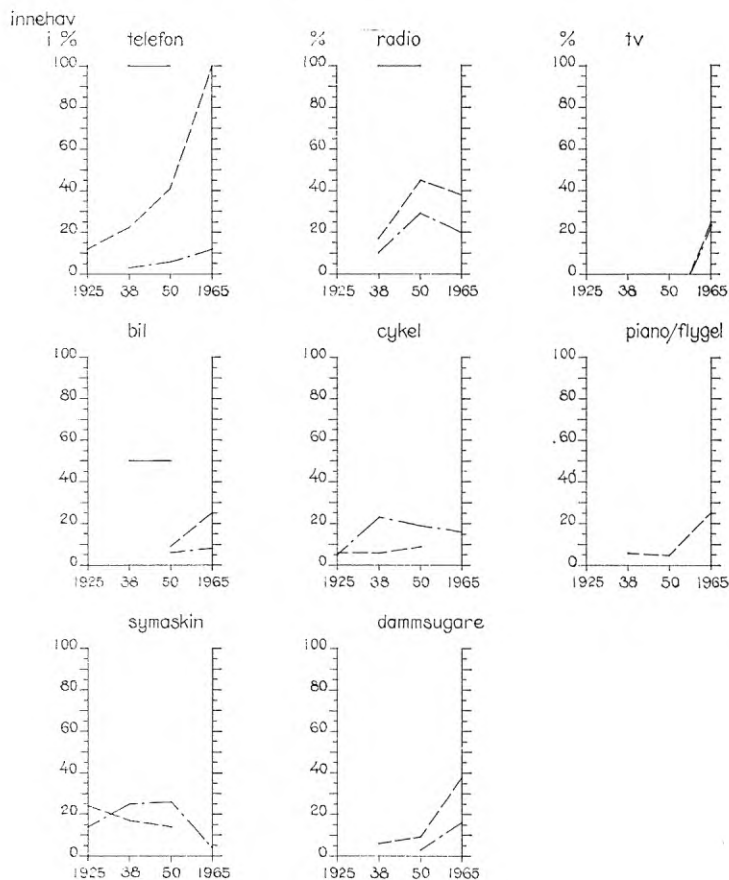

Diagram 4.4.2. Innehav av varaktiga konsumtionsvaror. Relativa tal.

Källa: bouppteckningar
telefonkatalog

Åldersgrupp 41-59 år
Civilstånd og + sk

Region P-län

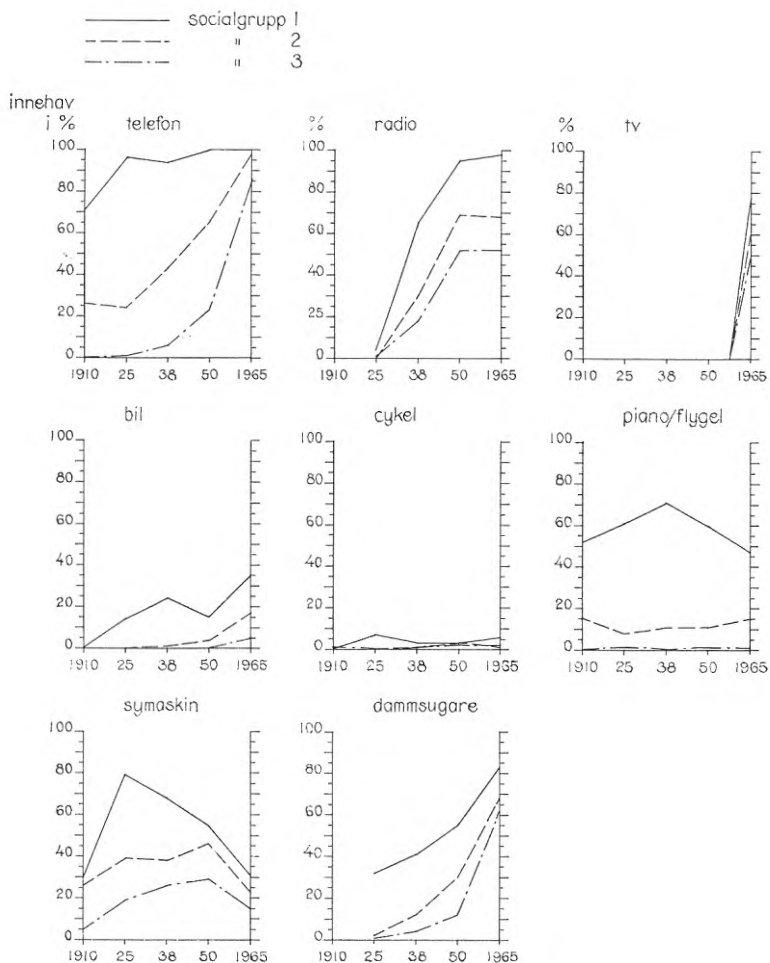

Diagram 4.5.1. Innehav av varaktiga konsumtionsvaror. Relativa tal.
 Källa: bouppteckningar   Åldersgrupp 60–70 år   Ort Göteborg
 telefonkatalog   Civilstånd g + ä

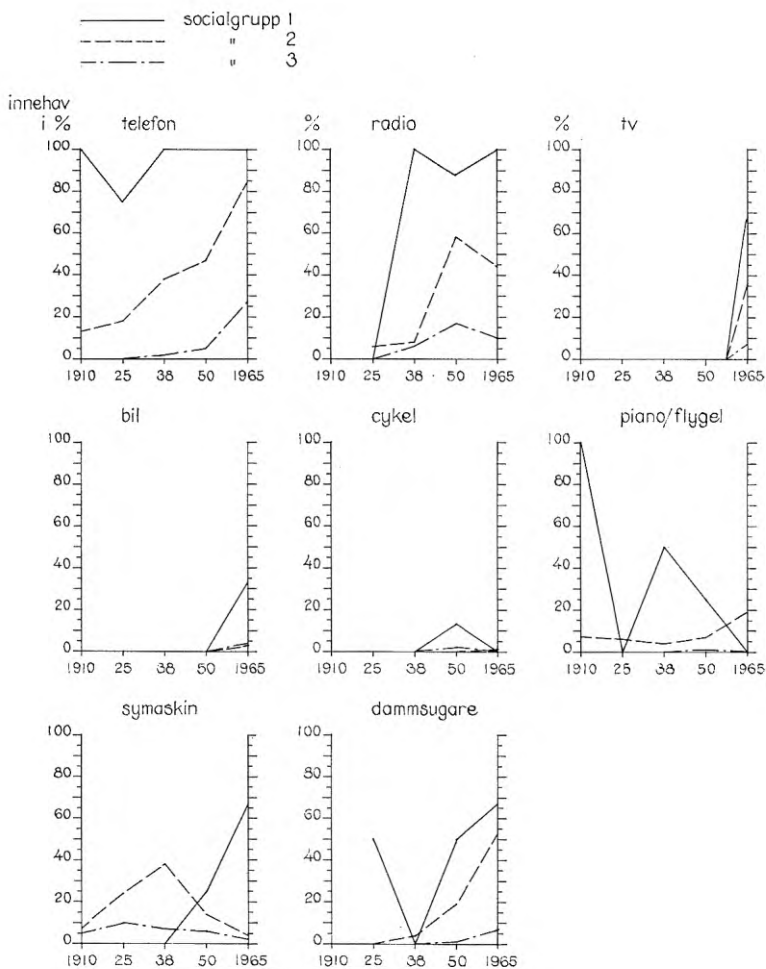

Diagram 4.5.2. Innehav av varaktiga konsumtionsvaror. Relativa tal.

Källa: bouppteckningar
telefonkatalog

Åldersgrupp 60–70 år
Civilstånd og + sk

Ort Göteborg

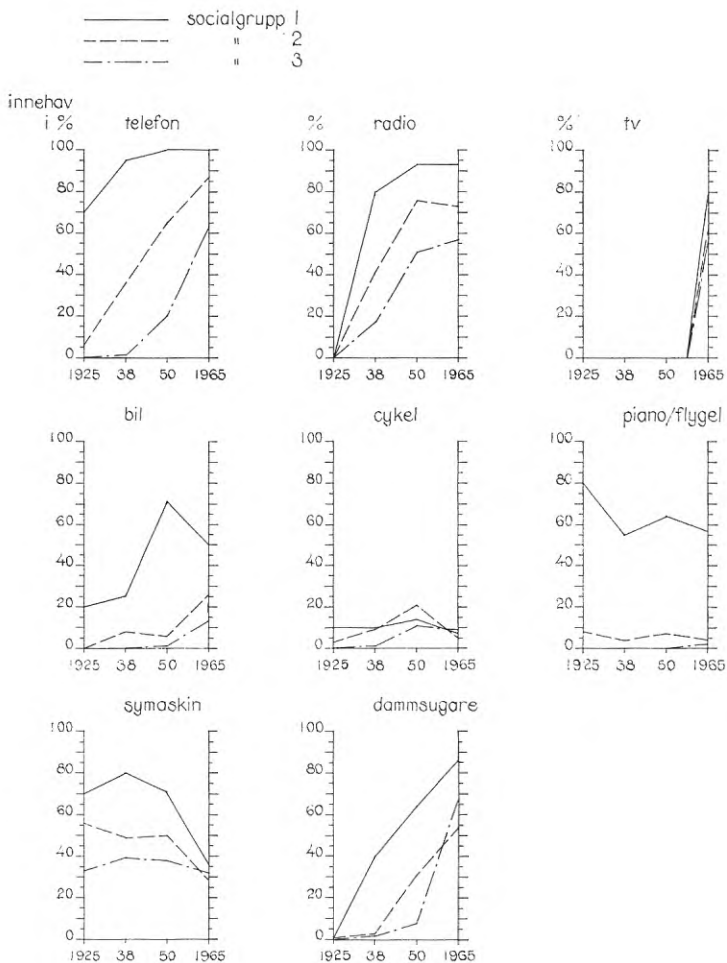

Diagram 4.6.1. Innehav av varaktiga konsumtionsvaror. Relativa tal.

Källa: bouppteckningar

Åldersgrupp 60–70 år

Region P-län

telefonkatalog

Civilstånd g + ä

----- socialgrupp 2
 - - - - - " 3

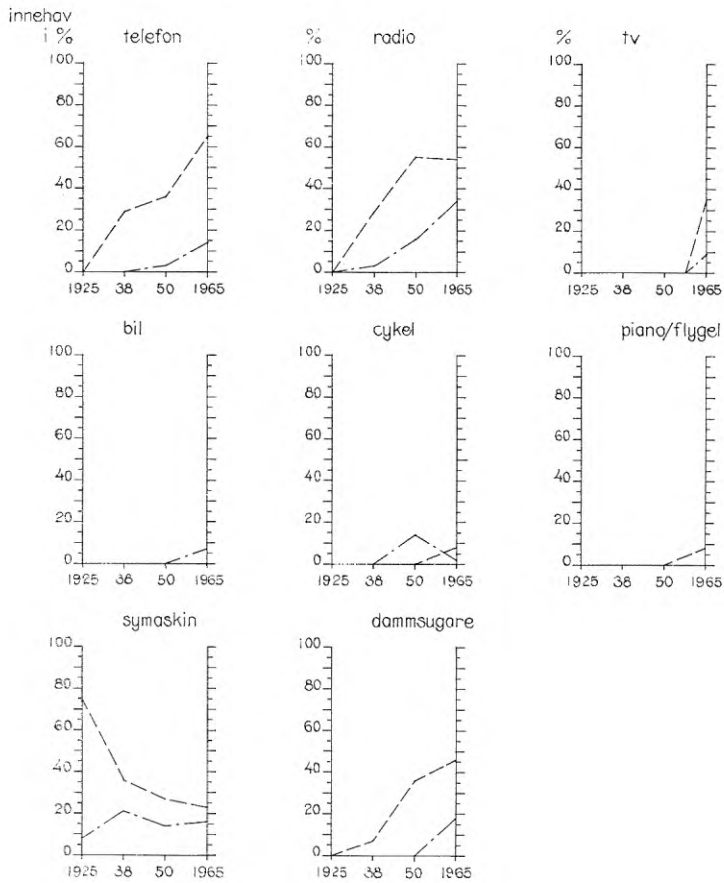

Diagram 4.6.2. Innehav av varaktiga konsumtionsvaror. Relativa tal.

Källa: bouppteckningar
 telefonkatalog

Åldersgrupp 60–70 år
 Civilstånd og + sk

Region P-län

Socialgrupp 1

godsägare, industriidkare, grosshandlare, direktörer
förvaltningspersonal och tjänstemän av högre grad i enskild och
allmän tjänst: kontorschefer, civilingenjörer, officerare, högskole-
och läroverkslärare, präster, läkare
fria yrken: advokater, apotekare, arkitekter, praktiserande läkare
husägare och rentier

Socialgrupp 2

hemmansägare, arrendatorer, lantbrukares hemmasöner
hantverkare och näringsidkare, handlande (mindre)
sjökaptener, skeppare, stymän
verkmästare och förmän, kontorspersonal, folkskollärare m. fl.
tjänstemän av lägre grad: banmästare, underofficerare, lotsar,
sjuksköterskor
högre huslig tjänst

Socialgrupp 3

rättare, torpare, lägenhetsägare
jordbruks-, skogsarbetare samt övriga arbetare
sjömän, fiskare
tjänstemän av lägre grad: stationskarlar, brevbärare, militärt manskap
lägre huslig tjänst, handelsbiträden*

* Anm. Handelsbiträden har i valstatistiken hänförs till socialgrupp 2
(se not 24).

Direkt jämförelse avseende den procentuella fördelningen på so-
cialgrupper enligt valstatistiken och enligt föreliggande undersökning
är endast möjlig beträffande Göteborg.³⁵

Tabell 4.1. *Procentuell fördelning på socialgrupper i Göteborg*

	soc.gr 1		soc.gr 2		soc.gr 3		
	år	1936	1948	1936	1948	1936	1948
Enl. valstatistiken		6,4	7,2	32,8	35,8	60,8	57
	år	soc.gr 1		soc.gr 2		soc.gr 3	
		1938	1949/50	1938	1949/50	1938	1949/50
Enl. föreliggande undersökning:		6,6	7,2	33,2	37,4	60,2	55,4

Källa: se not 35.

Undersökningsresultatets tillförlitlighet är främst beroende av an-
talet observationer. Genom att många stratifieringsvariabler kopplats
samman har cellindelning av det totala insamlade materialet drivits

35. Ibid., 1933—36 s. 42, 1945—48 s. 61*.

långt och medfört, att några celler kommit att innehålla färre observationer än önskvärt. Osäkerhetsmarginalerna ökar med ett minskat antal observationer. För att illustrera resultatens precision har intervallområdets storlek för procenttalen fastställts (95 % konfidensintervall) i följande exempel hämtat ur tabell 2 A (tabellbilagan)

för år 1938. Formeln $p \pm 1,96 \cdot \sqrt{\frac{p(100-p)}{N}}$

har använts, där p = procenttalet. Intervallområdets storlek framgår av följande tablå:

	Socialgrupp		
	1	2	3
telefoninnehav	92 ± 8 %	43 ± 8 %	7 ± 3 %
symaskinsinnehav	71 ± 14 %	54 ± 8 %	39 ± 7 %
pianoinnehav	66 ± 15 %	13 ± 5 %	1 ± 1 %

Signifikanta skillnader föreligger således mellan samtliga grupper, då det gäller telefon- och pianoinnehav. Beträffande symaskinsinnehav är skillnaden signifikant mellan socialgrupp 1 och 3. Ingen signifikant skillnad mellan socialgrupp 1 och 2 kan i detta fall påvisas. Genom att procenttalens intervallområden för socialgrupp 2 resp. 3 är 46–62 procent resp. 32–46 procent, är skillnaden på gränsen till signifikant. Betydelsen av de illustrerade osäkerhetsmarginalerna reduceras dock genom att intresset koncentreras till de stora utvecklingsdragen.

Man brukar hävda att klassutjämnningen gått särskilt långt på konsumtionssidan. Man skulle på konsumtionen inte längre kunna skilja direktören från arbetaren. Ett av undersökningsresultatens mest framträdande utvecklingsdrag är också minskande konsumtionsklyftor mellan socialklasserna för hushåll med gifta eller förut gifta personer. Konsumtionsmönstret från tidigare årtionden var dock fortfarande intakt år 1965. I socialgrupp 1 har innehav genomgående varit vanligare än för motsvarande grupper i socialgrupp 2, och i socialgrupp 2 har innehav varit vanligare än i socialgrupp 3. Klyftorna har inte försvunnit, endast minskat. Ett markant undantag från det generella mönstret utgör pianoinnehavet, där ingen utjämnning skett. Denna observation låter sig väl förena med Swedners iakttagelser om olika barriärer mot finkulturen.³⁶

36. Swedner, H., Barriären mot finkulturen. *Tiden* nr 1 1965.

Lika märkbar som tendensen till utjämning varit mellan de olika socialklasserna för gifta och förut gifta, lika tydlig är tendensen till ökande konsumtionsklyftor eller brist på utjämning mellan socialklasserna beträffande hushåll bestående av ogifta och frånskilda. Ogifta och skilda personer i socialgrupp 3 har oavsett ålder under hela perioden endast i ringa utsträckning innehaft de undersökta objekten. I socialgrupp 1 och 2 är skillnaden i det här undersökta konsumtionsmönstret relativt måttlig mellan gifta/förut gifta å ena sidan och ogifta/skilda å den andra. Generellt ligger konsumtionsnivån för gifta/förut gifta något högre, vilket inte förefaller onaturligt. Skillnaden i konsumtionsnivå är däremot stor, och har blivit allt större, i socialgrupp 3 mellan gifta/förut gifta och ogifta/skilda. Den djupaste klyftan, då det gäller varaktig konsumtion, tycks numera gå mitt i socialgrupp 3. Civilståndet markerar därvid en mycket tydlig gräns. En utförligare beskrivning av konsumtionsläget 1965 följer i nästa kapitel.

Innehavet har endast mätts med kvantitativa mått. Det finns givetvis även kvalitativa dimensioner i innehavet. Beträffande de flesta indikatorerna torde kvalitetsdimensionen vara av relativt måttlig betydelse, dvs. skillnaden mellan innehav och inte-innehav uppfattas som mera avgörande än kvalitetskillnader i innehavet. För vissa objekt, t.ex. bil och båt, kan kvalitetsdimensionen vara mera betydande, och i dessa fall torde kvalitetskillnader i innehav kunna uppfattas som minst lika avgörande som skillnaden mellan innehav och inte-innehav. Det är skillnad på en motordriven eka och en havskryssare, på en "hundkoja" och en Jaguar. För att i viss mån få in den varaktiga konsumtionens kvalitativa aspekt i undersökningen har även de inbördes socialgruppsmässiga relationerna avseende värdet av det totala lösöret studerats. De redovisas i tabell 4.2 och diagrammen 4.7 och 4.8. En viss utjämning i de inbördes relationerna avseende det sammanlagda lösöret kan konstateras för gifta/förut gifta 20–59 år. Uppgifterna om ogifta/skilda 20–40 år tillåter inga säkra slutsatser. Som tidigare påpekats, har i denna grupp gruppen hemmaboende haft möjlighet att disponera konsumtionsvaror i högre grad än vad som kunnat mätas i föreliggande undersökning. Ingenting har dock framkommit, som tyder på att det i övrigt generella mönstret brutits, då det gäller ogifta/skilda 20–40 år. De inbördes relationerna för övriga grupper har inte präglats av utjämning. I vissa fall har förhållandet varit det motsatta. Några sifferkombinationer avseende Göteborg är belysande. För gifta/förut gifta 20–40 år utgjorde 1925 lösörets värde för socialgrupp 3 endast 1/30 av värdet i socialgrupp 1. År 1965 var relationerna 1/3. Beträffande gifta/förut gifta 41–59 år

Tabell 4.2. *Relationstal för värdet av totala lösöret socialgruppsvis.*
Socialgrupp 1 = 100

År Soc.gr	Göteborg			P-län		
	1	2	3	1	2	3
A = g + ä 20—40 år						
1910	—	—	—			
1925	100	23	3	—	—	—
1938	100	40	16	100	29	16
1949/50	100	33	15	100	15	9
1964/65	100	36	29	100	46	23
B = og + sk 20—40 år						
1910	—	—	—			
1925	100	19	8	—	—	—
1938	100	67	20	—	—	—
1949/50	100	149	58	100	53	39
1964/65	100	45	21	—	—	—
C = g + ä 41—59 år						
1910	100	15	5			
1925	100	12	4	100	16	7
1938	100	20	9	100	15	5
1950	100	20	7	100	46	26
1965	100	35	18	100	40	22
D = og + sk 41—59 år						
1910	100	38	7			
1925	100	13	4	100	6	3
1938	100	4	1	100	40	11
1950	100	24	7	100	12	7
1965	100	10	2	100	20	8
E = g + ä 60—70 år						
1910	100	17	4			
1925	100	7	4	100	15	7
1938	100	13	5	100	23	8
1950	100	16	5	100	14	6
1965	100	21	9	100	15	7
F = og + sk 60—70 år						
1910	100	18	4			
1925	100	15	4	100	32	14
1938	100	13	4	100	26	4
1950	100	19	3	100	33	9
1965	100	35	8	100	35	8

Källa: bouppteckningar.

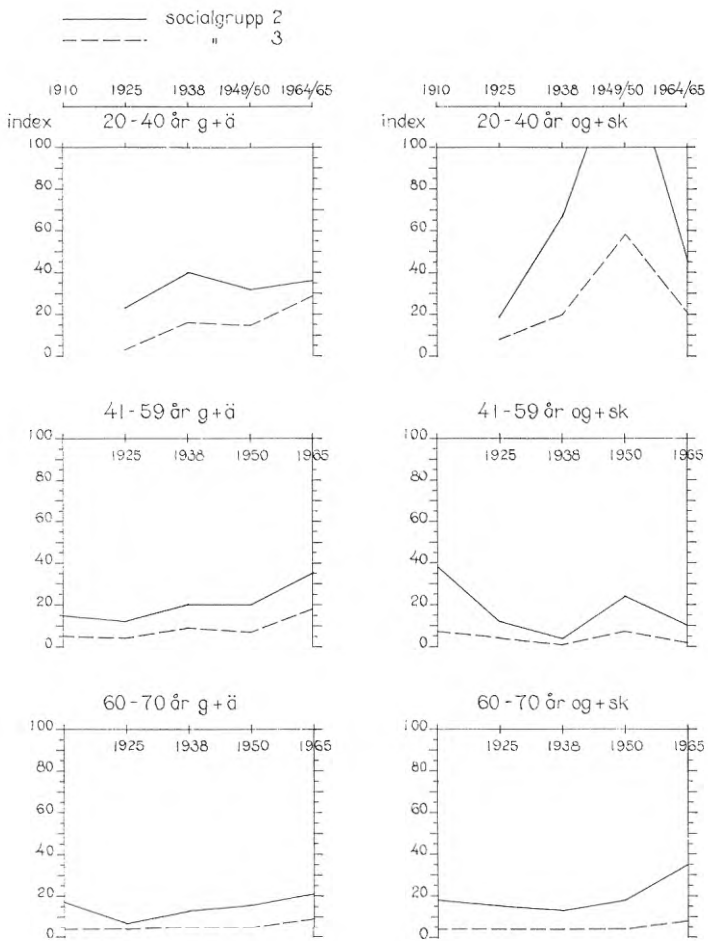

Diagram 4.7. Relationstal för värdet av totala lösöret socialgruppsvis.

Socialgrupp 1 = 100

Källa: bouppteckningar

Ort Göteborg

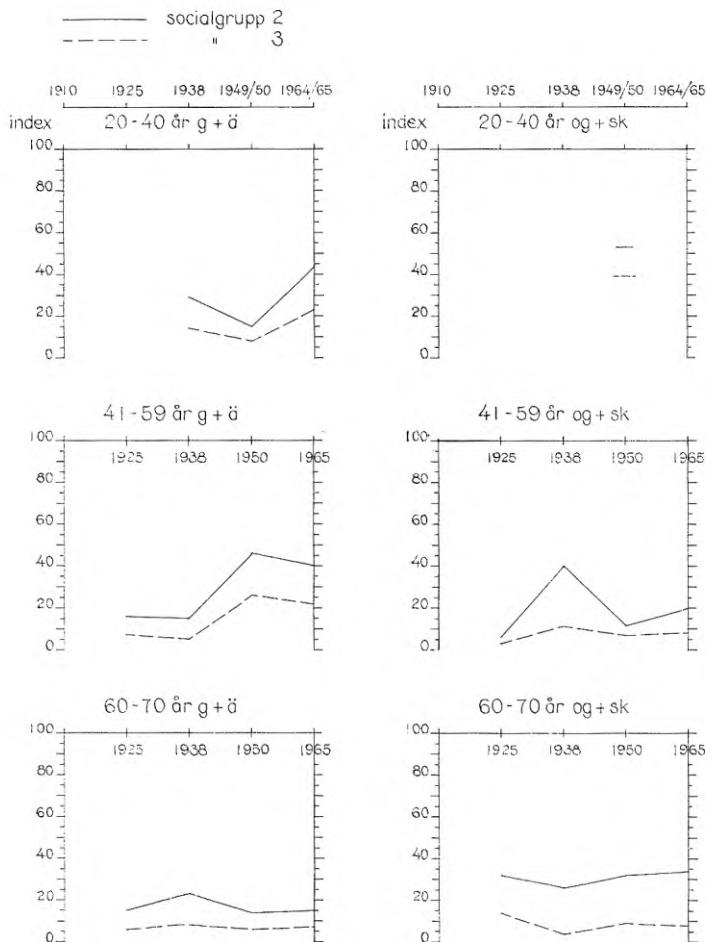

Diagram 4.8. Relationstal för värdet av totala lösöret socialgruppvis.
Socialgrupp 1 = 100

Källa: bouppteckningar

Region P-län

var relationerna för socialgrupp 3 resp. 1 år 1910 1/20 och 1965 1/5. I åldersgruppen 60–70 år var motsvarande relationer 1910 1/20 och 1965 1/10. Notabelt är, att 1965 var relationerna för ogifta/skilda 41–59 år mellan socialgrupp 2 och 1 1/10 mellan socialgrupp 3 och 1 1/50. Tendensen till med åldern ökande inbördes klyftor mellan socialklasserna avseende varaktig konsumtion är påtaglig och gäller även den kvantitativa undersökningen om innehavet. Samma iakttagelser har förf. gjort avseende förmögenhetsrelationer mellan folkskollärare å ena sidan och murare och textilarbetare å den andra.³⁷ Resultaten framräknade genom den kvantitativa undersökningsmetoden visar till stora delar försvinnande konsumtionsklyftor. Efter att ha kompletterat de kvantitativt betonade uppgifterna med kvalitativa blir bilden delvis en annan. Man behöver inte skrapa särskilt mycket på den vid första anblicken likartade ytan för att se, att skillnaderna fortfarande är betydande. Bilden av ett i väsentliga avseenden skilt konsumtionsmönster för socialgrupp 1 och 3 framkallas med påtaglig skärpa, då hela lösörets omfattning och struktur studeras i bouppteckningarna. Särskilt stora har skillnaderna varit såväl kvantitativt som kvalitativt, då det gäller smycken, glas och porslin, mattor, konst- och bokverk. Medan i vissa fall tidigare påtagliga yttre skillnader försvunnit, finns fortfarande många i hemmen dolda skillnader kvar.³⁸ Dock förekommer blandmönster, bl.a. beroende på faktorer, som här ej kunnat hållas under uppsikt. Ökad försörjningsbörd kan t.ex. ha pressat ner konsumtionen i socialgrupp 1. I ett arbetarhushåll kan flera familjemedlemmar ha haft inkomster och därigenom höjt konsumtionsnivån.

Indikatorerna kan grovt uppdelas i expanderande och non-expanderande konsumtionsvaror. Till expanderande kan hänföras telefon, radio, tv-apparat, grammfon, bil, dammsugare, frysbox och diskmaskin. Beträffande is/kylskåp, tvättmaskin och kamera kan på föreliggande undersökningsmaterial inga säkra slutsatser dras, men de kan med säkerhet betraktas som expanderande varor. Som under perioden non-expanderande eller svagt ökande varor får cyklar, motorcyklar, båtar, symaskiner och pianon/flyglar betraktas. De icke expanderande varorna har dock under vissa tider varit expanderande, t.ex. cyklar och motorcyklar fram t.o.m. 1950. Att symaskinen fram-

37. Kuuse, J., *Inkomst- och förmögenhetsbildning* s. 82. Förmögenhetsskillnaderna mellan murare och textilarbetare är förhållandevis obetydliga, särskilt då det gäller förmögenheternas medianvärden.

38. Liknande synpunkter framlägges bl. a. av Boalt, C. och Jonsson, E., *Socialstratifiering och privat konsumtion (i: Det differentierade samhället)*.

stått som non-expanderande har delvis berott på att innehavsfrekvensen var hög redan 1910/1925 och på att icke eldrivna maskiner mot periodens slut alltmer försvunnit eller inte framkommit i materialet. Utvecklingen för el-drivna symaskiner har med säkerhet varit expansiv.

Varornas expansionstakt är starkt förknippad med innovationsbenägenheten. En allmänt spridd uppfattning är, att en varas introduktionsförlopp ger en S-formad kurva. Man brukar räkna med tre grupper konsumenter. Först är det en liten grupp konsumenter, pionjärerna, som köper varan. Den andra gruppen, de neutrala, köper varan, då den blivit allmänt accepterad och den tredje gruppen, de konsumentkonservativa, är motvilliga att köpa varan.³⁹ Många forskare har sökt klarlägga, vilka faktorer av social-psykologisk karaktär som medverkar till att konsumenterna reagerar på olika sätt. Menzel och Coleman har försökt belysa i vad mån personer i ledarställning med hög status är innovatörer. De fann, att ledande positioner i sig medförde ökade kontakter utanför gruppen, självständighet och tillförsikt, vilket i sin tur förklarade en ökad innovationsbenägenhet.⁴⁰ I en undersökning baserad på ett område i södra Östergötland har Hägerstrand studerat hur vissa nyheter och objekt sprids inom ett område med hänsyn till lägesförhållande och sociala kontakter. Som indikatorer har han bl.a. använt bilen och telefonen. Han fann, att omedelbart efter första världskriget utgjorde godsägare och officerare den grupp som tidigast accepterade bilismen inom det aktuella området. Vidare fann han, att efter några år tycks initialgruppen redan vara mättad: endast under själva initialskedet kan bilismen sägas vara ett "överklass"-intresse. Snart finns det bland bilägarna representanter för de flesta samhällsklasser. Exempelvis innehade 14 år senare (1933) 19 industri- och jordbruksarbetare bil.⁴¹

Låt oss betrakta ovan förda resonemang om expansionstakt och innovationsbenägenhet med hänsyn till den i föreliggande undersökning observerade utvecklingen. De anförda socialpsykologiska förklaringsgrunderna till ökad innovationsbenägenhet har här inte kunnat prövas, men mot bakgrund av vad som i föreliggande fall framkommit, förefaller de fullt rimliga. Innovationsbenägenheten har genomgående varit störst i socialgrupp 1. Hägerstrands iakttagelser sammanfaller till stora delar med föreliggande undersökning. På en punkt

39. Rasmussen, A., *Pristeori eller parameterteori*.

40. Menzel, H., Innovation, integration and marginality (i: *American social review* 1960). Menzel, H., Coleman J., Katz, E., Dimensions of being modern in medical practice (i: *Journal of chronic diseases* 1959: 9).

41. Hägerstrand, T., *Innovationsförloppet ur korologisk synpunkt* s. 123 ff.

måste dock Hägerstrands resonemang ifrågasättas. Påståendet om en snabb bilmätnad i initialgruppen kan vara riktigt på kort sikt men kan givetvis diskuteras på lång sikt med tanke på bilarnas begränsade livslängd. Mera diskutabelt är Hägerstrands resonemang om att bilismen endast under själva initialskedet är ett överklassintresse genom att representanter för de flesta socialklasser snart återfinns bland bilägarna. Han bortser då helt från hur representationen ser ut, hur stor andel av en viss grupp som är bilägare. Det resonemang, som Hägerstrand för, är baserat endast på bilinnehavet i absoluta tal i skilda grupper utan att ange gruppernas storlek. Genom att han inte samtidigt anger hur stort "icke-bilinnehavet" är för varje grupp, framstår det som något oegentligt att, som han gör, resonera i termer av spridning.⁴²

Förutom socialgruppstillhörighet har, beträffande vissa objekt, även åldern inverkat på introduktions- och spridningsbenägenheten. Då det gäller innehav av tv-apparater, grammofoner och bilar tycks, särskilt 1965, den relativa frekvensen falla med stigande ålder. Som tidigare framhållits har ogifta/skilda innehaft konsumtionsvaror i betydligt mindre utsträckning än motsvarande grupper gifta/förut gifta. Introduktions- och spridningseffektens olika utfall illustreras tydligt i telefonens, radions och tv-apparatens fall. Medan telefonens introduktions- och spridningsskede för det stora flertalet människor varit långvarigt, har tv-apparatens varit explosionsartad. Radion utgör härvidlag ett mellanfall. För telefonens del var introduktions- och spridningsprocessen för socialgrupp 1 i det närmaste avslutad redan 1910. Numera kan nya produkter (tv) i vissa fall således på kort tid uppnå en snabb introduktion, spridning och t.o.m. mätnad i stora befolkningsskikt.

4.2 Varaktiga konsumtionsvaror: region

Konsumtionsmönstret visar på det hela taget inga avgörande regionala olikheter. I enstaka fall är skillnaderna dock tydliga. Särskilt gäller detta cykelinnehavet, som varit mycket vanligare på landsbygden. Detsamma gäller även innehavet av symaskiner och i mindre grad bilar. Förklaringen härtil torde dels vara det större behovet av kommunikationsmedel på landsbygden, dels att i det undersökta området i Älvsborgs län ingått viktiga textilcentra med mycket hemsömnad,

42. Ibid., s. 124 f. Hägerstrands undersökning avslutades 1953. Den bild, som han tecknar om bilens spridning på relativt bred front, stämmer ganska dåligt med föreliggande undersökning såväl 1938 som 1950.

vilket bör ha inverkat på symaskinsfrekvensen. Cykeln visar på landsbygden en expanderande utveckling fram till 1950. Mellan 1950 och 1965 har emellertid cykeln i hög grad ersatts av andra kommunikationsmedel (bilar, mopeder). Utvecklingen skiljer sig även i Göteborg å ena sidan och Borås/Alingsås å den andra. Cykelinnehavet har tydligen varit mera utspritt i mindre och mellanstora städer än i storstäder.

Två ur regional synpunkt intressanta indikatorer är dammsugaren och frysboxen. Dammsugaren har varit vanligare i städerna än på landsbygden, medan förhållandet varit det motsatta beträffande frysboxen. De regionala skillnaderna framträder i dessa två fall främst i socialgrupp 2. En del av skillnaden förklaras av att yrkesstrukturen i socialgrupp 2 är väsentligen en annan på landsbygden än i städerna. På landsbygden dominerar lantbrukarna socialgrupp 2, i städerna tjänstemän i mellanskiktet. Orsaken till att jordbrukarna i större utsträckning än tjänstemännen innehaft frysboxar torde delvis vara avhängigt verksamhetsinriktningen. Notabelt är att på landsbygden innehavet av dammsugare under periodens senare del i åldrarna 41–70 år varit vanligare bland arbetargrupperna än i socialgrupp 2 (främst jordbrukare), även om skillnaderna är relativt små. Större blir skillnaden, om man ställer socialgrupp 2 i städerna mot jämförbara grupper i socialgrupp 2 på landsbygden. Det i dammsugarens fall divergerande konsumtionsmönstret är mera svårförklarat.

Följande allmänna iakttagelse förtjänar att understrykas. De socialt betingade skillnaderna i konsumtionsmönstret har i denna undersökning ej varit så stora på landsbygden som i storstaden. I storstaden har de socio-ekonomiska betingelserna varit utsatta för större spridning och hårdare polarisation än på landsbygden, vilket tydligen även satt spår i konsumtionsbeteendet.

Av flera skäl är det av betydelse att genom jämförelse med andra konsumtionsundersökningar kunna värdera den här använda undersökningsmetoden. Socialstyrelsens förut omnämnda undersökning om hushållens konsumtion 1958 utgör härvidlag det enda lämpliga jämförelsesobjektet. En del av de här observerade indikatorerna har även undersökts i *Hushållens konsumtion 1958* med hänsyn till innehavarnas yrkesställning, ålder, civilstånd och regionstillhörighet. Fullständig jämförbarhet föreligger inte. Undersökningarna skiljer sig beträffande urvalsram och undersökningsenhet. Undersökningsenheten har i båda fallen varit hushållet, men hushållet har avgränsats olika. I konsumtionsundersökningen avser hushållet kosthushåll, medan, som tidigare framhållits, i föreliggande undersökning vuxna hemmavarande barn räknats som särskilda enheter och omyndiga barn inte

har ingått i begreppet hushåll. Något bortfall förekommer inte i föreliggande undersökning. I konsumtionsundersökningen föreligger olika typer av bortfall. Genom att mantalsblanketterna begagnats som urvalsram, har den första typen av bortfall uppstått. En del personer har varit upptagna i mantalslängderna men ej återfunnits på mantalsblanketterna. Bortfallet är inte stort, ungefär en procent av populationen, men utfallet är snett. För vuxna män utgjorde bortfallet för ogifta – förmodligen högmobila – personer 62 procent. Mantalslängderna är inte heller helt fullständiga, "obefintliga" personer saknas. Vidare har vissa typer av hushåll, s.k. anstalthushåll, inte ingått i undersökningen. Till anstalthushåll har räknats personer, som vistats på ålderdoms- eller kronikerhem och på socialvårds- och fångvårdsanstalter samt personer, som fullgjort sin värnplikt. En sista typ av bortfall, ofrivilligt bortfall, har utgjorts av de hushåll, varifrån bearbetningsbara uppgifter av olika skäl uteblivit. Denna typ av bortfall utgjorde för undersökningen i dess helhet 13,7 procent, i storstäderna 19,2 procent.⁴³ Nettoeffekten av de förekommande bortfallstyperna har blivit, att konsumtionsundersökningen inte lyckats fånga en viss del av de hushåll, som sannolikt haft lägre ekonomisk och social status och/eller som avvikit från "normalhushållen". Mot bakgrund av relaterade förhållanden bör följande tabeller studeras och jämförelser med föreliggande undersökning göras.

Tabell 4.3. *Innehav av vissa hemtrustningsartiklar med fördelning på yrkesgrupper. Samtliga hushåll exklusive inneboende.*

Yrkesgrupp	Antal hushåll i % med nedanstående utrustning						
	kyl-skåp	frysbox	damm-sugare	tvättmaskin*	elsymaskin	symaskin	TV ej el.
bl.a.							
jordbrukare	41,2	20,5	64,9	26,8	13,5	78,6	2,6
andra företagare	63,0	7,1	84,9	20,7	35,5	51,8	8,7
högre tjänstemän	93,8	6,5	97,5	28,6	57,8	24,5	21,1
lägre tjänstemän	69,2	2,3	79,8	12,7	36,9	35,2	12,5
arbetare	47,6	1,9	75,1	8,9	25,4	55,7	9,4
samtliga hushåll	52,6	4,6	74,0	12,8	25,5	54,9	8,6

* tvättmaskin tillhörande fastigheten ingår ej.

Källa: SOS *Hushållens konsumtion 1958* s. 325.

43. *Hushållens konsumtion 1958* s. 36 f, s. 51 ff.

Tabell 4.4. *Innehav av vissa hemutrustningsartiklar med fördelning på hushållstyper (exklusive inneboende).*

Hushållstyp	Antal hushåll i % med nedanstående utrustning						
	kyl- skåp	frys- box	damm-tvätt- sugare ma- skin*	el-sy- ma- skin	syma- skin ej el.	TV	
bl.a.							
ensamstående män under 67 år	24,2	0,3	33,9	2,9	2,9	8,7	2,7
ensamstående kvinnor under 67 år	44,2	—	52,5	1,9	20,1	39,7	1,9
ensamstående, 67 år och över	36,0	0,7	53,7	2,4	7,4	50,8	2,2
makar och barn stud. + minderåriga	75,0	6,2	90,0	26,0	37,2	63,6	12,1

* tvättmaskin tillhörande fastigheten ingår ej.

Källa: se tabell 4.3.

Tabell 4.5. *Förekomsten av bil inom olika yrkesgrupper.*

yrkesgrupp	hushåll med bil i %
jordbrukare	48,0
andra företagare	55,6
högre tjänstemän	57,5
lägre tjänstemän	37,3
arbetare	28,5

Källa: SOS *Hushållens konsumtion 1958* s. 351.

Tabell 4.6. *Förekomsten av bil inom olika hushåll fördelade efter hushållsföreståndarens ålder.*

hushållsföreståndarens ålder	hushåll med bil i %
20—29 år	31,2
30—39 år	45,2
40—49 år	43,5
50—59 år	32,1
60—66 år	17,3
67 år —	8,3

Källa: SOS *Hushållens konsumtion 1958* s. 353.

Tabell 4.7. *Förekomsten av bil inom olika hushåll fördelade efter kommuntyper.*

kommuntyp	hushåll med bil i %
storstäder	25,9
övriga städer + köpingar	33,3
övriga kommuner	34,5

Källa: SOS *Hushållens konsumtion* 1958 s. 355.

Det i tabellerna 4.3–4.7 framkomna huvudmönstret bekräftar på alla väsentliga punkter de i föreliggande undersökning gjorda och presenterade iakttagelserna, trots vissa skiljaktigheter i de båda undersökningarnas utförande. Undantag från huvudmönstret utgör kylskåp och symaskiner. Skillnaderna i innehavsfrekvens har i dessa fall tidigare fått sin förklaring. I övrigt råder god överensstämmelse. Exempelvis har iakttagelsen att frysboxar varit relativt vanligare och att dammsugare varit relativt mindre förekommande för jordbrukare än för övriga grupper, bestyrks av tabell 4.3. I tabell 4.4 framgår att innehav av hemutrustningsartiklar varit betydligt mera sällsynt för ensamstående än för gifta. Bilfrekvensen har minskat med stigande

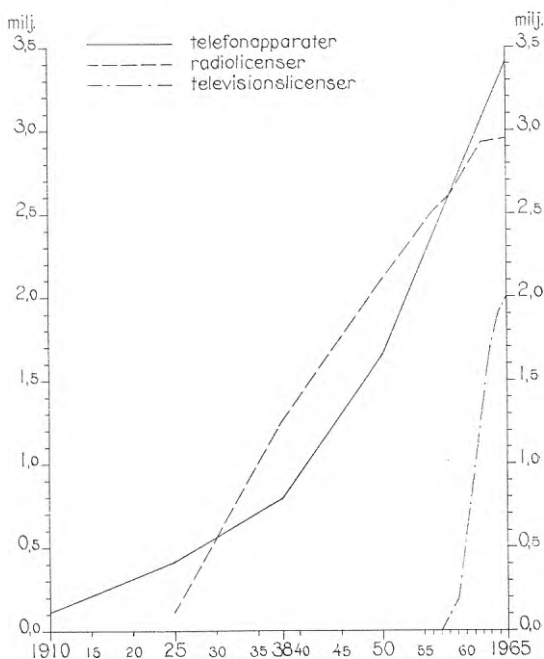

Diagram 4.9. Telegrafverkets utveckling 1910–65. Antalet telefonapparater samt radio- och tv-licenser i riket. Källa: SOS *Telefon, telegraf och radio 1938. Televerket 1964–65.*

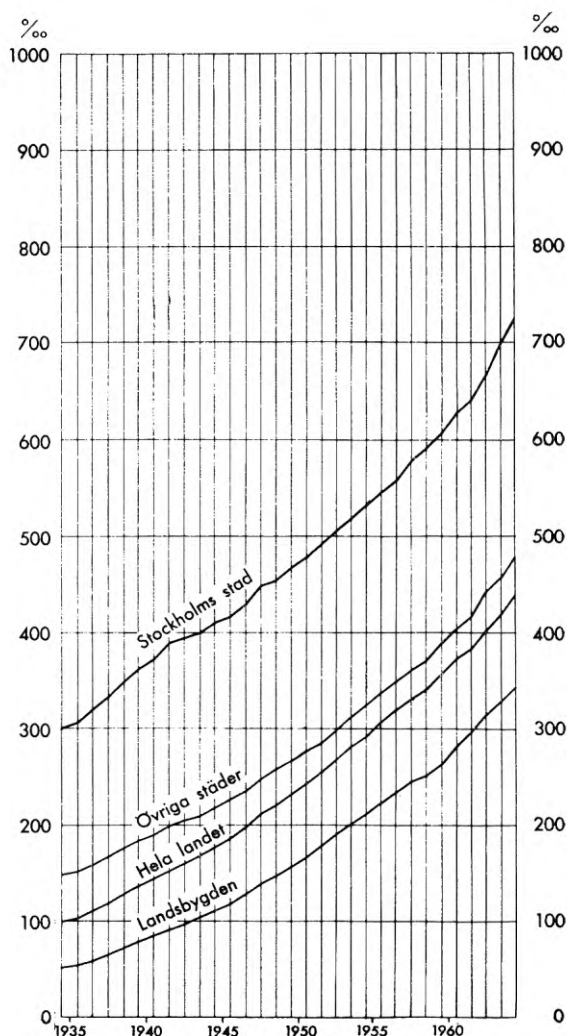

Diagram 4.10 Televerkets utveckling under de senaste 30 åren. Antalet telefonapparater per 1 000 innevånare i Sverige. Källa SOS Televerket 1964-65.

ålder. Åldersgruppen 20—29 år bryter dock huvudmönstret i tabell 4.6. Att bilismen nått större spridning i landsorten än i storstäderna framgår av tabell 4.7.

Det skulle vara högst önskvärt att nå makrodata om indikatorerna av typ försäljningsdata på riksnivå. I de flesta fall skulle framtagandet av sådana data, om det överhuvudtaget skulle vara möjligt, vara tidsödande. För tre objekt – telefon, radio och tv – föreligger emel-

lertid i serien SOS: *Telefon, telegraf och radio* resp. *Televerket* lätt-tillgängliga riksuppgifter (se diagrammen 4.9 och 4.10). Delresultaten från föreliggande undersökning kan helt infogas i riksmönstret.

Regiontyperna har här uppdelats på storstäder, övriga städer samt landsbygd, där Göteborg får representera storstäderna, Borås och Alingsås övriga städer samt det undersökta landsbygdsområdet i Älvsborgs län landsbygden. Spridningen inom undersökningsområdet av vissa objekt har dock särskilt under periodens början troligen ej varit representativ för större områden. Exempelvis är det rimligt att anta, att symaskinen varit mera spridd i det textilindustribetonade undersökningsområdet än i riket i dess helhet. Mot slutet av perioden har troligen ett i landet mera enhetligt konsumtionsmönster utvecklats, bl.a. beroende på förbättrade kommunikationer. Dock skulle andra undersökningar sannolikt kunna påvisa existerande lokala nyansskillnader avseende konsumtionen. Jämförande undersökningar avseende andra regioner vore därför av stort intresse.

4.3 Sammanfattning

Den enda källa som möjliggör att systematiskt få ett grepp om konsumtionens spridning i olika befolkningsskikt utmed tidsdimensionen är bouppteckningsmaterialet. Men endast den varaktiga konsumtionen kan nås. Bouppteckningsmaterialet i detta avseende är inte helt perfekt. Det innehåller vissa egenheter, och då det gäller vissa delar av lösöret, finns risk för mindre säkra uppgifter. Under föreliggande omständigheter har dock bouppteckningsmaterialet uppfattats som tillräckligt användbart för att kunna teckna de väsentliga konsumtionsdragen. Andra konsumtionsundersökningar har dessutom på väsentliga punkter kunnat styrka rimligheten i här framlagda resultat.

Man brukar hävda, att klassutjämningen gått särskilt långt på konsumtionssidan. Ett av undersökningsresultatens mest framträdande utvecklingsdrag är också minskande konsumtionsklyftor mellan socialklasserna för hushåll med gifta eller förut gifta personer. Konsumtionsmönstret från tidigare år var dock fortfarande intakt 1965. I socialgrupp 1 har innehav genomgående varit vanligare än för motsvarande grupper i socialgrupp 2, och i socialgrupp 2 har innehav varit vanligare än i socialgrupp 3. Klyftorna har emellertid inte försvunnit, de har endast minskat. Ett markant undantag från det generella mönstret utgör pianoinnehavet, där ingen utjämning skett.

Lika märkbar som tendensen till utjämning varit mellan de olika socialklasserna för gifta och förut gifta, lika tydlig är tendensen till ökande konsumtionsklyftor mellan socialklasserna beträffande hushåll

bestående av ogifta och frånskilda. Ogifta/skilda personer i socialgrupp 3 har oavsett ålder under hela perioden endast i ringa utsträckning innehaft de undersökta objekten. Den djupaste klyftan då det gäller varaktig konsumtion tycks numera gå mitt i socialgrupp 3. Civilståndet markerar därvid en tydlig gräns.

Intrycket av denna klyfta får dock inte dominera så mycket att övriga klyftor inte uppmärksammas. Efter att ha kompletterat de kvantitativt betonade uppgifterna blir bilden ett i väsentliga avseenden skilt konsumtionsmönster för socialgrupp 1 och 3. Särskilt stora har skillnaderna varit såväl kvantitativt som kvalitativt då det gäller smycken, glas och porslin, mattor, konst- och bokverk. Medan i vissa fall tidigare påtagliga yttre skillnader försvunnit, finns fortfarande många i hemmen dolda skillnader kvar.

Tendensen till med åldern ökande inbördes klyftor mellan socialklasserna avseende varaktig konsumtion är påtaglig.

Konsumtionsmönstret visar endast i några fall större regionala olikheter. Särskilt gäller detta cykelinnehavet, som varit mycket vanligare på landsbygden än i storstaden Göteborg. Detsamma gäller i mindre grad bilar. Följande iakttagelse förtjänar att understrykas. De socialt betingade skillnaderna i konsumtionsmönstret har i föreliggande undersökning ej varit så stora på landsbygden som i storstaden. I storstaden har de socio-ekonomiska betingelserna varit utsatta för en hårdare polarisering än på landsbygden, vilket tydligen satt spår i konsumtionsbeteendet.

Slutsatsen blir, att det svenska samhället fortfarande framstår som differentierat, sett ur den varaktiga konsumtionens synpunkt. Detta torde särskilt gälla i de största städerna. Har den varaktiga konsumtionen demokratiserats? Ja – något.

5 Hushåll utan varaktiga konsumtionsvaror 1965

En intensivstudie rörande Göteborg

Har Sverige utvecklats till ett integrerat masskonsumtionssamhälle eller till ett samhälle med överkonsumtion? Frågan har delvis besvarats i föregående kapitel. Föreliggande kapitel kommer främst att rikta intresset på grupper, som 1965 stått vid sidan av masskonsumtionssamhället. Genom att fastställa, vilka hushåll som varit helt utan de utvalda indikatorerna, torde man erhålla ett mått på vilka grupper, som definitivt inte integrerats i masskonsumtionssamhället.⁴⁴

Tabell 5.1 och diagram 5.1 bestyrker den tidigare gjorda iakttagelsen, att det ur konsumtionssynpunkt går en djup klyfta mitt i socialgrupp 3, där civilståndet bildar gräns. Klyftan tycks numera vara så vid, att de som befinner sig i det nedre skiktet av socialgrupp 3 kan sägas utgöra en subkultur. Under hela perioden har denna klyfta kunnat iakttagas, men den har med tiden vidgats genom att gruppen gifta/förut gifta i alla socialklasser alltmer höjt sin varaktiga konsumtionsnivå, medan ogifta/skilda i socialgrupp 3 endast höjt konsumtionsnivån i ringa grad. En annan sak är, att bilden av denna klyfta ej får skymma övriga konsumtionsklyftor av främst kvalitativ art, vilket framhållits i föregående kapitel. Åldersgruppen 20–40 år har ej tagits med i tabell 5.1 och diagram 5.1 beroende på förut antydda svårigheter att få ett relevant konsumtionsmått för de hemmaboende. Om man rensar bort gruppen hemmaboende i den yngsta åldersgruppen, får man ett likartat mönster som i tabell 5.1 och diagram 5.1. I socialgrupp 1 var inga av unga gifta/förut gifta helt utan indikatorer, bland ogifta/skilda saknade en person helt indikatorer.⁴⁵ Av de unga hushållen i socialgrupp 2 saknade två procent av de gifta/förut gifta och 16 procent av de ogifta/skilda helt indikatorer, medan motsvarande siffror för socialgrupp 3 var 10 resp. 71 procent.

För att få ett grepp om den ekonomiska bakgrunden för de grupper i Göteborg, som helt saknat indikatorer, har deras inkomstför-

44. Eftersom inga säkra slutsatser beträffande kameror och kylskåp kan dras har de exkluderats i beräkningarna i föreliggande kapitel. Tabellerna 4.3 och 4.4 kompletterar i viss mån de ofullständiga uppgifterna om kylskåpens spridning.

45. Den person som helt saknade indikatorer var fil. stud. Studerande vid universitet och högskolor har hänförs till socialgrupp 1.

Tabell 5.1. *Andelen hushåll helt utan indikatorer 1965 samt relationstal för värdet av totala lösöret. Socialgrupp 1 g + ä = 100.*

Civilstånd	g + ä			og + sk		
	1	2	3	1	2	3
A Åldersgrupp 41—59 år Ort Göteborg						
N	32	136	196	5	57	101
andel utan indikatorer relationstal för lösöre	0 %	0 %	9 %	0 %	9 %	66 %
	100	35	18	127	13	2
B Åldersgrupp 41—59 år Region P-län						
N	17	55	89	1	8	25
andel utan indikatorer relationstal för lösöre	0 %	2 %	4 %	0 %	0 %	56 %
	100	40	22	78	16	6
C Åldersgrupp 60—70 år Ort Göteborg						
N	49	265	370	3	70	137
andel utan indikatorer relationstal för lösöre	0 %	1 %	9 %	0 %	10 %	63 %
	100	21	9	34	12	3
D Åldersgrupp 60—70 år Region P-län						
N	14	114	127	2	26	44
andel utan indikatorer relationstal för lösöre	0 %	3 %	10 %	0 %	15 %	43 %
	100	15	7	26	9	2

Källa: bouppteckningar, telefonkatalogen.

hållanden åren närmast före dödsfallet undersökts. Eftersom ungefär hälften av de yngsta personerna avlidit under 1964, har inga inkomster noterats för detta år. Inkomstuppgifterna avser således åren 1962–63 (se tabellerna 5.2 och 5.3). Barnens eventuella inkomster har ej medtagits. Ett mindre antal individer har inte kunnat studeras i inkomsthänseende, beroende på att några under åren 1962–63 ej varit mantalsskrivna i Göteborg eller att de i centralregistren betecknats som obefintliga. De senare har inte fångats upp av taxeringsmyndigheterna och saknas i inkomstlängderna. Genom att inflyttningen till Göteborg för de undersökta personerna varit stor, är 1962 års under-

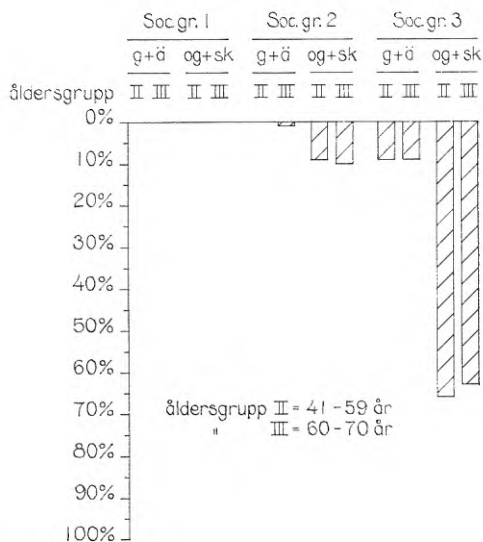

Diagram 5.1. Andelen hushåll helt utan indikatorer 1965 i Göteborg.

Källa: bouppteckningar
 telefonkatalog

sökningsmaterial mindre än 1963 års. Inkomstbilden har dock inte förändrats härav. Om årsinkomsten 14 000 kr accepteras som låginkomstgräns, finner man, att av de hushåll i socialgrupp 3 som 1964/65 var helt utan indikatorer, endast sex procent uppnådde denna gräns. En överväldigande del, 81 procent, hade mindre än 10 000 kr i årsinkomst. Detta bör ses i relation till att medianinkomsten för anställda i industri och hantverk i Göteborg 1964 var 16 900 kr.⁴⁶

Hur stor är gruppen, som helt saknar indikatorerna? Av tabell 5.1 baserad på bouppteckningsmaterial framgår, att i Göteborg utgjorde gruppen ogifta/skilda 41-59 år ungefär 30 procent av åldersgruppen 41-59 år totalt. Det är framför allt bland ogifta/skilda hushåll, som personer helt utan indikatorer påträffas. Enligt *Statistisk årsbok för Göteborg* utgjorde 1964 ogifta/skilda i åldrarna 40-59 år cirka 20 procent av totalpopulationen 40-59 år.⁴⁷ I bouppteckningsmaterialet har de ogifta/skilda således varit överrepresenterade. Detta gäller dock endast åldersgruppen 41-59 år. En högst sannolik förklaring härtill är, att ogifta/skilda personer framför allt i socialgrupp 3 genom hårdare livsföring haft kortare medellivslängd än normalpopulationen. Den hårdare livsföringen torde delvis kunna sättas i samband

46. *Statistisk årsbok för Göteborg 1965* s. 243.

47. *Ibid.*, s. 48.

Tabell 5.2. Årsinkomster för personer i Göteborg helt utan indikatorer 1964/65. Socialgrupp 2.

	Ant. obs.	Ant. obs. med en årsinkomst av kr:					medelinkomst
		0—4 000	4 010—7 000	7 010—10 000	10 010—14 000	14 010—	
<i>Inkomstår 1963</i>							
<i>A ensamstående</i>							
män							
20—55 år	8	2	2	—	3	1	8 900
56—64 år	6	1	2	1	—	2	11 615
65—70 år	4	1	1	1	—	1	9 610
kvinnor							
20—55 år	2	—	1	1	—	—	6 945
56—64 år	1	—	1	—	—	—	4 710
65—70 år	1	1	—	—	—	—	0
<i>B gifta</i>							
20—55 år							
56—64 år							
65—70 år	1	1	—	—	—	—	0
<i>Inkomstår 1962</i>							
<i>A ensamstående</i>							
män							
20—55 år	7	2	2	—	2	1	8 680
56—64 år	4	1	2	1	—	—	4 820
65—70 år	4	1	1	1	—	1	7 765
kvinnor							
20—55 år	1	—	1	—	—	—	5 840
56—64 år	1	1	—	—	—	—	2 670
65—70 år	1	1	—	—	—	—	0
<i>B gifta</i>							
20—55 år	1	—	—	—	—	1	29 650
56—64 år	1	1	—	—	—	—	0
65—70 år							
Summa	43	13	13	5	5	7	
I %	100	30	30	12	12	16	

Källa: Inkomst- och mantalslängder.

med en låg varaktig konsumtion. Den totala avsaknaden av här undersökta indikatorer förklarar kanske i och för sig inte så mycket, men den bakomliggande verklighet, som denna totala avsaknad varit en följd av, har säkert haft djupgående verkningar. Boendemiljön för de personer, som följts åren 1962–63 i tabell 5.3, har till en dominerande del varit av lägre kvalitet. Bostadsfrågan har för det stora

Tabell 5.3. Årsinkomster för personer i Göteborg helt utan indikatorer 1964/65. Socialgrupp 3.

	Ant. obs.	Ant. obs. med en årsinkomst av kr:					medelinkomst
		0—4 000	4 010—7 000	7 010—10 000	10 010—14 000	14 010—	
<i>Inkomstår 1963</i>							
<i>A ensamstående</i>							
män							
20—55 år	76	29	18	10	14	5	5 865
56—64 år	60	29	14	8	8	1	4 255
65—70 år	43	22	16	5	—	—	3 335
kvinnor							
20—55 år	16	9	2	2	3	—	4 295
56—64 år	17	8	6	3	—	—	3 810
65—70 år	16	8	6	2	—	—	3 545
<i>B gifta</i>							
20—55 år	11	5	1	—	2	3	7 500
56—64 år	12	1	2	3	2	4	12 245
65—70 år	8	—	—	5	2	1	11 320
<i>Inkomstår 1962</i>							
<i>A ensamstående</i>							
män							
20—55 år	62	22	15	12	10	3	5 650
56—64 år	41	20	9	5	6	1	4 460
65—70 år	26	16	6	2	2	—	2 965
kvinnor							
20—55 år	16	8	2	2	4	—	4 730
56—64 år	17	10	3	2	2	—	4 130
65—70 år	17	10	3	2	2	—	4 135
<i>B gifta</i>							
20—55 år	12	5	1	3	1	2	6 785
56—64 år	13	2	1	2	3	5	11 575
65—70 år	8	—	2	3	2	1	10 390
summa	471	204	107	71	63	26	
i %	100	43	23	15	13	6	

Källa: Inkomst- och mantalslängder

flertalet fått sin lösning genom inkvartering på ungarlshotell, genom att personerna i fråga varit inneboende eller uppenbarligen bott i sanneringsfärdiga bostadsområden. De flesta observationerna har i Göteborg återfunnits inom ett begränsat antal stadsdelar med äldre bebyggelse i Haga, Masthugget, Majorna och Nordstaden.

Gruppen ogifta/skilda tycks således i föreliggande undersökning

1965 ha blivit relativt sett för stor. Överrepresentationen har dock isolerats till gruppen ogifta/skilda 41–59 år i Göteborg. Beträffande denna grupp bör procenttalet 30 procent ogifta/skilda av totalpopulationen sänkas till 20 procent. I denna grupp ogifta/ skilda, omfattande 20 procent av totalpopulationen, dominerar socialgrupp 3, och i denna dominanta delgrupp saknar 2 på 3 hushåll helt de utvalda indikatorerna. På landsbygden tycks i motsvarande delgrupp varannat hushåll helt sakna indikatorerna.

Konsumtionsnivån bestäms inte alltid av de potentiella ekonomiska resurserna. Vissa personer uppfattar troligen sin konsumtionsnivå som alltför hög, och kanske sänker några till följd härav medvetet konsumtionsnivån. Frågan är för vilka och för hur många i dagens samhälle överflöd och överkonsumtion blivit ett problem och för vilka en ökad resistens mot konsumtionssamhället utgör ett verkligt behov? Östlund anser i artikeln Bidrag till en konsumtionsteori för överflödssamhället att ”måhända befinner vi oss i en kris, där den tongivande, ekonomiskt ledande delen av USA:s folk (femtionedelen?) och av Västeuropas (femhundraleden?) nått en materiell standard, vilken är svår att förena med vissa grundattityder till livet, utformade i tidigare skeden under knapphetens kalla stjärna”.⁴⁸ Hur som helst utgör i Sverige den grupp, för vilken den egna konsumtionsnivån uppfattas som alltför hög och problemskapande, en ännu så länge liten och relativt välbärgad minoritet. Att i de fall som undersökts i tabell 5.1 tala om resistens mot konsumtionssamhället vore cyniskt. Den låga konsumtionen av t.ex. varaktiga varor har förvisso inte varit självvald.

I slutet av kapitel 2 ställdes Galbraith och Myrdal delvis mot varandra. Skillnaden mellan deras ståndpunkter får inte överdrivas. Båda är eniga om att den offentliga sektorns relativa andel bör öka. Vad som skiljer dem är på vilket sätt det skall ske. Galbraith uppfattar den privata konsumtionen, i synnerhet den varaktiga, som överdimensionerad bl.a. genom en alltmer tilltagande reklam, och han föreslår därför en konsumtionsminskning. Vinsten blir tvåfaldig. Dels ökas den offentliga sektorns relativa andel, dels avlägsnas en problemskapande överkonsumtion. Myrdal anser, att en konsumtions-sänkning inte bör aktualiseras förrän eftersatta konsumtionsbehov tillfredsställts. Detta läge har inte nåtts, och därför bör produktionen-konsumtionen ökas. Myrdal vill dock balansera den privata konsumtionsökningen med en ännu större ökning av den offentliga sektorn, vars ökande uppgifter bl.a. bör begagnas till att kanalisera konsum-

48. *Ekonomisk tidskrift* 1959 s. 3 f., citat.

tionsökningen till de mest eftersatta och behövande. Galbraith uppfattar situationen mera statistiskt än Myrdal, som redan i utgångspunkten av sitt resonemang framstår som mera flexibel och dynamisk än Galbraith. Myrdals argument, att konsumtionen fortfarande är ojämnt fördelad i USA, kan genom föreliggande undersökning anses gälla även Sverige, även om fördelningen här är mindre ojämn. En karakteristik av nutida socioekonomiska förhållanden i Sverige torde grovt kunna sammanfattas: I socialgrupp 2 förekommer individuell fattigdom, medan hela fältet av fattigdom är utbredda i socialgrupp 3. Myrdals tes om en fortsatt konsumtionsökning selektivt styrd, så att den främst tillfaller de mest eftersatta, förefaller därför övertygande. En annan sak är, att Galbraith på lång sikt kan få rätt. Men utvecklingen kan också tänkas utformad så, att Galbraiths tes blir inaktuell. Om utfallet av en framtida produktionsökning tillfaller fältet PQXY i figur 2.2 (s. 19) i en växande relativ grad kan, även om privatkonsumtionen tillåtes växa absolut, utvecklingen innebära ett mindre betonde av människans konsumtionsbehov och därigenom mjukare relationer människor emellan.

Tabellbilaga

Tabellerna 1–7

Innehav av varaktiga konsumtionsvaror 1910–65 i relativa tal med hänsyn till innehavarnas ålder, socialgrupp, civilstånd och regionstillhörighet. Källan till tabellerna 1–7 har utgjorts av bouppteckningar och telefonkatalogen.

N=antalet observationer.

Tabell 1. *Innehav av varaktiga konsumtionsvaror. Relativa tal.*

Åldersgrupp 20—40 år Ort Göteborg

soc.-grupp	1910			1925			1938			1949/50			1964/65		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
N	3	76	257	6	78	257	11	70	222	27	115	199	19	92	130
telefon	100	14	—	67	27	—	82	30	4	85	41	10	74	76	35
radio	—	—	—	17	3	1	55	30	14	81	56	37	84	60	36
tv-apparat	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	63	48	32
grammofon	—	—	—	17	4	2	36	10	1	37	5	3	58	18	8
cykel	—	—	1	33	1	2	9	13	5	30	24	13	11	1	1
bil	—	—	—	—	—	—	18	6	—	22	4	1	47	41	23
mc/moped	—	—	—	—	1	1	—	3	1	4	3	—	5	4	5
båt	—	—	—	17	1	—	—	3	2	11	3	—	16	3	1
symaskin	33	4	6	50	28	10	27	23	11	41	27	16	32	18	12
dammugare	—	—	—	—	3	—	27	13	1	41	22	3	58	51	30
is-/kylskåp	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11	8	8
frysbox	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	1
tvättmaskin	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16	8	1
diskmaskin	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	—	—
piano/flygel	33	1	—	33	8	—	36	6	0	30	10	—	32	5	1
kamera	33	1	0	17	8	0	9	7	1	19	6	4	32	11	5

Tabell 1 A *Innehav av varaktiga konsumtionsvaror. Relativa tal.*

Åldersgrupp 20—40 år Civilstånd g + ä Ort Göteborg

soc.-grupp	1910			1925			1938			1949/50			1964/65		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
N	3	26	105	3	39	111	9	39	86	20	63	110	10	57	52
telefon	100	35	—	67	38	—	89	38	7	100	59	15	100	91	85
radio	—	—	—	33	—	1	67	46	30	100	83	56	100	74	71
tv-apparat	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	100	72	65
grammofon	—	—	—	—	3	4	44	10	1	50	6	5	80	18	12
cykel	—	—	1	33	—	4	11	10	7	35	24	14	20	—	2
bil	—	—	—	—	—	—	22	8	—	30	8	1	60	58	44
mc/moped	—	—	—	—	—	2	—	—	—	5	5	—	—	4	4
båt	—	—	—	—	3	—	—	—	5	15	2	—	20	5	2
symaskin	33	8	11	100	56	23	33	38	26	55	48	27	60	25	31
dammugare	—	—	—	—	3	—	33	23	2	55	37	5	80	67	62
is-/kylskåp	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10	12	15
frysbox	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	2
tvättmaskin	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	20	11	2
diskmaskin	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10	—	—
piano/flygel	33	—	—	33	15	—	44	5	1	35	13	—	60	9	2
kamera	33	—	—	33	5	—	11	8	1	20	6	3	30	5	4

Tabell 1 B *Innehav av varaktiga konsumtionsvaror. Relativa tal.*

Åldersgrupp 20—40 år Civilstånd og + sk Ort Göteborg

soc.-grupp	1910			1925			1938			1949/50			1964/65		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
N	—	50	152	3	39	146	2	31	136	7	52	89	9	35	78
telefon		4	—	67	15	—	50	19	1	43	19	3	44	51	3
radio	—	—	—	—	5	1	—	10	3	29	23	12	67	37	13
tv-apparat	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	22	9	9
grammofon	—	—	—	33	5	—	—	10	1	—	4	—	33	20	5
cykel	—	1	—	33	3	1	—	16	4	14	25	12	—	3	—
bil	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	33	14	9
mc/moped	—	—	—	—	3	—	—	6	2	—	2	—	11	6	5
båt	—	—	—	33	—	—	—	6	—	—	4	—	11	—	—
symaskin	—	2	2	—	—	—	—	3	1	—	2	2	—	9	—
dammsugare	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	4	—	33	26	9
is/-kylskåp	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11	—	4
frysbox	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
tvättmaskin	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11	3	—
diskmaskin	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
piano/flygel	—	2	—	33	—	—	—	6	—	14	6	—	—	—	—
kamera	—	2	1	—	10	1	—	6	1	14	6	6	33	20	6

Tabell 2 *Innehav av varaktiga konsumtionsvaror. Relativa tal.*

Åldersgrupp 41—59 år Ort Göteborg

soc.-grupp	1910			1925			1938			1950			1965		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
N	17	87	223	36	128	233	40	181	293	40	217	290	37	193	297
telefon	71	21	0	92	38	3	93	41	6	98	69	19	100	94	64
radio	—	—	—	19	2	0	68	40	24	90	69	39	97	65	42
tv-apparat	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	89	60	42
grammofon	—	—	—	19	6	1	25	6	3	20	6	2	46	15	8
cykel	—	1	—	6	4	1	3	5	1	18	10	5	3	4	2
bil	—	—	—	17	2	—	13	4	—	20	8	—	59	32	19
mc/moped	—	—	—	—	—	—	—	1	1	3	2	1	3	3	6
båt	6	—	—	11	1	1	13	3	0	15	4	1	14	5	2
symaskin	65	31	14	56	35	20	68	45	28	45	41	29	38	22	11
dammsugare	—	—	—	25	2	—	48	14	2	65	31	10	84	65	47
is/-kylskåp	18	2	—	—	—	—	5	—	—	5	1	—	22	14	12
frysbox	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16	1	0
tvättmaskin	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11	3	1
diskmaskin	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	—	—
piano/flygel	71	10	0	81	8	1	63	11	1	58	10	0	51	9	2
kamera	—	1	—	14	3	1	17	3	1	10	6	1	16	7	2

Tabell 2 A *Innehav av varaktiga konsumtionsvaror. Relativa tal.*

Åldersgrupp 41—59 år Civilstånd g + ä Ort Göteborg

soc.-grupp	1910			1925			1938			1950			1965		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
N	15	64	159	31	104	167	38	141	195	36	172	226	32	136	196
telefon	73	25	1	97	39	4	92	43	7	97	73	23	100	100	87
radio	—	—	—	19	3	1	71	48	35	94	76	45	100	75	59
tv-apparat	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	94	76	61
grammofon	—	—	—	23	8	1	26	6	4	22	8	2	44	16	12
cykel	—	2	—	6	5	—	3	4	2	17	10	4	3	4	3
bil	—	—	—	16	2	—	11	4	—	22	9	—	63	40	29
mc/moped	—	—	—	—	—	—	—	1	1	3	2	1	—	3	6
båt	7	—	—	13	1	1	13	3	1	17	5	1	13	7	3
symaskin	67	41	18	61	41	26	71	54	39	50	49	36	44	26	15
dammsugare	—	—	—	26	1	—	50	16	3	67	35	11	84	73	67
is-/kylskåp	20	3	—	—	—	—	5	—	—	—	1	—	22	18	17
frysbox	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	19	1	1
tvättmaskin	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	4	2
diskmaskin	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	—	—
piano/flygel	67	13	1	81	10	1	66	13	1	61	11	0	56	9	3
kamera	—	—	—	13	1	1	18	4	1	11	6	0	13	6	2

Tabell 2 B *Innehav av varaktiga konsumtionsvaror. Relativa tal.*

Åldersgrupp 41—59 år Civilstånd og + sk Ort Göteborg

soc.-grupp	1910			1925			1938			1950			1965		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
N	2	23	64	5	24	66	2	40	98	4	45	64	5	57	101
telefon	50	9	—	60	29	—	100	35	5	100	51	3	100	79	19
radio	—	—	—	20	—	—	—	13	3	50	42	16	80	42	11
tv-apparat	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	60	23	7
grammofon	—	—	—	—	—	—	—	5	2	—	2	3	60	11	1
cykel	—	—	—	—	—	3	—	8	—	25	9	6	—	4	2
bil	—	—	—	20	—	—	50	3	—	—	2	—	40	12	1
mc/moped	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	20	2	5
båt	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	2	20	—	—
symaskin	50	4	5	20	8	5	—	13	6	—	11	3	—	11	2
dammsugare	—	—	—	20	4	—	—	8	1	50	16	5	80	46	9
is-/kylskåp	—	—	—	—	—	—	—	—	—	50	2	—	20	5	3
frysbox	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—
tvättmaskin	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	20	—	—
diskmaskin	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
piano/flygel	100	4	—	80	—	—	—	3	—	25	4	—	20	9	—
kamera	—	4	—	20	13	2	—	3	1	—	7	5	40	11	3

Tabell 3 *Innehav av varaktiga konsumtionsvaror. Relativa tal.*
Åldersgrupp 60—70 år Ort Göteborg

soc.-grupp	1910			1925			1938			1950			1965		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
N	22	80	181	32	111	215	36	184	273	48	269	399	52	325	507
telefon	73	21	—	94	23	0	94	42	5	100	62	18	100	96	70
radio	—	—	—	3	1	0	67	27	14	94	67	42	98	63	41
tv-apparat	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	77	55	38
grammofon	—	—	—	25	5	0	25	4	1	27	3	1	37	8	5
cykel	—	—	1	6	—	—	3	1	0	4	2	2	6	1	1
bil	—	—	—	13	—	—	22	1	—	13	3	—	35	14	5
mc/moped	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2
båt	9	—	—	9	1	—	8	2	0	13	1	1	6	3	1
symaskin	27	23	5	69	37	17	64	38	20	50	41	23	33	19	11
dammsugare	—	—	—	34	2	0	39	11	3	54	28	9	81	68	47
is-/kylskåp	18	3	—	—	—	—	6	—	—	8	1	—	13	18	13
frysbox	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	0
tvättmaskin	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	1	1
diskmaskin	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	—
piano/flygel	55	14	—	53	7	0	69	10	—	54	10	1	44	16	1
kamera	—	3	—	6	—	—	8	2	—	21	3	1	10	6	2

Tabell 3 A *Innehav av varaktiga konsumtionsvaror. Relativa tal.*
Åldersgrupp 60—70 år Civilstånd g + ä Ort Göteborg

soc.-grupp	1910			1925			1938			1950			1965		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
N	21	65	142	28	94	173	34	158	186	40	226	291	49	265	370
telefon	71	26	—	96	24	1	94	43	6	100	65	23	100	98	86
radio	—	—	—	4	—	1	65	30	18	95	69	52	98	68	52
tv-apparat	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	78	60	49
grammofon	—	—	—	25	3	1	26	4	2	25	2	1	39	10	6
cykel	—	—	1	7	—	—	3	1	1	3	3	2	6	1	2
bil	—	—	—	14	—	—	24	1	—	15	4	—	35	17	5
mc/moped	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	3
båt	10	—	—	11	1	—	6	2	1	15	1	1	6	3	2
symaskin	29	26	5	79	39	19	68	38	26	55	46	29	31	23	15
dammsugare	—	—	—	32	2	1	41	12	4	55	30	12	83	68	62
is-/kylskåp	19	3	—	—	—	—	6	—	—	8	1	—	12	19	18
frysbox	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	0
tvättmaskin	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	2	2
diskmaskin	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	—
piano/flygel	52	15	—	61	8	1	71	11	—	60	11	1	47	15	1
kamera	—	3	—	7	—	—	9	1	—	20	3	1	10	5	2

Tabell 3 B *Innehav av varaktiga konsumtionsvaror. Relativa tal.*

Åldersgrupp 60—70 år Civilstånd og + sk Ort Göteborg

soc.-grupp	1910			1925			1938			1950			1965		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
N	1	15	39	4	17	42	2	26	87	8	43	108	3	70	137
telefon	100	13	—	75	18	—	100	38	2	100	47	5	100	84	27
radio	—	—	—	—	6	—	100	8	6	88	58	17	100	44	10
tv-apparat	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	67	36	7
grammofon	—	—	—	25	12	—	—	—	1	38	9	—	—	3	1
cykel	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13	—	2	—	1	—
bil	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	33	3	4
mc/moped	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
båt	—	—	—	—	—	—	50	—	—	—	—	—	—	—	—
symaskin	—	7	5	—	24	10	—	38	7	25	14	6	67	4	2
dammsugare	—	—	—	50	—	—	—	4	—	50	19	1	67	53	7
is-/kylskåp	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13	2	—	33	13	1
frysbox	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
tvättmaskin	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
diskmaskin	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
piano/flygel	100	7	—	—	6	—	50	4	—	25	7	1	—	19	—
kamera	—	—	—	—	—	—	—	4	—	25	2	—	—	7	—

Tabell 4 *Innehav av varaktiga konsumtionsvaror. Relativa tal.*

Åldersgrupp 20—40 år Region P-län

soc.-grupp	1925			1938			1949/50			1964/65		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
N	5	57	45	6	57	104	12	51	96	3	38	85
telefon	60	9	2	100	16	1	75	41	10	67	58	29
radio	20	2	2	67	35	20	75	61	46	67	63	40
tv-apparat	—	—	—	—	—	—	—	—	—	67	63	42
grammofon	—	4	9	17	4	5	25	6	4	—	34	8
cykel	20	19	18	—	37	22	58	55	49	33	8	7
bil	60	4	—	50	5	2	17	4	1	67	50	26
mc/moped	—	—	—	—	2	4	17	—	5	—	11	9
båt	40	4	—	17	2	1	17	2	—	—	11	—
symaskin	40	40	44	67	25	34	50	45	28	33	16	19
dammsugare	40	—	—	50	5	2	42	14	10	100	47	38
is-/kylskåp	20	2	—	—	—	—	—	2	—	—	3	5
frysbox	—	—	—	—	—	—	—	—	—	33	5	4
tvättmaskin	—	4	—	17	4	—	8	2	1	—	13	2
diskmaskin	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—
piano/flygel	20	—	—	50	7	—	58	6	—	33	5	2
kamera	20	—	4	17	9	2	8	1	1	33	29	2

Tabell 4 A *Innehav av varaktiga konsumtionsvaror. Relativa tal.*

Åldersgrupp 20—40 år Civilstånd g + ä Region P-län

soc.-grupp	1925			1938			1949/50			1964/65		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
N	5	31	31	6	23	45	7	29	54	2	22	40
telefon	60	16	3	100	35	2	100	62	17	100	91	53
radio	20	—	3	67	70	44	100	86	67	100	91	68
tv-apparat	—	—	—	—	—	—	—	—	—	100	95	88
grammofon	—	—	13	17	7	4	29	7	4	—	41	13
cykel	20	19	16	—	52	24	71	55	46	50	5	10
bil	60	3	—	50	13	4	29	7	—	100	64	38
mc/moped	—	—	—	—	4	4	29	—	4	—	5	10
båt	40	3	—	17	4	2	29	3	—	—	9	—
symaskin	40	68	61	67	52	69	71	66	50	50	27	40
damm sugare	40	—	—	50	7	4	57	21	19	100	72	70
is-/kylskåp	20	3	—	—	—	—	—	3	—	—	5	10
frysbox	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	8
tvättmaskin	—	6	—	17	7	—	14	3	2	—	23	5
diskmaskin	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	—
piano/flygel	20	—	—	50	7	—	86	10	—	50	5	3
kamera	20	—	—	17	7	2	—	—	—	50	23	3

Tabell 4 B *Innehav av varaktiga konsumtionsvaror. Relativa tal.*

Åldersgrupp 20—40 år Civilstånd og + sk Region P-län

soc.-grupp	1925			1938			1949/50			1964/65		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
N	—	26	14	—	34	59	5	22	42	1	16	45
telefon	—	—	—	3	—	—	40	14	2	—	13	9
radio	4	—	—	12	2	—	40	27	19	—	25	16
tv-apparat	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	19	2
grammofon	8	—	—	—	5	—	20	5	5	—	25	4
cykel	19	21	—	26	20	—	40	55	52	—	13	4
bil	4	—	—	—	—	—	—	—	2	—	31	16
mc/moped	—	—	—	—	3	—	—	—	7	—	19	9
båt	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13	—
symaskin	8	7	—	6	7	—	20	18	—	—	—	—
damm sugare	—	—	—	3	—	—	20	5	—	—	13	9
is-/kylskåp	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
frysbox	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
tvättmaskin	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
diskmaskin	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
piano/flygel	—	—	—	6	—	—	20	—	—	—	6	2
kamera	—	—	—	9	2	—	20	5	2	—	38	2

Tabell 4 C *Innehav av varaktiga konsumtionsvaror. Relativa tal. 20—40 år P-län*

soc.-grupp	1925			1938			1949/50			1964/65		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
<i>I. Städer</i>												
N	2	14	12	5	19	57	6	16	38	2	19	41
telefon		29	8	100	16	—	67	50	16		53	29
radio	—	—		60	42	23	67	88	55		53	32
tv-apparat	—	—		—	—	—	—	—	—		58	46
grammofon	7	—		20	—	4	33	6	3		42	7
cykel		7	—	—	37	16	33	50	45		11	2
bil	—	—		40	5	2	—	6	—		42	27
mc/moped	—	—		—	—	2	—	—	—		—	10
båt		7	—	20	—	2	17	—	—		11	—
symaskin	50	67		60	26	32	33	69	37		16	15
dammugare	—	—		40	16	4	50	31	13		53	44
is-/kylskåp		7	—	—	—	—	—	6	—		5	5
frysbox	—	—		—	—	—	—	—	—		—	7
tvättmaskin	—	—		—	5	—	—	—	3		5	—
diskmaskin	—	—		—	—	—	—	—	—		5	—
piano/flygel	—	—		40	11	—	50	13	—		11	2
kamera	—	—		20	11	—	17	—	3		21	2

II. Landsbygd

N	3	43	33	1	38	47	6	35	58	1	19	44
telefon		2	—		16	2	83	37	7		63	30
radio		2	3		32	17	83	49	40		74	48
tv-apparat	—	—		—	—	—	—	—	—		68	39
grammofon		2	12		5	6	17	6	5		26	9
cykel		23	24		37	30	83	57	52		5	11
bil		5	—		5	2	33	3	2		58	25
mc/moped	—	—			3	6	33	—	9		21	9
båt		2	—		3	—	17	3	—		11	—
symaskin		37	36		24	36	67	34	22		16	23
dammugare	—	—		—	—	—	33	6	9		42	32
is-/kylskåp	—	—		—	—	—	—	—	—		—	5
frysbox	—	—		—	—	—	—	—	—		11	—
tvättmaskin		5	—		3	—	17	3	—		21	5
diskmaskin	—	—		—	—	—	—	—	—		—	—
piano/flygel	—	—			5	—	67	3	—		—	2
kamera	—		6		8	4	—	3	—		37	2

Tabell 5. *Innehav av varaktiga konsumtionsvaror. Relativa tal.*
Åldersgrupp 41—59 år Region P-län

soc.-grupp	1925			1938			1950			1965		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
N	16	68	70	17	102	126	12	74	86	18	63	114
telefon	100	12	—	100	25	2	100	59	23	100	94	62
radio	6	—	—	88	34	30	92	70	52	94	70	55
tv-apparat	—	—	—	—	—	—	—	—	—	94	60	56
grammofon	13	4	1	24	4	3	42	5	3	56	8	11
cykel	25	4	3	12	9	14	33	22	21	6	5	13
bil	31	3	—	41	6	1	50	11	6	67	52	25
mc/moped	—	—	1	—	2	2	—	4	1	—	3	8
båt	—	—	1	6	1	2	17	1	—	11	2	—
symaskin	88	57	37	71	56	54	33	46	51	56	27	32
dammsugare	13	3	—	47	10	2	42	19	21	89	49	52
is-/kylskåp	13	3	—	18	—	—	8	3	—	22	17	8
frysbox	—	—	—	—	—	—	—	—	—	22	13	8
tvättmaskin	6	—	—	6	8	2	17	4	6	11	10	7
diskmaskin	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	—	1
piano/flygel	75	3	—	59	4	—	58	9	1	72	5	2
kamera	—	—	—	6	3	1	8	4	1	22	3	4

Tabell 5 A *Innehav av varaktiga konsumtionsvaror. Relativa tal.*

Åldersgrupp 41—59 år Civilstånd g + ä Region P-län

soc.-grupp	1925			1938			1950			1965		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
N	15	51	48	15	84	86	10	52	55	17	55	89
telefon	100	12	—	100	26	2	100	67	33	100	93	76
radio	7	—	—	87	38	40	90	81	65	94	75	65
tv-apparat	—	—	—	—	—	—	—	—	—	94	65	65
grammofon	13	6	2	20	4	3	30	4	2	53	7	15
cykel	27	4	2	13	10	10	30	27	22	6	5	12
bil	33	4	—	40	7	1	50	12	5	71	56	30
mc/moped	—	—	2	—	2	2	—	6	2	—	4	7
båt	—	—	—	7	1	2	10	2	—	12	2	—
symaskin	87	69	48	80	64	67	40	60	65	59	31	40
dammsugare	13	4	—	53	11	3	50	23	32	88	51	62
is-/kylskåp	13	4	—	20	—	—	10	4	—	24	20	8
frysbox	—	—	—	—	—	—	—	—	—	24	15	9
tvättmaskin	7	—	—	7	10	3	20	6	9	12	11	9
diskmaskin	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	—	1
piano/flygel	73	4	—	67	4	—	70	12	2	71	2	2
kamera	—	—	—	—	—	1	10	2	—	24	4	4

Tabell 5 B *Innehav av varaktiga konsumtionsvaror. Relativa tal.*

Åldersgrupp 41—59 år Civilstånd og + sk. Region P-län

soc.-grupp	1925			1938			1950			1965		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
N	1	17	22	2	18	40	2	22	31	1	8	25
telefon	—	12	—	100	22	3	100	41	6	100	12	—
radio	—	—	—	100	17	10	100	45	29	—	38	20
tv-apparat	—	—	—	—	—	—	—	—	—	25	24	—
grammofon	—	—	—	50	6	3	100	9	6	—	13	—
cykel	—	6	5	—	6	23	50	9	19	—	—	16
bil	—	—	—	50	—	—	50	9	6	—	25	8
mc/moped	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12
båt	—	—	5	—	—	—	50	—	—	—	—	—
symaskin	—	24	14	—	17	25	—	14	26	—	—	4
dammsugare	—	—	—	—	6	—	—	9	3	38	16	—
is-/kylskåp	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8
frysbox	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4
tvättmaskin	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
diskmaskin	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
piano/flygel	—	—	—	—	6	—	—	5	—	25	—	—
kamera	—	—	—	50	17	—	—	9	3	—	—	—

Tabell 5 C *Innehav av varaktiga konsumtionsvaror. Relativa tal. 41—59 år P-län*

soc.-grupp	1925			1938			1950			1965		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
<i>I. Städer</i>												
N	6	12	26	11	28	46	8	25	39	8	30	65
telefon	100	42	—	100	43	4	100	76	33	100	93	68
radio	—	—	—	82	39	37	88	72	56	100	70	51
tv-apparat	—	—	—	—	—	—	—	—	—	100	70	57
grammofon	17	17	—	27	7	2	38	8	3	75	13	15
cykel	17	8	4	9	7	20	25	8	21	13	—	5
bil	17	8	—	45	7	—	63	16	10	63	57	20
mc/moped	—	—	—	—	—	—	—	4	3	—	—	6
båt	—	—	—	9	4	2	13	4	—	—	—	—
symaskin	100	75	38	82	43	54	25	52	62	63	30	37
dammsugare	—	17	—	45	18	7	38	28	33	100	63	55
is-/kylskåp	—	17	—	18	—	—	13	8	—	13	10	6
frysbox	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13	3	3
tvättmaskin	—	—	—	9	7	2	—	—	3	—	3	2
dkmaskin	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13	—	—
pisano/flygel	67	17	—	64	7	—	58	20	3	50	—	3
kamera	—	—	—	—	11	—	13	8	3	13	3	3

II. Landsbygd

N	1925			1938			1950			1965		
	10	56	44	6	74	80	4	49	47	10	33	49
telefon	100	5	—	100	19	1	100	51	15	100	94	55
radio	10	—	—	100	32	26	100	69	49	90	70	61
tv-apparat	—	—	—	—	—	—	—	—	—	90	52	55
grammofon	10	2	2	17	3	4	50	4	4	40	3	6
cykel	30	4	2	17	9	11	50	29	21	—	9	24
bil	40	2	—	33	5	1	25	8	2	70	48	33
mc/moped	—	—	2	—	3	3	—	4	—	—	6	10
båt	—	5	2	—	—	1	25	—	—	20	3	—
symaskin	80	54	36	50	61	54	50	43	43	50	24	27
dammsugare	20	—	—	50	7	—	50	14	11	80	36	47
is-/kylskåp	20	—	—	17	—	—	—	—	—	30	24	10
frysbox	—	—	—	—	—	—	—	—	—	30	21	14
tvättmaskin	10	—	—	—	8	3	50	6	9	20	15	14
diskmaskin	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
piano/flygel	80	—	—	50	3	—	50	4	—	90	9	—
kamera	—	—	—	17	—	1	—	2	—	30	3	4

Tabell 6 *Innehav av varaktiga konsumtionsvaror. Relativa tal.*
Åldersgrupp 60—70 år Region P-län

soc.-grupp	1925			1938			1950			1965		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
N	11	75	73	21	94	116	16	83	121	16	140	171
telefon	73	5	—	95	35	1	100	61	15	100	83	50
radio	—	—	—	76	39	13	94	73	40	94	69	51
tv-apparat	—	—	—	—	—	—	—	—	—	81	58	46
grammofon	18	3	3	10	1	2	19	1	1	25	11	6
cykel	9	3	—	10	7	1	13	18	12	6	6	7
bil	18	—	—	24	6	—	63	5	1	50	21	11
mc/moped	—	—	—	—	—	—	6	—	—	—	7	9
båt	9	1	—	—	1	1	19	4	1	—	2	2
symaskin	64	57	29	76	47	34	63	47	31	31	28	28
dammsugare	—	1	—	38	3	2	69	31	6	81	53	54
is-/kylskåp	—	—	—	14	2	—	13	5	—	13	17	16
frysbox	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18	4
tvättmaskin	—	4	—	10	6	3	19	8	4	6	9	5
diskmaskin	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	—	—
piano/flygel	82	8	—	57	3	—	63	6	—	56	4	1
kamera	—	—	—	14	—	—	—	—	1	19	3	—

Tabell 6 A *Innehav av varaktiga konsumtionsvaror. Relativa tal.*

Åldersgrupp 60—70 år Civilstånd g + ä Region P-län

soc.-grupp	1925			1938			1950			1965		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
N	10	71	61	20	80	82	14	72	84	14	114	127
telefon	70	6	—	95	36	1	100	65	20	100	87	63
radio	—	—	—	80	41	17	93	76	51	93	73	57
tv-apparat	—	—	—	—	—	—	—	—	—	79	63	58
grammofon	20	3	3	10	1	2	21	1	1	21	11	6
cykel	10	3	—	10	9	1	14	21	11	7	5	9
bil	20	—	—	25	8	—	71	6	1	50	26	13
mc/moped	—	—	—	—	—	—	7	—	—	—	8	9
båt	10	1	—	—	1	1	21	4	1	—	3	2
symaskin	70	56	33	80	49	39	71	50	38	36	29	32
dammsugare	—	1	—	40	3	2	64	31	8	86	54	67
is-/kylskåp	—	—	—	10	3	—	14	4	—	14	17	19
frysbox	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	21	5
tvättmaskin	—	4	—	10	8	5	21	8	5	7	11	6
diskmaskin	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	—	—
piano/flygel	80	8	—	55	4	—	64	7	—	57	4	2
kamera	—	—	—	15	—	—	—	—	1	14	4	—

Tabell 6 B *Innehav av varaktiga konsumtionsvaror. Relativa tal.*

Åldersgrupp 60—70 år Civilstånd og + sk Region P-län

soc.-grupp	1925			1938			1950			1965		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
N	1	4	12	1	14	34	2	11	37	2	26	44
telefon	—	—	—	29	—	—	100	36	3	100	65	14
radio	—	—	—	29	3	—	100	55	16	100	54	34
tv-apparat	—	—	—	—	—	—	—	—	—	100	35	9
grammofon	—	—	—	—	—	—	—	—	—	50	12	9
cykel	—	—	—	—	—	—	—	—	14	—	8	2
bil	—	—	—	—	—	—	—	—	—	50	—	7
mc/moped	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	9
båt	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
symaskin	75	8	—	36	21	—	—	27	14	—	23	16
dammsugare	—	—	—	7	—	—	100	36	—	50	46	18
is-/kylskåp	—	—	—	—	—	—	—	9	—	—	19	7
frysbox	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—
tvättmaskin	—	—	—	—	—	—	—	9	3	—	4	—
diskmaskin	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
piano/flygel	—	—	—	—	—	—	50	—	—	50	8	—
kamera	—	—	—	—	—	—	—	—	—	50	—	—

Tabell 6 C *Innehav av varaktiga konsumtionsvaror. Relativa tal. 60—70 år P-län*

soc.-grupp	1925			1938			1950			1965		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
<i>I. Städer</i>												
N	8	19	24	14	34	41	9	34	57	9	49	85
telefon	75	11	—	93	50	—	100	76	19	100	90	49
radio	—	—	—	64	44	12	89	76	49	89	84	48
tv-apparat	—	—	—	—	—	—	—	—	—	67	76	45
grammofon	13	5	4	14	3	5	22	—	2	33	20	7
cykel	13	—	—	7	9	—	11	18	7	11	4	4
bil	25	—	—	29	9	—	56	3	2	56	27	8
mc/moped	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	8
båt	13	—	—	—	—	2	22	6	2	—	4	—
symaskin	50	63	44	64	50	41	56	44	35	44	35	29
dammsugare	—	5	—	36	9	2	67	47	9	78	77	65
is-/kylskåp	—	—	—	21	3	—	—	6	—	11	12	18
frysbox	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	1
tvättmaskin	—	11	—	7	12	2	11	—	5	11	6	—
diskmaskin	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11	—	—
piano/flygel	88	16	—	57	6	—	67	9	—	56	4	—
kamera	—	—	—	7	—	—	—	—	—	22	6	—

II. Landsbygd

soc.-grupp	1925			1938			1950			1965		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
N	3	56	48	7	60	75	7	49	64	7	91	86
telefon	67	4	—	100	27	1	100	51	11	100	79	51
radio	—	—	—	100	37	13	100	71	33	100	62	55
tv-apparat	—	—	—	—	—	—	—	—	—	100	48	47
grammofon	33	2	2	—	—	—	14	2	—	14	7	6
cykel	—	4	—	14	7	1	14	18	16	—	7	10
bil	—	—	—	14	5	—	71	6	—	43	19	14
mc/moped	—	—	—	—	—	—	14	—	—	—	7	10
båt	—	2	—	—	2	—	14	2	—	—	1	3
symaskin	100	55	21	100	45	29	71	49	27	14	24	27
dammsugare	—	—	—	43	—	1	71	20	3	86	30	44
is-/kylskåp	—	—	—	—	2	—	29	4	—	14	20	14
frysbox	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	24	6
tvättmaskin	—	2	—	14	3	4	29	14	3	—	11	10
diskmaskin	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
piano/flygel	67	5	—	57	2	—	57	4	—	57	4	2
kamera	—	—	—	29	—	—	—	—	2	14	1	—

Tabell 7 *Innehav av varaktiga konsumtionsvaror. Relativa tal.*

Åldersgrupp I = 20—40 år II = 41—59 år III = 60—70 år

åldersgrupp	1910			1925			1938			1949/50			1964/65		
	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III
<i>A. Göteborg</i>															
N	336	327	283	341	397	358	303	514	493	341	547	716	241	527	894
telefon	4	9	12	7	22	16	13	25	25	26	44	40	54	77	81
radio	—	—	—	1	3	1	19	33	23	47	54	55	49	55	53
tv-apparat	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	40	52	47
grammofon	—	—	—	2	4	4	4	6	4	6	5	3	16	13	8
cykel	1	0	0	2	2	1	7	3	1	18	8	2	2	3	1
bil	—	—	—	—	2	1	2	2	2	4	5	2	32	27	10
mc/moped	—	—	—	1	—	—	2	1	—	1	1	—	5	4	2
båt	—	0	1	1	2	1	2	2	1	2	3	2	3	4	2
symaskin	6	21	12	15	28	28	14	37	30	22	35	32	16	17	16
dammsugare	—	—	—	1	3	4	5	10	9	12	22	19	40	56	56
is-kylskåp	—	2	2	—	—	—	—	0	0	—	1	1	8	14	15
frysbox	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	1
tvättmaskin	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	2	2
diskmaskin	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0	0	0
piano/flygel	1	7	8	2	10	7	3	9	9	6	8	8	5	8	9
kamera	1	0	1	2	3	1	3	3	1	6	4	3	10	5	4

B. P-län

N	107	154	159	167	245	231	159	172	220	126	195	327	
telefon		8	16	8	10	19	23	25	44	39	39	76	67
radio		3	1	—	27	36	29	53	63	57	48	64	61
tv-apparat		—	—	—	—	—	—	—	—	—	49	61	53
grammofon		6	4	4	5	5	2	6	7	2	16	14	9
cykel		19	6	2	26	12	4	52	22	14	8	10	6
bil		5	5	1	5	6	5	3	11	7	34	38	17
mc/moped		—	1	—	3	2	—	4	2	0	10	6	8
båt		4	1	1	2	2	1	2	2	3	3	2	2
symaskin		42	51	45	32	56	43	35	48	39	18	33	28
dammsugare		2	3	1	5	9	6	14	22	20	42	54	52
is-/kylskåp		2	3	—	—	1	2	1	2	3	4	12	16
frysbox		—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	11	9
tvättmaskin		2	1	2	2	5	5	2	6	7	6	8	7
diskmaskin		—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	0
piano/flygel		1	9	9	4	6	6	6	9	7	4	9	5
kamera		3	—	—	5	2	1	2	3	0	11	5	2

Summary

From World War I onwards consumption per capita in Sweden, in terms of volume, has increased to a high degree. Alongside of the increase in quantity, a qualitative trend has become more and more prevalent as regards consumption. The larger part of the national income having been absorbed by consumption, the way in which the consumers have distributed their demands amongst various goods and services has become of strategic importance for the structural development of the Swedish economy. Moreover, the importance of the strongly expanding public consumer sector has to be taken into account.

However, research in economic history has so far paid only slight attention to the consumption trend of the households during the 20th century. Far more space has been devoted to the study of income-forming productive factors, and lately the income formation and the income structure of the households have also, at least to some extent, been included among the goals of research in economic history.

Consequently, the expenditure sector itself (the consumer sector) has been neglected, whereas the prosperity-creating sector has been illuminated in a number of ways.

The reason for this neglect is easily explained. Most of the consumption—goods as well as services—is used up rapidly, without there being time for sufficient registration and without enough material being set aside and/or preserved for later research to be able to mirror the trend of consumption along the time axis.

However, investigations into Swedish consumption are not lacking. The investigations carried out so far have employed methods of principally two different kinds, which have been independent of the difficulties due to the material that have been pointed out above. One method has been used by R. Bentzel and others in the work *Den privata konsumtionen i Sverige 1931–65 (Private consumption in Sweden 1931–65)*, containing on the one hand a descriptive survey of the trend of consumption from 1931 to 1955, and on the other a prognosis regarding the future consumption pattern. In the descriptive part, the method of calculation has been based on production and sales figures for the country. Such a method aims at providing an overall view of the consumption, but it cannot, for instance, shed light on the question of who consumes what. If one seeks to answer

the question about distribution of consumption, other methods will have to be used. The National Social Welfare Board has employed the other of the two methods mentioned above, viz. the interview method. On separate occasions, the National Social Welfare Board has carried out investigations into consumption and the cost of living, with a view to constructing appropriate bases of calculation for series of living costs and consumer prices.

The chief aim of the present investigation is to render more complete and systematic the picture of that part of the consumption which is made up of consumers' durable goods and the distribution of these goods among the population, in a modern historical perspective. As regards non-durable consumption there is no material preserved, combining in itself the demands for historical perspective as well as data on the distribution of consumption in different population strata. Concerning a good deal of consumers' durable goods, there is a source material which combines the two requirements just mentioned, viz. the estate inventory material. This material has made up the main source of the present investigation, the chief findings of which are presented in Chapters 4 and 5. Some fifteen consumer commodities of durable nature, principally intended to make work at home easier or to enrich the spare time, have been selected as objects of investigation and as a kind of indicators of prosperity and level of consumption. It has been the chief goal of the investigation to attempt to illuminate the question of how and when these indicators have been introduced and distributed amongst different population strata. Has Swedish society, in the years immediately preceding World War I characterized by great class distinctions and widespread poverty, changed fundamentally in the mid 1960's with respect to the indicators selected here, i.e. has there been a democratization process at work in the type of consumption examined here? Has Sweden developed into an integrated mass-consumption society or into a society of overconsumption?

In Chapter 1 the increase in Swedish consumption has been related to the continued economic progress. Principally three economic factors which have affected the propensity to consume have been dealt with in broad outline: the earnings trend, the expansion of spare time and the marketing of consumer goods. When it comes to durable consumption, one pervading and underlying factor is made up of technical advances which have brought about a number of innovations, product improvements and product variants. Technical advances not having been dealt with, their importance is only called attention to.

The most characteristic features in the earnings trend of 20th

century Sweden may be summarized in its broad aspects. The income disparities from the beginning of the century on to the mid 1960's have decreased. However, the trend has not been entirely without ambiguities. A period of income equalization occurred from World War II on to the beginning of the 1950's. Since then the trend has come to encompass frozen income relations and even somewhat increasing income gaps. The form of the trend as sketched here has of course played an important role as regards the level and distribution of durable consumption.

Consumption is affected not only by the size of income but also by saving. The savings ratio has varied between different groups. The difference is a reflection of distinct underlying socio-economic evaluations, i.e. different social groups have different attitudes towards the value and necessity of saving. In general, the savings ratio has been larger for groups of higher education and income. Other variables affecting the pattern of consumption and saving, in this connexion, have been marked by circles in Figure 1.1, p. 7. This figure is intended to illustrate the connexion between the concepts of income, consumption, saving, and property.

The expansion of spare time has found an expression in a reduced number of working hours per week as well as more time off for holidays. Consumption and spare time have frequently developed in a parallel and alternating manner. It may be said that spare time in itself has been of little, if any, value, except when new opportunities for using it have arisen. However, it may also be said that, supposing spare time had not actually expanded, these opportunities would not have come into existence. The consumer commodities investigated in the present work have been spare-time-centred. Either, their function has been to enrich the spare time (or they have been thus conceived), or they have made work at home easier so as to make room for more spare time.

Before the masses had attained a certain level of income and spare time, the prerequisites for a broad product development and marketing of consumer goods must have been largely lacking. Consequently, consumers and producers could not meet on a broad market of consumers' capital goods. Later on, important and decisive obstructions to a market meeting having been gradually eliminated (the increase of income and spare time), marketing and advertising have come to embrace more and larger fields. In this situation, advertising has found its role, developing into a powerful economic factor stimulating a tendency to increased consumption. To a large extent, its effect is consumption-governing. How big the selling effect of advertising is

at present, is a question which has to be left unanswered. We have to remain content with having ascertained its existence.

Consumption is of a very composite nature. One way of classifying consumption is to analyse it on the basis of how rapidly a demand is supplied, i.e. durable and non-durable consumption, respectively. In Sweden, after World War II, the consumption of durable goods has increased more than any other kind of consumption, in terms of volume. Consumer demands can also be divided into constitutionally and socially conditioned demands. As a rule, it is difficult to change constitutional demands, whereas the socially conditioned demands assume their shape as a consequence of social environment (see Figure 2.1 p. 17). Provided one accepts the existence of the concept 'conspicuous consumption'—introduced by Veblen and moderated by later investigators to become 'artificial consumption'—the boundary line of conspicuous consumption/artificial consumption, in the fourth triangle of Figure 2.1, must be conceived of as extending between the lines ST and PQ in field D, i.e. in the field marking consumption due to socially conditioned demands. The fact that the lines in Figure 2.1 are broken implies that they are shiftable, owing to the variability, in time and space, of the evaluations. Naturally, this also goes for the outer frames of the triangles, i.e. the extent of consumption. Regardless of all flexibility, the socially conditioned consumption makes up a larger proportion of the durable than of the non-durable consumption, i.e. $BD : BC > AD : AC$. The predominant portion of durable consumption being based on socially conditioned demands, durable consumption, consequently, is very easily influenced and liable to change, something which singles out this type of consumption as being of particular interest.

As regards the role and trend of consumption in the American economy, J. K. Galbraith and G. Myrdal have come to represent partly conflicting views, which, in a simplified form, are illustrated by Figure 2.2, p. 19. According to Galbraith, a partial solution of the problems of the affluent society would be to shift the line PQ in the direction of the point R (=reduction of consumption). With the aid of advertising, an increasingly artificial consumption of primarily durable goods has developed, thus forcing the line PQ too far towards the line XY. Myrdal is of the opinion that the U.S.A. has not—in any case not yet—reached the status of the affluent society, since there are still in existence large and increasing groups with neglected demands. Myrdal therefore suggests a continued displacement of PQ towards the right, but he also wants to balance the increase of private consumption by means of increased public activities.

Only the last-mentioned measures could, in a sufficiently forcible manner, direct the increase of consumption to the most needy. The opinions presented above refer to American conditions in the transition between the 1950's and 1960's. It should, in all likelihood, prove fruitful to apply them to Swedish conditions in the mid 1960's. Judged on the basis of Swedish conditions, who is closer to the truth, Galbraith or Myrdal?

The chief source of the present investigation has been the estate inventory material. The plan of the investigation, mainly based on a completely quantitative method, has been to study that part of the estate balance which consists of personal estate, i.e. mainly household goods and vehicles in the widest sense. For the years 1910, 1925, 1938, 1950, and 1965, estate inventories have been examined for persons having died at the age of twenty to seventy, persons registered in the investigated area at the time of death. The investigated area covers both Göteborg and a region in the Province of Älvsborg, consisting of the town of Borås and the districts of Ale, Vättle, Kulling, Veden, Bollebygd, and Mark, cf. the map on p. 21.

Possession of the following objects has been ascertained through the estate inventory material: sewing machine, vacuum cleaner, refrigerator, washing machine, freezer, dish-washer, wireless, TV set, gramophone, bicycle, car, motor-cycle/moped, boat, piano/grand piano, and camera. Besides, possession of telephone subscriptions by the estates has been noted with the aid of the telephone directory.

The investigation into the possession of the above objects has been complemented by data on the value of the total personal estate. Concerning the personal estate, the inventory values probably do not mirror the real values. However, the aim has not been to assess the absolute value of the personal estate, but only to use the data as rough relative measures between different groups.

As a rule, an estate inventory has been made for every adult person having died during the period in question. In the inventories are the personal data of the deceased, such as occupation, age, civil status, home address, and—in relevant cases—the name of husband or wife. The individuals examined by means of the estate inventories have been classified as to social-group membership, in accordance with the division, based on the election statistics, into the social groups 1, 2 and 3. Estate inventories relating to men as well as women have been examined. In principle, the household has been the unit investigated. One-person households, such as unmarried persons, divorced, and widows/widowers, have caused no problems in this respect. When it comes to married persons, the occupational status of

the husband has been the decisive factor with regard to social-group membership. The aggregate personal estate of husband and wife—whether of common or private ownership—has been regarded as the joint property of the household. The property status of minors does not appear from the estate inventories, and so their personal estate has not been part of the joint property of the household. The data on households consisting of married persons with children thus have certain formal shortcomings in terms of completeness, but these shortcomings are probably of no great consequence.

The valuation problems are, in principle, avoided in the present investigation by means of the quantitative method of measuring. Instead, the care with which movables have been specified in the estate inventories is of more importance. There is a risk of single objects not being registered separately if the object in question can be regarded as inconsiderable and of a low value. For instance, the investigation into camera-ownership has, in all likelihood, not been fruitful, due to underdeclaration, particularly at the end of the period. Otherwise, an obvious and general impression has been that specification has been very thorough.

In an earlier investigation, the author has tested the estate inventory material against the property returns. By eliminating certain objects, the sources were rendered commensurable. Property is assessed by the returns material for living persons, by the estate inventory material for deceased. As to the investigation based on property returns, such persons were selected as corresponded to the occupational and age groups of the estate inventory material. The effect the death in itself may have had on the property status then becomes important. The death cannot reasonably have affected the bulk of property in a positive way. A negative effect seems more reasonable, sickness among the persons examined through the inventory material probably being too strongly rather than too weakly represented. However, a direct comparison between the properties of living and deceased persons indicated that, in general, the estate inventories for deceased persons display higher values than do the property returns for living persons of the corresponding occupational and age groups. This difference is probably due exclusively to the more careful accounting of property in the estate inventory material. However, possible negative effects of a death on property could not be documented by the methods of investigation available. Thus nothing has appeared to contradict the reasonableness of generalizing the financial circumstances of deceased persons to apply to the corresponding groups in the standard population as well.

The estate inventory material is the sole source which renders it possible to come to grips with the distribution of consumption, along the time axis, in different population strata. But only durable consumption can be got at. The inventory material is not quite perfect in this respect. It contains certain peculiarities, and, as to certain parts of the personal estate, there is a risk of less reliable information. Under the present circumstances, the estate inventory material has, however, been regarded as of sufficient usefulness for sketching the essential features of consumption. Moreover, the estate inventories provide a direct answer to the important question of which groups are not in possession of the indicators examined here. Other investigations into consumption have also, in important respects, testified to the reasonableness of the findings of the present study.

In Chapter 4, the distribution of the goods at different times has been studied in more detail, taking into account the age, social-group membership, and civil status, of the owners, and also their place of living, region-wise. The findings as to the distribution of consumer goods are accounted for in the tables 1-7 in the tabular appendix and in the diagrams 4.1-4.6 in the text. In Table 7 the variables time-age have been connected, in Tables 1-6 the variables time-age-social group, and in Tables 1A, 1B-6A, 6B time-age-social group-civil status. As regards the trend of durable goods along the time axis, the tables and diagrams will largely have to speak for themselves. In what follows, the chief interest has deliberately been centred on the development of social group-relations concerning durable consumption.

It is usually claimed that class equalization has been particularly noticeable at the consumer level. As appears from the investigation, not quite unexpectedly, one of the most prominent features of the general trend is narrowing consumption gaps between the social classes when it comes to households consisting of married or previously married persons. However, the pattern of consumption of earlier years still remained unchanged in 1965. In social group 1, ownership of the selected indicators has, throughout, been commoner than for the corresponding groups in social group 2, and in social group 2 commoner than in social group 3. The gaps have not disappeared, they have only narrowed. A marked exception to the general pattern is piano-ownership, where no equalization has taken place.

As noticeable as the trend towards equalization has been between the different social classes concerning married and previously married persons, equally obvious is the trend towards increasing consumption gaps between the social classes, in the field of households consisting of unmarried and divorced persons. Regardless of age,

unmarried/divorced persons of social group 3 have only to a small extent been in possession of the objects investigated. This goes for the whole period. In the matter of durable consumption, it appears that at present, the most striking gap is found within social group 3, where the civil status provides an obvious boundary line.

However, the impression of this gap must not be so predominating as to obscure other gaps. After complementing the more quantitative data, there emerges a pattern of consumption, in essential respects different for the social groups 1 and 3. Quantitatively as well as qualitatively, the differences have been especially marked for jewelry, glass and china, carpets, works of art, and books. Whereas, in certain cases, earlier overt differences have disappeared, there still exist many concealed differences in the homes.

It is easily noticed that, regarding durable consumption, the gulfs between the social classes increase with the age of the persons.

Only in a few cases does the pattern of consumption display greater regional differences. This applies particularly to bicycle-ownership, which has been found to be much commoner in the rural areas than in the big city of Göteborg. The same thing applies to cars, though to a lesser extent. The following observation deserves underlining. In the present investigation, the socially conditioned differences in the pattern of consumption have been less marked in the rural areas than in the big cities, where the socio-economic conditions have been subjected to a more thorough-going polarization than in the rural districts. Evidently, this has not failed to affect the pattern of consumption.

The conclusion is that Swedish society still conveys an impression of differentiation, seen from the point of view of durable consumption. This, it would seem, applies to the bigger cities in particular. Has durable consumption undergone a process of democratization? Yes—to some extent.

Has Sweden developed into an integrated society of mass consumption or into a society of overconsumption? The question has been partly answered. By establishing, as has been done in Chapter 5, which households have been completely without the selected indicators, one obtains a measure of which groups have definitely not been integrated into the mass-consumption society. We thus get further support of the previously made observation that, in the matter of consumption, there is a striking gap in the middle of social group 3, where civil status marks the boundary.

In order to get a grasp of the economic background of the groups in Göteborg completely lacking in indicators, their income conditions

for the years immediately preceding death have been looked into (1962–1963). Provided annual income of Sw. kr. 14,000 is accepted as the low-income limit, it is found that this level is attained by only 6 per cent of the social group 3 households, completely deficient in indicators in 1965. The vast majority, 81 per cent, had an annual income of less than Sw. kr. 10,000. This should be seen in relation to the fact that the median income for employees of industry and craft in Göteborg was Sw. kr. 16,900 in 1964.

Of what size is the group completely lacking in indicators? In 1965, the group of unmarried/divorced persons made up approximately 20 per cent of the total population in Göteborg. It is primarily among them unmarried/divorced households that persons entirely without indicators are found. The predominating proportion of this group is made up of social group 3, and in this predominating part of the group two households out of three have none of the selected indicators. In rural areas, it seems that every other household in the corresponding group lacks indicators completely.

At the end of Chapter 2, a partial comparison between Galbraith and Myrdal was made. They are both agreed on the point that the relative proportion of the public sector should increase. What distinguishes them is the way in which this should be done. Galbraith's opinion is that private consumption, in particular the durable part of it, is overdimensioned, and he proposes a reduction of consumption. The gain will be twofold. First, the relative share of the public sector is increased, and, second, an overconsumption giving rise to many problems is eliminated. The present investigation has shown that Myrdal's argument to the effect that consumption in the U.S.A. is still unevenly distributed, can be regarded as applicable to Sweden as well, even though distribution is less uneven here. Therefore, his thesis involving a continued increase of consumption, selectively governed in such a way as to be primarily directed to the most neglected groups, seems convincing. Galbraith's conception of the situation is more static than Myrdal's. As to the point of departure in his reasoning, Myrdal stands out as more flexible and dynamic than Galbraith. Another thing is that Galbraith may be right in the long run. However, a possible line of development may take a direction in which there will be no justification for Galbraith's thesis. Where the output of a future increase of production falls within the field PQXY in Figure 2.2 (p. 19) in an increasing, relative degree, the trend—even if private consumption is allowed to increase, in absolute terms—may imply less emphasis on the consumption demands of man and thus also less harsh relations between people.

Källor och litteratur

Otryckta källor

- Askims, Hisings och Sävedals domsagas arkiv, Göteborg
Bouppteckningsmaterial
- Borås domsagas arkiv
Bouppteckningsmaterial
- Borås rådshusrätts arkiv
Bouppteckningsmaterial
- Borås stadsarkiv
Bouppteckningsmaterial
- Göta hovrätts arkiv, Jönköping
Bouppteckningsmaterial efter adliga personer
- Göteborgs landsarkiv
Bouppteckningsmaterial från Alingsås rådhusrätt
- Göteborgs rådshusrätts arkiv
Bouppteckningsmaterial
- Göteborgs stadsarkiv
Bouppteckningsmaterial
- Göteborgs uppborgsverkets arkiv
Centralregister, inkomst- och mantalslängder
- Marks domsagas arkiv, Skene
Bouppteckningsmaterial
- Vättle, Ale och Kullings domsagas arkiv, Alingsås
Bouppteckningsmaterial

Tryckta källor och litteratur

- Albinsson, G., Tengelin, S., Wärneryd, K.-E., *Reklamens ekonomiska roll*. Almqvist & Wiksell 1968.
- Bentzel, R m. fl., *Den privata konsumtionen i Sverige 1931-65*. Stockholm 1957.
- Björk, A., *Den nedtystade nöden*. Halmstad 1968.
- Boalt, C., Jonsson, E. (utg.) *Konsumtionen i sociologisk belysning*. Svenska Bokförlaget 1965.
- Chapman, D., *The home and social status*. London 1955.
- Clark, L., *Consumer behavior*, Vol. 1. New York 1955.
- Dahlström, G., *Konsumtionen (i: Svensk samhällsstruktur i sociologisk belysning, utg. Dahlström, E. Svenska Bokförlaget 1965)*.
- Duesenberry, J., *Income saving and the theory of consumer behavior*. (Harvard Economic Studies, No. 87 Harvard. Mass. 1949).
- Elmér, Å., *Från Fattigsverige till välfärdsstaten*. Aldus 1963.
- Friberg, K. E., *Reklamens kostnader i Sverige 1960, 1961*. Motala 1964.
- Galbraith, J. K., *Överflödets samhälle*. Prisma 1964. Originallets titel: *The Affluent Society*, 1958.

- Hägerstrand, T., *Innovationsförloppet ur korologisk synpunkt*. Lund 1953.
- Industriens utredningsinstitut. *Bilägaren och bilen*. Stockholm 1956.
- Inghe, G., Inghe M.-B., *Den ofärdiga välfärden*. Tiden/Fib 1967.
- Janson, C.-G., (utg.) *Det differentierade samhället*. Prisma 1968.
- Järnek, M., *Inkomstförhållanden hos hushållen i Malmö 1925–1964*. Lund 1968, stencil.
- Konjunkturläget* 1967: 2.
- Kuuse, J., *Inkomst- och förmögenhetsbildning för folkskollärare, murare och textilarbetare i Sveriges fyra största städer 1924–59*. Göteborg 1967, stencil.
- Lext, G., *Bok och samhälle i Göteborg 1720–1809*. Göteborg 1950.
- Meddelanden från Konjunkturinstitutet:
serie
B: 20 *Sveriges nationalprodukt 1861–1951*.
B: 30 *Nationalbokföring för Sverige 1938/39, 1946–59*.
B: 31, 32 *Hushållens sparande år 1957 del I och II*.
- Menzel, H., *Innovation, integration and marginality* (i: *American sociological review* 1960).
- Menzel, H., Coleman, J., Katz, E., *Dimensions of being modern in medical practice* (i: *Journal of chronical diseases* 1959: 9).
- Murray, A., *Det svenska klassamhället*. Prisma (Verdandi-debatt) 1967.
- Myrdal, G., *Amerikas väg – en uppfordran till överflödssamhället*. Rabén & Sjögren 1963. Originalens titel: *Challenge to Affluence*, 1963.
- Ortmark, Å., *Sveket mot konsumenterna*. Rabén & Sjögren 1963.
- Palm, G., *Indoktrineringen i Sverige*. PAN 1968.
- Rasmussen, A., *Pristeori eller parameterteori*. Köpenhamn 1955.
- Rikstelefonkatalogen.
- Samuelsson, K., *Från stormakt till välfärdsstat*. Rabén & Sjögren 1968.
- Samuelsson, K., *Välfärd i otakt*. Rabén & Sjögren 1959.
- Sellberg, T., *Reklamens roll i samhällsekonomin* (i: *Ekonomisk revy* 1962: 1).
- Statens offentliga utredningar (SOU).
1956: 20 *Utredningen om kortare arbetstid*.
1962: 17 *Arbetstidsförkortningens omfattning och utläggning*.
1967: 61 *Semesterspridning*.
- Statistisk Årsbok*.
Statistisk årsbok för Göteborg 1965.
- Strömberg, T., *P.M. för bouppteckningsförrättare*. Lund 1964.
- Swedner, H., *Barriären mot finkulturen* (i: *Tiden* 1965, nr 1).
- Svensk författningssamling (SFS).
- Sveriges officiella statistik (SOS).
Folkräkningen 1960.
Hushållens konsumtion 1958.
Levnadskostnaderna i Sverige 1913–14.
Levnadskostnaderna i Sverige på landsbygden i Sverige 1920.
Levnadskostnaderna i städer och industriorter 1923.
Levnadsvillkor och hushållsvanor i städer och industriorter 1933.
Levnadskostnaderna på landsbygden år 1951.
Levnadskostnaderna 1952.
Allmänna val. Riksdagsmannavalen.
Telefon, telegraf och radio.
Televerket.

- Söderström, L., *Människa eller konsument?* Teorier om ekonomisk utveckling. Stockholm 1968.
- Törnqvist, G., *TV-ägandets utveckling i Sverige 1956-65.* (Industrins utredningsinstitut) Almqvist & Wiksell 1967.
- Veblen, T., *The theory of the leisure class.* New York 1899. Mentor Book 1953.
- Westerlind, E., Beckman, R. *Sveriges ekonomi.* Prisma 1967.
- Wickström, B., *Om metoder att mäta reklamens effekt.* Rygaards småskrifter nr 8. Stockholm 1960.
- Wikström, S., *Den intelligente konsumenten - myt eller verklighet?* Rygaards småskrifter nr 7. Stockholm 1959.
- Vinterhed, K., *Leva ensam.* 1968.
- Vårt ekonomiska läge* 1964.
- Wärneryd, K.-E., Bilägaren och bilköpet. Studier i ekonomisk psykologi: 8. Stockholm 1961, stencil.
- Wärneryd, K.-E., Carlsson, R., Ölander, F., Två artiklar om reklamforskning. Särtryck ur *Det danske marked* nr 2 och 4. 1962.
- Östlind, A., Bidrag till en konsumtionsteori för överflödssamhället (i: *Ekonomisk Tidskrift* 1959 nr 1).

Jan Kuuse

Varaktiga konsumtionsvarors spridning 1910-1965

Under det sista halvsekle har levnadsstandaren stigit kraftigt, vilket blivit föremål för omfattande undersökningar vid flera ekonomisk-historiska institutioner, som samarbetat inom forskningsprojektet "Det svenska välståndets utveckling 1925-1960". En indikator på välståndsutvecklingen är konsumtionens nivå och spridning. Författaren har undersökt ett femtontal varaktiga konsumtionsvarors introduktion och spridning i olika befolkningsskikt. Avsikten har varit att komplettera och systematisera bilden av konsumtionsmönstret avseende varaktiga varor i modern-historiskt perspektiv. Vem har konsumerat vad? Har konsumtionen av varaktiga varor demokratiserats?

Den enda möjligheten att få ett grepp om den varaktiga konsumtionens spridning utmed tidsdimensionen ger bouppteckningarna — bokens huvudkälla. Det använda materialet har medfört vissa metodiska problem som också behandlas i boken.

Utmärkta exempel på hur olika spridningstakten varit för skilda objekt är telefonen och tv-apparaten. Den tidigt introducerade telefonen spreds till en början långsamt utanför socialgrupp 1, medan den sent introducerade tv-apparatens spridningstakt har varit explosionsartad.

Ett av de mest framträdande resultaten i boken visar minskande konsumtionsklyftor mellan socialklasserna, men tendensen är långtifrån entydig.